

नेपालको पहिलो बौद्ध मासिक

आनन्दभूमि

२०७३ (स्वाँया पुन्हि-बुद्धपूणिमा) वर्ष ४४
बु.सं. २५६०

अंक १
ने.सं. ११३७

The Ananda Bhoomi (Year 44, Vol. 1)
A Buddhist Monthly : April/May 2016

प्रमुख सल्लाहकारः
भिक्षु मैत्री महास्थविर (प्रमुख, आ. कु. वि.)

सल्लाहकार :
भिक्षु धर्ममूर्ति (कार्यवाहक प्रमुख, आ.कु.वि.)

व्यवस्थापन तथा वितरक :
भिक्षु पियदस्सी, आनन्द कुटी विहार, ४२७१४२०

व्यवस्थापन सहयोगी : भिक्षु सरणंकर

वितरण सहयोगी : विवेक महर्जन

लेखा व्यवस्थापन : सुरेश महर्जन, स्वयम्भू

आवरण डिजाइन/भित्री सेटिङ्ग : विनोद महर्जन

कम्प्युटर सज्जा : राजकुमार छुका, ख्वप

सम्पादन सहयोगी : भिक्षु अस्सजि, सुनिल महर्जन

सम्पादक/प्रकाशन संयोजकः

कोण्डन्य

बुद्धविहार भृकुटीमण्डप, ४२२६७०२

वितरणार्थ सहयोगीहरुः

बुद्धजयन्ती समारोह समिति (श्रीघः), शर्मिला श्रेष्ठ (बौद्ध वृद्धाश्रम-बनेपा), अ. इन्द्रावती (धर्मकीर्ति), सरिता अवाले (ललितपुर), सुश्री वीणा कंसाकार, सुश्री शकुन्तला प्रधान, श्रीमती केशरी वजाचार्य, (बौद्ध महिला संघ, नेपाल), सुवर्णमुनि शाक्य र प्रेमबहादुर थापा (भैरहवा), भिक्षु कोविद र विद्यादेवी शाक्य (बुटवल), याम शाक्य (वेनी), ज्ञानमाला संघ-आनन्द विहार (तानसेन), बलबहादुर गाहा (पाल्पा), कृष्णप्रसाद शाक्य (बाग्लुङ्ग), विजय गुरुङ्ग (लमजुङ्ग), शैनी चौधरी (पुजारी लामा) सप्तरी, उत्तमान बुद्धाचार्य (पोखरा), रत्नबहादुर नाम्जाली (सुर्खेत) ।

मुद्रणः

आईडियल प्रिन्टिङ्ग प्रेस, ग्वाको, फोनः ५००७५६३, ०१२०२३५

स्मारिका सहप्रकाशन

बुद्धजयन्ती समारोह समिति, बु.सं. २५६०

प्रकाशकः

आनन्दकुटी विहार

आनन्द कुटी विहार, स्वयम्भू, फोनः ४२७१४२०

का.जि.द.नं. ३४/०३४/०३५/म.क्षे.हु.नि.द.नं. ७/०६१/६२

बुद्धवचनमृत



सब पापस्स अकरणं कुसलस्स उपसम्पदा ।
सचित परियोदपणं एतं बुद्धानुसासनं ॥

सबै पापहरूबाट मुक्त हुनु, कुशल धर्म
सेवन गर्नु, चित्तलाई विकाररहित तुल्याउनु- यही
नै बुद्धहरूको शिक्षा हो ।

फुकं पापकर्म बचे जुङ्गु, भिङ्गु ज्याखं
मुक्तावनेगु, नुगःयात यचुकेगु - थ्व हे बुद्धपिनि मू
शिक्षा खः ।

*Not to do Evil, to cultivate good
deeds, purify the mind; this is the
Teachings of the Buddha.*

- धम्मपद

सम्पर्क कार्यालय

आनन्द भूमि

आनन्दकुटी विहार संस्था, पो.ब.नं. ३००७, काठमाडौं ।

फोनः ४२७१४२०

E-mail : anandakutivihar@gmail.com

gkondanya@gmail.com

info@anandabhoomi.com

Website: anandakutivihar.com.np

www.anandabhoomi.com

वार्षिक रु. १५०/-

एकप्रति रु. २०/-

वार्षिक ग्राहक बनी सहयोग गरौं ।



प. सं.

नमो तस्स सम्मा सम्बुद्धस्स

बुद्धजयन्ती समारोह समिति (२५६०)

आनन्दकुटी विहार, स्वयम्भू

नगर कार्यालय: श्रीघ: विहार, न:घल टोल, काठमाडौं, नेपाल।

फोन: ४२५९५९५ फ्याक्स: ४२२८०९७, ईमेल: buddhajayanti@gmail.com

Buddha Anniversary Celebration Committee

बुद्धजयन्ती समारोह समितिका घम्मानुशासक

संघनायक भिक्षु अश्वघोष महास्थविर, संघाराम	४२५५९६०
संघउपनायक भिक्षु ज्ञानपूर्णक महास्थविर, विश्वशान्ति	४६२२९८४
भिक्षु बोधिसेन महास्थविर, बोधिचर्या विहार	९८४९४८८३३०
भिक्षु सुमेध महास्थविर, पद्मसुगन्ध विहार	९८४९३५९७२२
गुरु कालसाड लामा, छाउनी	४२७०२३६
पं. बद्रीरत्न वज्राचार्य, महाबौद्ध	४२४७७६६

सल्लाहकारमण्डल

भिक्षु मैत्री महास्थविर, आनन्दकुटी विहार	९८५७०२९९१७
भिक्षु भदिय महास्थविर, एम्पि विहार, ललितपुर	९८४९७९३६९९
श्री प्रयागराजसिंह सुवाल, ॐ बहाल	९८४९३५२६४४
प्रा. सुवर्ण शाक्य, ॐ बहाल	४२८९४९४
श्री लक्ष्मीदास मानन्धर, थंहिति	९८५९०२५५४२
श्री बुद्धरत्न वज्राचार्य, इवाबहा:	९८४९५०४४७४
श्री नानीभाइ स्थापित, मिखाद्वं	४२५९८२३
श्री श्यामकृष्ण मानन्धर, ॐ बहाल	९८४९२०५२७९

कार्यकारिणी पदाधिकारी

भिक्षु धर्ममूर्ति महास्थविर, अध्यक्ष	९८४९२७७८६०
भिक्षु कोण्डन्य, उपाध्यक्ष	९८५९०४६९८८
श्री रमेश मानन्धर, उपाध्यक्ष	९८४९३५३९६७
श्री गुट्टरत्न शाक्य, उपाध्यक्ष	९८५९०२२६५७
श्री संघरत्न शाक्य, उपाध्यक्ष	९८५९०९२०७५
श्री शंकरराज सिंह, उपाध्यक्ष	९८४९२८३६४०
श्री गौतम शाक्य, महासचिव	९८४९२३९०६८
श्री अष्टमुनि गुभाजु, सचिव	९८०८३८४८२०
श्री रविनारायण मानन्धर, सह-सचिव	९८४९६६९२२८
श्री स्वयमकृष्ण मानन्धर, कोषाध्यक्ष	९८४९७९०२६०
श्री भाइराजा मानन्धर, सह-कोषाध्यक्ष	९८४९७२९७८५

कार्यकारिणी सदस्य

धम्मवती गुरुमां, धर्मकीर्ति विहार	४२५९४६६
श्री चन्द्रबहादुर मानन्धर, चसान	९८४९२६३४७७
श्री डा. लक्ष्मण शाक्य, ऊँबहा:	९८०३९९९७२६
श्री चीजबहादुर गुरुङ, तमु बौद्ध सेवा समिति	९८५९०४७३२७
श्री देउबहादुर रानामगर, जावलाखेल	९८५९०९८०६४
श्री थुप्तेन जिग्दोल फुपु छेम्बे शेर्पा, कपन	९८४९६८३७९४
श्री विजयरत्न तम्राकार, मरु	९८४९२४९८९०
श्री पूर्णमान तुलाधर, असं	९८४९६९६९७५
श्री पन्नाकाजी शाक्य, क्षेत्रपाटी	९७४९०५०३३३
श्री गौतम मानन्धर, क्वा:बहा:	९८४९२८८५६६
श्री प्रदिप मानन्धर, क्षेत्रपाटी	९८४९२०६७९८
श्री अमृतमान शाक्य, त्रिपुरेश्वर	९८४९४७५७४८
श्री पुष्पराजन शाक्य, मरु	९८४९४३३८५६
सुश्री काहिली रन्जित, सामाखुसी	९८४९३९९८५
सुश्री अनार ताम्राकार, न्यत	९७४९९५७०४३
श्री कृष्णनारायण मानन्धर, डल्लु	९८४९२६७३६८

उप-समितिका संयोजकहरू

भिक्षु धर्ममूर्ति, सं.रा.संघ. बुद्धजयन्ती उपसमिति	९८४९२७७८६०
भिक्षु कोण्डन्य, स्मारिका प्रकाशन उपसमिति	४२२६७०२
भिक्षु अस्सजी, प्रचार-प्रसार	९८५९३६९०३
भिक्षु पियदस्सी, स्वयमसेवक परिचालन	९८५९३६९०२
भिक्षु सरणंकर, समारोहप्रबन्ध तथा विहारश्रृंगार	९८४९४८७४७०
भिक्षु नारद, अस्थिधातु प्रदर्शन	४२७९४२०
श्री प्रयागराजसिंह सुवाल, अतिथि-सत्कार	९८४९३५२६४४
श्री जुजुकाजी महर्जन, खाद्य-व्यवस्थापन	९८५९०६०६५९
श्री स्वयमकृष्ण मानन्धर, अर्थ संकलन	९८४९७९०२६०
श्री संघरत्न शाक्य, पात्रो प्रकाशन	९८५९०९२०७५
श्री शंकरराज सिंह, रक्तदान	९८४९२८३६४०
श्री देवनारायण महर्जन, जलपान प्रबन्ध	९८०८४२३३२२
श्री बेटी वज्राचार्य, बौद्ध कवि-गोष्ठी	४२७८५७८



नमोतस्स सम्मा सम्बुद्धस्स

बुद्धजयन्ती समारोह समिति (२५६०)

आनन्दकुटी विहार, स्वयम्भू

नगर कार्यालय: श्रीघ: विहार, न:घल टोल, काठमाडौं, नेपाल ।

फोन: ४२५९५९५ फ्याक्स: ४२२८०९७, ईमेल: buddhajayanti@gmail.com

Buddha Anniversary Celebration Committee

प. सं.

अध्यक्ष
भिक्षु धर्ममूर्ति
४२०९४२० / टं४१२०७०८६०

उपाध्यक्ष
भिक्षु कोण्डन्य / टं४१०४६१८८
४२२६००२

रमेश मानन्धर / टं४१३५३९६०
४२४८६२०

संघरत्न शाक्य
४२२०७०८ / टं४१०८२०७५

गुह्यरत्न शाक्य
४२५८३०३ / टं४१०२२६५०

शंकरराज सिंह
४२६२२८८ /

महासचिव
गौतम शाक्य
४२४८०४९ / टं४१२३९०६८

सचिव
अष्टमुनि गुभाजु
४२६०८८० / टं०८३८४८२०

सह-सचिव
रविनारायण मानन्धर
४२५०८९० / टं४१६६८२२८

कोषाध्यक्ष
स्वयमकृष्ण मानन्धर
४२५२८९४ / टं४१०९०२६०

सह-कोषाध्यक्ष
भाइराजा मानन्धर
४२५२८९४ / टं४१०९०२६०

सल्लाहकार
भिक्षु मैत्री महास्थविर
टं४५००२९९८०

भिक्षु भद्रिय
टं४१०९३६८८

प्रयागराजसिंह सुवाल
४२४०४८९ / टं४८३५२६४४

प्रा. सुवर्ण शाक्य
४२८९४८४

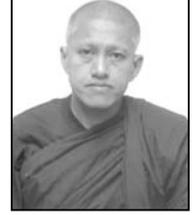
लक्ष्मीदास मानन्धर
४२२८२९९ / टं४१०२५५४२

बुद्धरत्न वज्राचार्य
४२३९४८४ / टं४१५०४४०४

नानीभाई स्थापित
४२५८८२३

श्यामकृष्ण मानन्धर
४२५६८८५ / टं४१२०५२०८

मिति : ८ जेठ ०७३



२५६० औं बुद्ध-पूर्णिमाको हार्दिक शुभकामना !

नेपालका राष्ट्रिय विभूति शान्तिनायक तथागत सम्यक् सम्बुद्धको त्रिसंयोग २५६० औं बुद्ध-दिवसको उपलक्ष्यमा सबैको मंगल कामनासहित नेपाल एवं विश्वमा शान्ति र समृद्धिको लागि मैत्रीपूर्ण हार्दिक मंगलमय शुभकामना न्यक्त गर्दछु ।

नेपालको लुम्बिनीमा आजकै दिन जन्मनुभएका सिद्धार्थ गौतमले भारतको बुद्धगयामा आजकै दिन बुद्धत्व प्राप्त गर्नुभई बहुजन हिताय बहुजन सुखायको लागि ४५ वर्षसम्म प्रचार प्रसार गरिसकेपछि आजकै दिन भारतको कुशीनगरमा महापरिनिर्वाण हुनुभयो, जुन दिनलाई हामी बुद्ध-पूर्णिमा, वैशाख-पूर्णिमा वा बुद्ध-दिवस, बुद्ध-जयन्ती र लुम्बिनी-दिवस, शान्ति-दिवसको रूपमा शान्ति र मैत्रीको कामना गरी शान्तपूर्वक मनाउँदै आएकाछौं ।

बुद्धको शान्ति-शिक्षा, आत्मनिर्भरता, स्वहित, परहितका साथै राष्ट्रिय सुख सवृद्धिसँगै दुःख मुक्तिको मार्गातिर अभिप्रेरित रहेकोले सबै तहका हामी नेपालीले वहाँको ज्ञानलाई मनन गर्नुपर्ने समय आएको छ । जसले नेपालको वर्तमान विषम परिस्थितिलाई आपसी समझदारी कायम गराउनुको साथै सामूहिक प्रयत्नमार्फत् सहजरूपले सुल्टाईदिन सक्दछ । हामी सम्पूर्ण नेपाली र नेपालको सुख-समृद्धि कायम गर्नमा यसले सहयोग गर्दछ । अतः हामी सबैलाई उपरोक्त लक्ष्य हासिल गर्न प्रेरणा मिलोस् भन्ने मैत्रीपूर्ण हार्दिक मंगलमय शुभकामना !

भवतु सब्ब मंगलं ।

Dharmamurti

भिक्षु धर्ममूर्ति महास्थविर
(अध्यक्ष, बु.ज.स.स. २५६०)
उपाध्यक्ष, अखिल नेपाल भिक्षु महासंघ
कार्यवाहक विहार प्रमुख, आनन्दकुटी विहार

“सुखा सङ्घस्स सामग्गी”

अखिल नेपाल भिक्षु महासंघ (ALL NEPAL BHIKKHU ASSOCIATION)

Vishwa Shanti Vihara, Kathmandu

(स्थापित: सम्बत् २००७)

प.च.नं. ०७१०७३/२५६०



मिति ८ जेठ, २०७३

बुद्धजयन्ती समारोह समिति, २५६०

आनन्दकुटी विहार, स्वयम्भू काठमाडौं ।



हार्दिक साधुवादपूर्ण शुभेच्छा !

सद्धर्म प्रेमीहरू,

“वैशाख पूर्णिमा-बुद्धपूर्णिमा” महान त्रिसंयोगले पूर्ण पवित्र दिवस हो । यसै दिन हाम्रो मातृभूमि नेपाल राष्ट्रको “लुम्बिनी” शालोद्यानमा बोधिसत्त्व सिद्धार्थको जन्म भएको, यसै दिन बोधिसत्त्वले सुख-शान्ति प्राप्त गर्ने मुहान, सर्वज्ञ बुद्धत्व ज्ञान लाभ गर्नुभएको हो भने ८० वर्षको उमेरमा धर्मप्रचार-प्रसार गर्ने क्रममै वहाँले महापरिनिर्वाण प्राप्त गर्नुभएको हो । त्यसैले आज शाक्यमुनी तथागतको चिरस्मरणीय जन्म जयन्ती हो, आजकै दिन वहाँले बुद्धत्व ज्ञान लाभ गरेको चिर-प्रेरक पावन दिन हो र आजकै दिन कुशीनगरमा दुईशाल वृक्षबीचमा महापरिनिर्वाण प्राप्त गरेको चिरसंवेगदायी दिवस हो ।

राष्ट्रको बदलिंदो परिवेशसंगै राष्ट्र, जनता र सर्वाभौमिकतालाई ख्यालगरी अगाडि बढ्नु आजको आवश्यकता हो । यसै परिप्रेक्ष्यमा बुद्धका शान्ति सन्देश प्रत्येक ब्यक्तिको मानसिक शान्तिका लागि, समाजको सुखद सद्भावपूर्ण ब्यवस्थाका लागि, राष्ट्रको शान्ति, सुरक्षा, समृद्धिका लागि र विश्वको सुरक्षित पर्यावरण, आणविक भयमुक्त वरद अवस्था, शान्त सुखद प्रगतिका लागि मन, वचन र कर्मबाट परिपालन गर्न सकोस्— यही वैशाख पूर्णिमाको शुभ सन्देश हो । हामीले वैशाख महोत्सवका दिन कायिक, वाचिक तथा मानसिक विकारहरूलाई विस्तारै छोड्दै जान सकेमा नै यथार्थमा वैशाख पूर्णिमा मनाइँदै आएको ठहरिन्छ । अतः वैशाख महोत्सवलाई बहिर्मुखी रूपमा होइन अन्तरमुखी रूपमा मनाउनु पर्छ ।

समस्त शान्ति प्रेमीहरूमा हार्दिक शुभकामना !

(भिक्षु कोण्डन्य)

महासचिव

अखिल नेपाल भिक्षु महासंघ

उपाध्यक्ष, बुद्धजयन्ती समारोह समिति-२५६०

प्रधान कार्यालय:

विश्वशान्ति विहार, मीनभवन, नयाँ बानेश्वर, PO Box 8973 NPC 327 काठमाडौं, नेपाल ।

फोन: ४६२२९८४, फ्याक्स: ४६२२२५०



नमो तस्स सम्मा सम्बुद्धस्स

बुद्धजयन्ती समारोह समिति (२५६०)

आनन्दकुटी विहार, स्वयम्भू

नगर कार्यालय: श्रीघ: विहार, न:घल टोल, काठमाडौं, नेपाल।

फोन: ४२५९५९५ फ्याक्स: ४२२८०९७, ईमेल: buddhajayanti@gmail.com

Buddha Anniversary Celebration Committee

प. सं.

अध्यक्ष
भिक्षु धर्ममूर्ति
४२०१४२० / टं ४१२००८६०

उपाध्यक्ष
भिक्षु कोण्डन्य / टं ४१०४६१८८
४२२६००२

रमेश मानन्धर / टं ४१३५३१६०
४२४६६२०

संघरत्न शाक्य
४२२००८८ / टं ४१०८२००५
गुह्यरत्न शाक्य
४२५६३०३ / टं ४१०२२६५०

शंकरराज सिंह
४२६२२८८ /

महासचिव
गौतम शाक्य
४२४६०४१ / टं ४१२३१०६८

सचिव
अष्टमुनि गुभाजु
४२६०८८० / टं ०८३८४८२०

सह-सचिव
रविनारायण मानन्धर
४२५०८१० / टं ४१६६६८२२८

कोषाध्यक्ष
स्वयमकृष्ण मानन्धर
४२५२६१४ / टं ४१००२६०

सह-कोषाध्यक्ष
भाइराजा मानन्धर
४२५२६१४ / टं ४१००२६०

सल्लाहकार
भिक्षु मैत्री महास्थविर
टं ४००२११८०
भिक्षु भद्रिय
टं ४१०१३६८८

प्रयागराजसिंह सुवाल
४२४०४६१ / टं ४१३५२६४४

प्रा. सुवर्ण शाक्य
४२८१४६४

लक्ष्मीदास मानन्धर
४२२६२११ / टं ४१०२५५४२

बुद्धरत्न वज्राचार्य
४२३१४८४ / टं ४१५०४४०४

नानीभाई स्थापित
४२५६८२३

श्यामकृष्ण मानन्धर
४२५६८२४ / टं ४१२०५२०८

नमो तस्स भगवतो अरहतो सम्मासम्बुद्धस्स

आज 'स्वाँया पुन्हि-बुद्ध पूर्णिमा' महान त्रिसंयोगपूर्ण पवित्र दिवस हो । आजकै दिन लुम्बिनीमा बोधिसत्व राजकुमार सिद्धार्थको जन्म भएको चिरस्मरणीय जन्म दिवस हो, उहाँले बुद्धगयामा सुखशान्ति प्राप्त गर्ने मुहान, सर्वज्ञ बुद्धत्व-संवोधिज्ञान लाभ गर्नुभएको चीरप्रेरक दिन हो भने ८० वर्षको उमेरमा कुशीनगरमा तथागतको महापरिनिर्वाण भएको पवित्र चिरसंवेगदायी दिवस पनि हो । यसरी आजकै शुभपावन दिनको अवसरमा शान्ति कामना गरी देशभरी हर्षोल्लासपूर्ण वातावरणमा बुद्ध-पूर्णिमा, वैशाख-पूर्णिमा मनाउनु सुखकर विषय भएको छ ।



स्वतन्त्रता, समानता र भातृत्वको भावनालाई अंगाल्दै सह-अस्तित्वको सिद्धान्तलाई अपनाउँदै शान्तिगामी मार्ग अवलम्बन गर्दै जान बुद्धको उपदेशलाई आत्मसात गर्नु आजको आवश्यकता हो । धम्मपदमा बुद्ध भन्नुहुन्छ— **नहि वेरेन वेरानि सम्मन्तीध कुदाचनं अवेरेन च सम्मन्ति एसधम्मो सनन्तनो** अर्थात् वैरभावले वैरभाव कहिल्यै शान्त हुँदैन, अवैरभावले मात्र वैरभावलाई शान्त पार्न सकिने हुन्छ । त्यसैले हामीले बदलाको भाव त्यागी वैरभावलाई हटाई सजग र सचेततापूर्वक जीवन यापन गर्नुपर्छ । जताततै वैमनस्यता, उत्पीडन, वैरभाव, हिंसा-आतंक, सत्ताको होडबाजी, भय र त्रास आदिले हामी सन्त्रस्त छौं । बदलिँदो परिवेशसँगै राष्ट्रको सुनौलो भविष्य निर्माण गर्न राष्ट्र, जनता र सार्वभौमिकतालाई ख्यालगरी नेपाल सरकारले धर्मनिरपेक्षताको मर्मअनुरूप नेपाली जनभावनालाई कदर गरी जिम्मेवारीकासाथ भूमिका निर्वाह गर्न सकोस् । हामी शान्तिगामी सबैले आफूमा विद्यमान मतिभ्रष्ट स्वभाव, कलुषित विचारधारा, संकुचित भावना तथा स्वार्थगत मनोभावलाई त्यागेर स्वस्थ मानसिकताको विकास गरी अगाडि बढौं, यस्तै कदमले नयाँ नेपाललाई आत्मसात गर्न सक्ने हुन्छौं ।

अन्तमा २५६० औं बुद्ध-पूर्णिमा, स्वाँया-पुन्हिले बुद्धजन्मभूमि राष्ट्र नेपाल, नेपाली जनता तथा सम्पूर्ण शान्तिगामीहरूको जीवन सुखमय, शान्तमय एवं उन्नतमय होस्, यही मेरो हार्दिक शुभकामना छ !

गौतम शाक्य
(महासचिव)

०८-०२-०७३



२५६० औ बुद्ध-पूर्णिमाको शुभकामना

सम्पादकीय

बुद्ध-पूर्णिमा, स्वाँया-पुन्हि र बैशाख-पूर्णिमा । यी दिनहरू सिंगो मानवजातिको लागि महान त्रिसंयोगपूर्ण पवित्र दिवस हुन् । बोधिसत्व सिद्धार्थ गौतमको लुम्बिनीमा जन्म भएको २६४० औं चिरस्मरणीय जन्मदिवस, उहाँले बुद्धगयामा सम्बोधि ज्ञान लाभ गर्नुभएको २६०५ औं चिरप्रेरक दिन र कुशीनगरमा महापरिनिर्वाण प्राप्त गर्नुभएको २५६० औं चिर संवेगदायी जस्ता तथागत गौतम बुद्धका अतिमहत्त्व परिघटनाहरू एकै दिन परेकोले बुद्ध धर्मावलम्बीहरूका लागि मात्र नभई विश्वका सारा शान्तिप्रेमीहरूको लागि अति महत्त्व दिनका अंकित हुन गएको हो ।

आजको यो पावन घडीमा बुद्धको मैत्री, करुणा र अहिंसाको सन्देश, जीवन र जगतलाई हेर्ने र विश्लेषण गर्ने उत्पत्ति र विनाशको सिद्धान्त आजको २५ औं शताब्दीमा पनि उतिकै सान्दर्भिक रहेको छ ।

बुद्धका उपदेशहरूलाई अझ गहिरिएर विश्लेषण गर्ने हो भने ती शाश्वत सत्यहरू बुद्धकालीन समयमा भन्दा बढी आजको परिस्थितिमा आवश्यक रहेको भन्नु अत्युक्ति नहोला । बुद्धोपदेशमा आधारित पञ्चशीलको सह-अस्तित्व सिद्धान्त शान्तिका अनुगामी, राष्ट्र एवं नागरिकहरूले अवलम्बन गर्नसके वर्तमान परिवेशलाई शान्ति तवरमा अगाडि बढाई सुखगामी पथमा लम्किन सकिन्छ ।

आज पनि जताततै हिंसा, अराजकता र आपसी वैमनष्यता, सत्ताको होडबाजी, अहं र दम्भको भावना व्याप्त छ । मैत्रीपूर्ण तवरमा आपसी सद्भाव कायम गरी स्वार्थ परिपूर्ति गर्न अर्काको गला घोट्ने, अरुको स्वतन्त्रता र अस्को अधिकार हनन् गर्ने प्रवृत्ति पूर्णतः त्याग गरी आपसी भाइचारा, समानता एवं भातृत्वको भावले अगाडि बढ्नसके वातावरण शान्तिपूर्ण हुनेछ । सुखशान्तिको नाउँमा लाखौं लाख करोडौं पुकारेर अझ खर्च गरेर मात्रै के गर्ने? त्यसका लागि हामीले सामूहिक रूपमै नैतिक एवं धार्मिक मूल्य मान्यतालाई समेटेर अगाडि बढ्नुपर्छ । पापमय अकुशलता त्यागी, धर्ममय कुशलता संगाली स्वकर्म सुधारलाई बढावा दिई चित्तवृत्ति वा मनोवृत्तिको विकास गर्नु तथा अरुले के गरे के गरेनन् भनी हेर्नुभन्दा आफूले के गरे के गरेन भनी सजग एवं सतर्क हुनु फलदायी हुन्छ भन्ने बुद्धद्वारा निर्दिष्ट जीवनोपयोगी उपदेशलाई हृदयङ्गम गर्नु सबैका लागि सुखकर हुने छ ।

आज यो बुद्ध जन्मेको मुलुक धर्मनिरपेक्षता सहितको संघीय, लोकतान्त्रिक गणतन्त्रात्मक संविधान कार्यान्वयन गर्ने तरखरमा रहेको छ । यद्यपि धर्मनिरपेक्षताको व्याख्याले सनातनदेखि चलिआएको धर्मलाई संरक्षण गर्नु हुनेछ भन्ने धर्मनिरपेक्षताको सम्बन्धमा संसारमा नै नभएको व्याख्या संविधानले गरेको छ । संविधानले धर्मनिरपेक्षता, संघीयता, समानुपातिक समावेशीलाई आशिकका रूपमा संस्थागत गरे पनि संविधानको अर्न्तवस्तु अझै हिजोको एक भाषा, एक संस्कृति र शासनसत्तामा एक वर्ग र समुदायको आधिपत्यलाई बढावा दिने स्वरूपको रहेको भन्दै देशका विभिन्न क्षेत्र र समुदायमा असन्तोष व्याप्त रहेको छ । संविधान संशोधन वा पुनःलेखन गर्नुपर्ने माग अघि सारेर मधेशवादी र आदिवासी जनजातिहरू आन्दोलनमा उत्रिएका छन् । यस्तो अवस्थामा संविधान जारी भएपनि अझै संक्रमणकालीन अवस्था समाप्त नभएको प्रतीत हुन्छ ।

त्यसैगरी २०७२ बैशाख १२ गतेको विनाशकारी भूकम्पले अरबौंको धनजनको क्षति भएको वर्षौंदिन बितिसक्दा पनि पुनःनिर्माण कार्यले गति लिएको छैन । लाखौं मानिसहरू घरबारविहीन भएर अस्थायी टहरामा बस्न बाध्य छन् । छिमेकी राष्ट्रहरूसंगको सम्बन्ध सुधार्न उचित कुटनीतिक र अपरिपक्व व्यवहारका कारण पुनः नेपाली जनताले नाकाबन्दी व्यहोर्नुपर्ने हो कि संशय पूर्ण रूपमा समाप्त भएको छैन । बजारमा अझै अत्यावश्यक सामग्रीहरूको अभाव र कालोबजारी व्याप्त रहेको छ । यस्तो अवस्थामा सबैको भावना र चाहना बुझेर संवाद र सहमति मार्फत संविधानसंग सम्बन्धित विभिन्न प्रावधानप्रति विभिन्न क्षेत्र र समुदायको असन्तुष्टिलाई सम्बोधन गर्नुपर्दछ । देश र जनतालाई केन्द्रबिन्दुमा राखेर दैनिक जीवनमा समस्या समाधान गरी भूकम्पले क्षति भएको संरचनाको पुनःनिर्माण र पीडितहरूको पुनःस्थापनाको लागि लागि लाग्नु नै आजको आवश्यकता हो । यसतर्फ अग्रसरले हुनुले बुद्धजयन्ती मनाएको सार्थक हुने छ ।

व्यक्तिगत, दलगत स्वार्थभन्दा माथि उठेर मानवीय भावको विकास गर्नेतर्फ बुद्धपूर्णिमे सबैलाई प्रेरित गरौं । अन्ततः २५६० औं बुद्ध-पूर्णिमा, स्वाँया-पुन्हि, बैशाख-पूर्णिमाले हामी सबैको हृदय परिवर्तन गर्न सकोस्, स्वार्थरहित चेतनाको भाव जगाउन सकोस्- यही हार्दिक शुभकामना, भिन्तुना !

विषय-सूचि

क्र.सं.	विषय	लेखक	पृष्ठ
१.	बुद्धका केही स्मरणीय विशेषता	भिक्षु अश्वघोष	८
२.	लुम्बिनी : परिचय	यूनेस्को २०१३	९
३.	धर्मको सार	सत्यनारायण गोयन्का	१३
४.	बुद्धले हामीलाई दिनुभएको अन्तिम उपदेश के के हुन् ?	भिक्षु बुद्धदास	१५
५.	के मांसाहार योग्य छ ?	चिन्तक	१८
६.	पाँच दुर्लभ	क्षान्तिवती गुरूमाँ	२१
७.	समुन्नत तथा शान्तिपूर्ण समाजका निम्ति बुद्धजयन्तीबाट प्रेरणा	लोकबहादुर शाक्य	२४
८.	पञ्चबुद्ध को हो : चिनौ	सुदर्शनमुनि वज्राचार्य	२६
९.	बुद्धको पदेशमा नारी समानता र आँगसान् सुकी	केशरी वज्राचार्य	३०
१०.	शान्तिस्थल लुम्बिनी : हाम्रो आस्था	पुरनबहादुर शाक्य	३३
११.	प्राचीन कपिलवस्तु : सक्कलीको नक्कली तर्क	बसन्त महर्जन	३५
12.	Involvement of the United Nations : Lumbini		37
13.	Various Versions of the Stories of the Buddha's birth	Kondanya	39
14.	No-One becomes Buddhist by being member of.....	Prof. Suwarna Sakya	41
15.	WHY VIPASSANA MEDITATION?	Shakuntala Pradhan	43
16.	ENLIGHTENMENT IN MAHAYANA BUDDHISM	Sunil Lama	44
१७.	बुद्ध वंशज शाक्य व धर्माचरण	छत्रराज शाक्य	४९
१८.	बोधिचित्तया खँयं	अष्टमुनि गुभाजु	५२
१९.	यात्राया गन्तव्य, बाधा व निदान	लाभरत्न तुलाधर	५५
२०.	अफगानिस्तानय् बुद्धधर्म	राजेन मानन्धर	५७
२१.	पञ्च इन्द्रिय	अ. दकिला	६१
२२.	जय बुद्ध	ज्योति शाक्य	६१
२३.	बौद्ध गतिविधि		६२

लेखक एवं पाठक-ग्राहक वर्गमा हार्दिक अनुरोध

- ◆ नेपालको पहिलो बौद्ध मासिक आनन्द भूमि पत्रिकाको लागि नेपाली, नेपाल भाषा तथा अँग्रेजीमा लेख-रचना समयमै सम्प्रेषण गर्नुहोला, सम्बन्धित तथा समयोचित लेख-रचनालाई हामी उचित स्थान दिनेछौं ।
- ◆ समयमै लेखक वर्गले बुद्ध, बुद्धधर्म, बौद्धसंस्कृति एवं दर्शन, साहित्य र इतिहाससम्बन्धी अनुसन्धानात्मक तथा सृजनात्मक लेख, रचना, कथा, कविताहरू सम्प्रेषण गर्नुहोला ।
- ◆ आ-आफ्ना क्षेत्रहरूमा हुने समाचारमूलक बौद्ध गतिविधिलाई सक्दो चाँडो फोन, ईमेल वा हुलाकबाट जानकारी गराउनुहोस् ।
- ◆ उद्योगपति तथा व्यापारी वर्गबाट विज्ञापन दाता बन्नुभई आफ्नो व्यवसायको प्रचार तथा बुद्धधर्मप्रतिको श्रद्धा अभिव्यक्त गरी आनन्दभूमिलाई सहयोग गर्नुहोस् ।
- ◆ विगत ४४ वर्षदेखि प्रकाशन हुँदै आइरहेको नेपालको पहिलो बौद्ध मासिक पत्रिका आनन्दभूमिका लागि आफ्ना विचार, तर्क, नियात्रा, दृष्टिकोणजस्ता कुराहरू समावेश गरी वर्तमान परिप्रेक्ष्यमा अनुकुल हुने गरी जनअभिरुचिपूर्ण नयाँ नयाँ तथ्यहरूसहित यहाँहरूबाट निरन्तर रूपमा लेखरचना प्राप्त भइरहेमा आनन्द भूमिलाई स्तरीयरूपमा प्रस्तुत गर्दैजान्न सकिने हुन्छ ।
- ◆ यस पत्रिकामा प्रकाशित लेख-रचनाको सम्पूर्ण जिम्मेवारी स्वयं लेखककै अभिभारा हुनेछ ।
- ◆ समयमै लेख-रचना प्रकाशन गर्न तथा सल्लाह-सुभाषका लागि anandakutivihar@gmail.com/gkondanya@gmail.com मा इमेल गर्नसकिने छ ।
- ◆ सहयोग, सल्लाह, सुभाष तथा आलोचना, समालोचना आनन्दभूमिको निरन्तरताका लागि सम्बद्ध क्षेत्रबाट रचनात्मक सहयोगको अपेक्षा लिएका छौं ।
- आनन्दभूमि परिवार, आनन्द कुटी विहार, स्वयम्भू, काठमाडौं । फोन - ४२७९४२०
anandakutivihar@gmail.com / gkondanya@gmail.com



बुद्धका केही स्मरणीय विशेषता

✍ संघनायक भिक्षु अश्वघोष महास्थविर

सिद्धार्थ कुमारले शान्तिको मार्ग पत्ता लगाउन ६ वर्षसम्म अनुसन्धान गर्नुभयो । ६२ प्रकारका मिथ्यादृष्टिलाई यथार्थ रूपमा अनुभव गर्नुभयो र सबै प्रकारका अन्धविश्वासले शान्ति प्राप्त गर्न नसक्ने भनी निष्कर्ष निकाल्नुभयो । यो कुरा दीघनिकायको ब्रह्मजाल सूत्रले उल्लेख गरेको छ ।

चन्दनको रूखलाई जति गहिराईसम्म काट्दै जाँदा त्यति त्यति नै सुगन्ध प्रवाहित हुन्छ । त्यस्तै बुद्धको जीवन-दर्शन अध्ययन गर्दा पनि भन भन रसपूर्ण ज्ञानको कुरा प्राप्त हुने गर्छ ।

६ वर्षसम्म अनुसन्धानपछि बुद्धगयामा पिपल रूखमुनि बसेर विपश्यना ध्यानअभ्यास गरेर ज्ञान पत्ता लगाउनुभयो । संसारमा चार आर्यसत्य- दुःख छ, दुःखको कारण छ, दुःख अन्त हुनसक्छ र दुःख अन्त हुने मध्यममार्ग आर्यअष्टाङ्गिकमार्ग छ । आर्यअष्टाङ्गिक मध्यममार्ग व्याख्या गर्नुहुँदै भन्नुभयो- कुनै चीजमा ठीक मात्रामा आसक्त हुनु, धेरै सुविधाभोगी नहुनु र धर्मको प्राप्तिको नाउँमा शरीरलाई बढी कष्टपूर्ण जीवन नअपनाउनु ।

आफूले प्राप्त गरेको धर्मको ज्ञान प्रचारको लागि सारनाथ जानुभई पञ्चवर्ग प्रमुख धनाध्य उच्चस्तरीय युवावर्गलाई संगठित गर्नुभई भिक्षु बनाई संगठन गर्नुभयो । धर्मप्रचार गर्न धर्मदूत बन्न योग्यता भएकालाई त्याग भावना शुद्ध हुनुपर्ने, दृष्टि सोभो हुनुपर्ने आदि नवसंगठित संघलाई तालिम दिनुभयो । पछि बहुजन हित र सुखको लागि नगर नगरमा असल मानिस बन्न सक्ने धर्मको ज्ञानप्रचार गर्न निर्देशन दिनुभयो ।

तरपछि बुद्धले कसैको पनि दुःखबाट मुक्त गराउनु जिम्मा लिनु भएन । बरु दुःखबाट मुक्त हुने बाटो देखाउन मार्गप्रदर्शक मात्र बन्न तयार हुनुभयो । तुम्हे हि किच्च आतप्यं अक्खतारो तथागता अर्थात् कर्म गर्न आफूले नै प्रयत्न गर्नुपर्छ, तथागत त मार्ग प्रदर्शक मात्र हो ।

फेरि बुद्ध भन्नुहुन्छ- शुद्ध अशुद्ध हुनु त आ-आफ्नो हातमा छ । अत्ताहि अत्तनो नाथो-आफ्नो मालिक

आफै हो । दुःखबाट मुक्त हुनको लागि आफैले प्रयत्न गर्नुपर्ने ।

सबै पाप नगर्नु, पुण्य कार्य गर्न चित्त शुद्ध हुनु पर्ने, अनि मात्र दुःखबाट मुक्त हुनसक्ने छ भनी बुद्धले भन्नुभयो ।

बुद्ध भन्नुहुन्छ- मानिसहरू धेरै अज्ञानी रहेछन् । जीवन मुक्तिको लागि प्राणी हिंसा गरेर बलि दिने गर्छन्, नदीमा नुहाई मुक्त हुन्छ भन्दाछन् । हिंसा गरेर धर्म हुँदैन, त्यसबाट पाप पो वृद्धि हुन्छ ।

बुद्ध भन्नुहुन्छ- न जच्चा वसलो होति, नजच्चा होति ब्राह्मणो, कम्मना वसलो होति कम्मना होति ब्राह्मणो अर्थात् जातले कोही उँचनीच हुँदैन, आ-आफ्नो कामले नै मानिस उँचनीच हुन्छ ।

बुद्ध भन्नुहुन्छ- कुनै पनि कुरा पुस्तकमा लेखेको छ भन्दैमा विश्वास गर्नुपर्छ भन्ने छैन । मतलब पुस्तकलाई प्रामाणिक नमान्नु । (अंगुत्तरनिकाय)

धेरै जसो धर्मले आत्मालाई नित्य मान्छन्, तर बुद्ध भन्नुहुन्छ- आत्मा नित्य छैन । आत्मालाई नित्य मान्दा अहंकार बढ्छ ।

बुद्ध भन्नुहुन्छ- भिक्षुहरू, कसैले, बुद्धधर्म संघको प्रशंसा गर्छन् भने तिमीहरू खुसी हुनु हुन्छ भने निन्दा गरेमा पनि दुःखी हुनु हुन्छ । त्यसरी नै भिक्षुहरू, अरुले बुद्धको र धर्मको वर्णन गर्दा यदि तिमीहरूले अनावश्यक रूपमा खुसी र आनन्द मनायो भने यसबाट तिमीहरूको हानी हुन्छ । (दीघनिकाय)

त्यस्तै निन्दा गरेमा क्रोध गरे पनि तिमीहरूको हानी हुन्छ । प्रतिक्रिया गर्नु हुन्छ ।

बुद्ध भन्नुहुन्छ- अरुले नरात्रो कामकुरा गरिरहेको देख्दा उसप्रति क्रोध नगरी त्यस्तो कुरा र काम आफूले गरेको छ कि छैन एकचोटी विचार गर्नु बेस ।

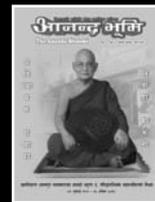
अतः यी कुराबाट बुद्ध वैज्ञानिक व्यवहारवादी हुनुहुन्छ भन्ने स्पष्ट हुन्छ ।

यस अङ्क



आनन्दभूमि

गताङ्कमा



पढौं पढाऔं, समयमै वार्षिक ग्राहक बनौं

आनन्द कूटी विहार संस्था, पो.ब.नं. ३००७, काठमाडौं, फोन: ४२७१४२०

E-mail : anandakutivihar@gmail.com, anandakutivihar@ntc.net.np

gkondanya@gmail.com, kondanya@soon.com



लुम्बिनी : परिचय

✍ युनेस्को २०१३

लुम्बिनी विश्वका सर्वाधिक पावन स्थलहरूमध्येको एक हो । शताब्दीयौंदेखि मानिसहरूले गौतम बुद्ध जन्मेको स्थानको विषयमा विभिन्न दृष्टिकोणहरू बनाएका छन् । लुम्बिनीसम्बन्धी मानिसहरूको साभ्गा अवधारणाभित्र केही विशेषताहरू अन्तर्निहित छन् ।

लुम्बिनीको विषयमा मानिसहरूमा विभिन्न अवधारणा, अपेक्षा तथा दृष्टिकोणहरू रहेको पाइन्छ । ती सबै लुम्बिनीको समष्टिगत छविका अंगहरू हुन्, जसलाई एकत्रित गर्दा यस पवित्रस्थलको अझ वृहत छवि देखा पर्छ ।

यस विशेषतालाई उदान ६८-६९ को कथाले राम्ररी दर्शाउँछ । एकपटक शिष्यहरूले भगवान् बुद्धलाई सोधे कि किन घुमन्ते सन्यासी तथा भिक्षुहरू विविध विषयमा निरन्तर विवाद गरेर पनि कुनै सहमतिमा आउन सक्दैनन् । जवाफमा भगवान् बुद्धले एउटा राजाको कथा सुनाए । ती राजाले एकपटक प्राचीन नगर श्रवस्तीका सबै अन्धा मानिसहरूलाई एउटा हात्तीको अगाडि जम्मा हुने उर्दी जारी गरे । ती प्रत्येकलाई हात्तीको शरीरको स्पर्श गर्न लगाइयो । ती प्रत्येकले

हात्तीको भिन्दाभिन्दै पक्षहरूको अनुभूति गरे र हात्तीमा आफूले जानेका कुराहरूकै जस्तो गुण रहेको अनुमान गरे- टाउको भाडाजस्तो, कान नाङ्लोजस्तो, दाह्य

- लुम्बिनीको ऐतिहासिकताको विषयमा आज हामीलाई ज्ञान भएका अधिकांश कुराहरू बौद्ध ग्रन्थ, यात्रीहरूका विवरण तथा पुरातात्विक अन्वेषणका तथ्यहरूबाट प्राप्त भएका हुन् । सन् १८८६ मा जर्नेल खड्ग शमशेर र पुरातत्वविद् एन्टोन फुहरर यस स्थलमा आउँदा लुम्बिनी भग्नावशेषहरूले घेरिएको र थुम्काथुम्कीहरूले भरिएको परित्यक्त स्थलको रूपमा रहेको थियो ।

फालीजस्तो, सुण्ड हलोजस्तो, खुट्टा खम्बाजस्तो, ढाड मुसलीजस्तो, पुच्छर पन्युजस्तो, पुच्छरका रौंहरू बुरुशजस्तो । तथापि, यी सबै कुराहरूलाई मिलाउँदा नै हात्ती बन्छ भन्ने कुराको अनुभूति भने तिनले गर्न सकेनन् ।

त्यसपछि प्रबुद्धले यस कुरालाई श्लोकद्वारा स्पष्ट पारे,
उपदेशक तथा सन्त भनी आडम्बर गर्नेहरू कसरी अडिकन्छन् र विवाद गर्दछन् । आफ्नै धारणामा अडिकएर विवाद गर्नेहरू कुनै कुराको एक मात्र पाटो देख्दछन् ।

(उदान, ६८-६९)

ती अन्धा मानिसहरूको मतभिन्नताजस्तै लुम्बिनीसम्बन्धी अवधारणाहरूमा भिन्नताहरू रहेको पाइन्छ, जवकि लुम्बिनी हात्तीजस्तै विशाल कुरा हो ।

सिद्धार्थ गौतम लुम्बिनीको गाउँनजिक रहेको उद्यानमा जन्मेका थिए । त्यहाँ नजिकै एउटा जलकुण्ड थियो, जुनमा उनकी आमाले उनको जन्मभन्दा पहिले स्नान गरेकी थिइन् । धार्मिक आलेखहरूले भगवान् बुद्धको जन्मस्थलको फरक फरक विवरणहरू दिएका छन् ।

जन्मको समय नजिकिँदै गर्दा, उनका पिता राजा सुप्रबुद्ध गृहपतिले कपिलवस्तुका राजा शुद्धोधनलाई यस्तो सन्देश पठाए : 'मेरो छोरी, मौसुफकी महारानी माया गर्भवती भएकी र जन्मेको समय निकट रहेको सन्देश प्राप्त भएको र जन्मपश्चात् मेरी छोरी धेरै नबार्ने मेरो शंका रहेको हुनाले मेरी छोरीलाई माइती पठाइबक्सनको लागि अनुरोध गर्नु उचित ठाने । उनको स्वागतार्थ मैले लुम्बिनीको उद्यानमा एउटा महल तयार गरिसकेको छु ।' (ललितविस्तरको आलेखबाट साभार) (लिल्ले, १८८३, पेज ९)

बुद्धको जन्मसम्बन्धी घटनालाई लुम्बिनीको गाउँ (वा निकुञ्ज) सँगै लगेर जोड्ने बुद्धजीवनीले खनेको परम्परा रहिआएको छ.. यहाँ उल्लेखित निकुञ्जको नामाकरण मायावतीकी आमाको नामबाट गरिएको थियो, जसलाई मायावतीका पिता राजा सुप्रबुद्धले देवदह र कपिलवस्तुको बीचमा पर्ने गरी निर्माण गर्न लगाएका थिए । (स्ट्रुड, २००१, पेज ३९)

यात्राको क्रममा: उनी आफ्ना सङ्गीहरूसँग मनोहर लुम्बिनी वनमा आइपुगिन्, जहाँ उनी पुष्पतिका तथा चराहरूको कलरव ध्वनिको आनन्द लिनको लागि रोकिइन् । (हार्भ, २००४, पेज १६)

लुम्बिनी ग्राम नजिकै सिद्धार्थ गौतम जन्मिएको ठाउँ कुनै वन थियो वा उद्यान थियो भन्ने विषयमा विवाद रहेको छ । यस विषयको छलफल उक्त परिवेश वनभित्र प्राकृतिक रूपमै रहेको खुला स्थान थियो वा कुनै मानव निर्मित वातावरण थियो भन्ने कुराको वरिपरि केन्द्रित रहेको छ ।

सबै उपलब्ध बौद्ध ग्रन्थहरूले कपिलवस्तुमा सालवन (सालको वन), लुम्बिनी वन (लुम्बिनीको वन) तथा महावन (ठूलो वन) को अवस्थितिलाई स्वीकार गर्छन् । यी वनहरूमा अधिकांश रुखहरू साल प्रजातिका थिए । कपिलवस्तुका शाक्यहरू तथा देवदहका कोलियहरू दुबैले सुयुक्त रूपमा लुम्बिनी उद्यानको हेरचाह गर्दथे भनेर पनि बौद्ध ग्रन्थले उल्लेख गरेको छ । त्यसअधिका ग्रन्थहरूमा लुम्बिनी उद्यानलाई लुम्बिनीकानन, लुम्बिनीवाटिका, लुम्बिनीउपवन तथा लुम्बिनीचित्तलतावन भनेर पनि उल्लेख गरेको पाइन्छ । (बिडारी, २००४, पेज ६५)

लुम्बिनीको ऐतिहासिकताको विषयमा आज हामीलाई ज्ञान भएका अधिकांश कुराहरू बौद्ध ग्रन्थ, यात्रीहरूका विवरण तथा पुरातात्विक अन्वेषणका तथ्यहरूबाट प्राप्त भएका हुन् । सन् १८९६ मा जर्नेल खड्ग शमशेर र पुरातत्वविद् एन्टोन फुहरर यस स्थलमा आउँदा लुम्बिनी भग्नावशेषहरूले घेरिएको र थुम्काथुम्कीहरूले भरिएको परित्यक्त स्थलको रूपमा रहेको थियो । त्यहाँ सामान्य उत्खनन् कार्यहरू गरिए, जसलाई पछि सन् १८९९ मा पूर्णचन्द्र मुखर्जीले निरन्तरता दिए ।

सन् १९३३ देखि १९३९ का बीचमा लुम्बिनीमा केशर शमशेर जबराले आफ्नो पुरातात्विक खन्वेषण नगरेसम्म उक्त स्थलमा कुनै विशेष भौतिक परिवर्तनहरू भएनन् । त्यस अन्वेषणपश्चात् नै केही पुरातात्विक अवशेषहरू अनावृत हुने गरी त्यहाँको थुम्काको आकारमा परिवर्तन गर्ने, सप्तरथशिखरको जगमाथि मायादेवी मन्दिरको निर्माण गर्ने र क्रमिक खुड्किलाहरू र ईटाको तहहरूसमेत समावेश गरी त्यहाँको जलकुण्डको आकारमा वृद्धि गर्ने कामहरू भए । (रिजाल, १९७९, युनेस्को, २००६)

लुम्बिनीसम्बन्धी ज्ञानको महत्वपूर्ण अंश पुरातात्विक अभिलेखहरूमा आधारित छन् । त्यहाँ भएका प्रारम्भिक पुरातात्विक अन्वेषणहरू अवैज्ञानिक विधि र प्रक्रियाबाट शुरु गरिए, जुन उन्नाइसौं शताब्दीसम्म आइपुग्दा धेरै परिष्कृत भए । आज हामीसँग विगत उत्खननहरूको विस्तृत प्रतिवेदनहरू छैन । पछिल्ला पुरातात्विक अन्वेषणहरूको तथ्यांकले गत अढाइ हजार वर्षको अवधिमा उक्त स्थलको विकास कसरी भएको हुनुपर्छ भन्ने विषयमा यथार्थ विवरण दिन्छ ।

उन्नाइसौं शताब्दीको उत्तरार्द्धतिर लुम्बिनीको वरिपरि दुइटा विहारहरू, धर्मशाला तथा महेन्द्र स्तम्भजस्ता विभिन्न संरचनाहरूको निर्माण भयो । जापानी वास्तुकार केन्जो टाङ्गेले लुम्बिनीको गुरुयोजना (जुन सन् १९७८ मा तयार भयो) बनाउँदा उनले मुख्य पुरातात्विक अवशेषहरू वरिपरिका क्षेत्रमा न्यूनतम पूर्वाधारहरू रहने गरी पवित्र उद्यानको रूपमा विकास गर्ने परिकल्पना गरे ।

यस क्षेत्रमा रहेका सबै आधुनिक संरचनाहरू हटाउनुपर्छ र ऐतिहासिक रूपमा प्रमाणीकृत अवशेषहरूलाई मात्र रहन दिइनुपर्छ । (टाङ्गे, १९७८, पेज ७०)

केन्जो टाङ्गेको गुरुयोजनामा निहित शान्त वातावरण, विश्वव्यापी महत्त्व र स्पष्टताका अवधारणाहरूले उक्त स्थानको आध्यात्मिकतालाई भौतिक वातावरणमा परिणत गर्ने प्रयासलाई प्रतिविम्बित गर्दछन् ।

विशुद्ध प्राकृतिक वातावरण, पवित्रता, शान्ति, सौहार्द्रताजस्ता शब्दावलीहरू विगतमा तीर्थालुहरूले गर्ने विभिन्न अनुष्ठानहरूसँगसँगै प्रयोग गरिन्थ्यो । आध्यात्मिकताको प्रश्नमा कुन चाहिँ निश्चित मूर्त कुराले यसलाई राम्ररी दर्शाउँछ र त्यसमा यो अन्तर्निहित हुन्छ भन्ने कुरा स्पष्ट छैन । तथापि कुन चाहिँ स्थानले बौद्ध आध्यात्मिकताको सारलाई अझ राम्ररी दर्शाउँछ भन्ने कुराको स्पष्ट र साभ्ना दृष्टिकोण परिभाषित गरिएको छैन । फेरि पनि, यस कुरालाई उक्त स्थलको अनुपम विश्वव्यापी महत्त्वको समष्टिगत बुझाइको आधारमा तय गरिनुपर्छ । (बोकार्डी २००५, पेज ३)

लुम्बिनी संघ (लुम्बिनीमा बसोबास गर्ने अन्तर्राष्ट्रिय समुदायलाई बुझाउने शब्द) ले मूलभूत

बौद्ध आचार संहिता प्रतिविम्बित हुने गरी पवित्र उद्यानलाई 'पञ्चशील क्षेत्र' घोषित गर्नुपर्ने प्रस्ताव गरेको छ । यस अवधारणालाई सन् २००४ को दोस्रो बौद्ध सम्मेलनको घोषणापत्रमा समावेश गरिएको थियो ।

तथापि, आजको दिमा पवित्र उद्यानको लागि उपयुक्त र प्रामाणिक वातावरण के हुन सक्छ भन्ने कुरा तय गर्दा विगतका शताब्दीहरूमा लुम्बिनीको भौतिक वातावरणमा भएका विभिन्न परिवर्तनहरूलाई स्पष्टसँग बुझ्नु जरूरी हुनसक्छ ।

लुम्बिनीलाई विश्वसम्पदा सूचीमा सूचीकृत गरेपछि भएका असंख्य छलफलहरूले त्यहाँ गरिने वातावरणको विकासले त्यहाँका पुरातात्विक अवशेषहरूमा नकारात्मक असर पार्न नहुने कुरा सुनिश्चित गरिनुपर्छ भन्ने देखाएका छन् । सौन्दर्यवर्द्धन कार्यहरू उक्त स्थलको स्पष्ट दृष्टिकोण नबनाइकन गरिनु हुँदैन ।

केन्जो टाङ्गेको भनाइअनुसार, पवित्र उद्यानको डिजाइनको मूलभूत सिद्धान्त नयाँ निर्माण कार्यहरूलाई प्रतिबन्धित गरेर र विद्यमान संरचनाहरूलाई हटाएर एवं स्थानान्तरण गरेर शान्त प्राकृतिक वातावरणको सृजना गर्नु नै हो । (युनेस्को, २००६, पेज २१)

केन्जो टाङ्गेले आफ्नो योजनामा प्रस्ताव गरेको बाटो र ढलहरूको कार्य गर्दा यसले संभावित पुरातात्विक स्थलहरूलाई असर पुऱ्याउन सक्ने देखिएको छ, जसले गर्दा गुरुयोजनालाई संशोधन गर्नुपर्ने विषयमा केही आवाजहरू उठिरहेका छन् ।

जहाँसम्म विश्वसम्पदा स्थलको प्रश्न छ, केन्जो टाङ्गेको गुरुयोजनालाई पुनरावलोकन गर्न यथोचित संशोधन गरिनुपर्छ । (बोकार्डी, २००५, पेज ४)

केन्जो टाङ्गेको गुरुयोजनालाई उद्धृत गर्दै सन् १९९३ मा नेपालले विश्वसम्पदा समितिलाई बुझाएको दस्तावेजले मनोनित क्षेत्रभन्दा बाहिर तर सन्निकट क्षेत्रभन्दा भित्र रहेका २० औं शताब्दीका केही धार्मिक भवनहरू र लुम्बिनी विकास कोषले प्रयोग गर्दै आएको केही भवनहरू सबै भत्काइने भनी स्पष्टसँग उल्लेख छ । (इकोमस, १९९६) । खासगरी यस क्षेत्रमा रहेका दुई विहारहरूको विषयलाई लिएर भवन भत्काउने कुरा विवादमा पर्दै आएको छ । यदि तिनलाई नभत्काइने हो

भने पवित्र उद्यानमा तिनलाई आवद्ध गराउने स्पष्ट शर्तहरू तय गरिनुपर्छ ।

केन्जो टाङ्गेले लुम्बिनीमा रहेका पुतारात्विक अवशेष वरिपरि पूर्व-पश्चिम दिशामा एक माइल (१६०० मीटर) र उत्तर-दक्षिण दिशामा एक माइलभन्दा अलि कम (१३६० मीटर) कायम गरी पवित्र उद्यानको क्षेत्रनिर्धारण गरे । लुम्बिनीमा सधैं आइरहने बाढीको नियन्त्रण गर्नको लागि जलकुण्ड र जलबन्धको निर्माणले उक्त क्षेत्रलाई दुई भागमा विभक्त गरेको छ । यी दुबै कुराहरूको डिजाइन लुम्बिनीको सर्वाधिक पवित्र तत्व निहित रहेको प्रमुख पुरातात्विक अवशेषहरूलाई आवरण प्रदान गरी सुरक्षित राख्नको लागि गरिएको थियो । लुम्बिनीको क्षेत्रमा पुरातात्विक अवरोधहरूलाई वरिपरिको भूभागबाट छुट्याइनु सो क्षेत्रको भूपरिदृश्यमा गरिएको मुख्य हस्तक्षेप थियो, जसले गर्दा पवित्र उद्यानलाई मात्र विश्वसम्पदाको रूपमा सूचीकृत गरियो । परिणामस्वरूप केन्जो टाङ्गेको गुरुयोजनाले 'वन क्षेत्र' (वाइजे, २००८) भनी परिभाषित गरेको पवित्र उद्यानभन्दा बाहिरको क्षेत्र विगतका कार्यक्रम तथा छलफलमा ओभेलमा पर्न गयो ।

सभ्यताका प्रारम्भिक दिनहरूमा मानव र प्रकृतिबीचको सम्बन्ध वर्तमान दृष्टिले बिल्कुलै भिन्न थियो । प्रायः प्राकृतिक वातावरणलाई सारा रहस्यमय जीव लुक्ने ठाउँको रूपमा हेरिन्थ्यो र आफूलाई तिनीहरूबाट सुरक्षित राख्नुपर्ने हुन्थ्यो । तथापि, प्रकृतिले मानवलाई देवत्वको नजिक पुऱ्यायो । त्यसबाहेक,

मानवहरूलाई वानस्पतिक गुणहरू पनि दिइयो, जस्तै गुप्त कालमा (ईसाकालको दोश्रोदेखि छैठौँ शताब्दीसम्म) ।

बरहुट र साँचीमा मानव शरीरलाई विशेष प्रकारको विरुवाको रूपमा हेर्न थालिसकेको थियो । मथुरा, सारनाथका कलाकौशलमा र ईसाकालको दोश्रोदेखि छैठौँ शताब्दीसम्म रहेको गुप्तकालका अन्य विभिन्न केन्द्रहरूमा मानव शरीरलाई यसको वानस्पतिक आवरणबाट हटाई डाँट र लताहरूको गुणयुक्त स्वरूपमा हेरिन थालिएको थियो । (लनोय, १९७१, पेज २४)

माथि दर्शाइएको मानव र प्रकृतिबीचको निकट सम्बन्ध सिद्धार्थ गौतमको जीवनकालभरि अनुभूत गर्न सकिन्छ ।

आज संसारभरिका तीर्थालु तथा पर्यटकहरू भगवान् बुद्ध जन्मेको स्थानको अनुभूति लिन लुम्बिनी आउँछन् । तिनीहरू आफ्ना धार्मिक तथा आध्यात्मिक भावनाहरूलाई प्रायः आफ्ना विविध संस्कृतिसँग गाँसिएका विभिन्न तरिकाहरूबाट अभिव्यक्त गर्न लुम्बिनी आउँछन् । कोही ध्यान गर्न आउँछन् भने कोही मन्त्रोच्चारण गर्न आउँछन् । कोही सुनको मोलम्बा चढाउन आउँछन् भने कसैले भेटी रूपैयाँ, धूप वा दूध चढाउँछन् ती सबै शान्ति र सौहार्द्रताको कामना लिएर आउँछन् ।

(मूल श्रोत : The Sacred Garden of Lumbini (Perceptions of Buddha's Birthplace), UNESCO 2013, Kathmandu.)

शान्तिका प्रतीक तथागत बुद्धको जन्म, सम्बोधिज्ञान लाभ तथा महापरिनिर्वाण दिवस बु. सं. २५६० को उपलक्ष्यमा सम्पूर्ण नेपालीजनलाई हार्दिक शुभकामना ।



मिलन बहुउद्देश्यीय सहकारी संस्था लिमिटेड

हवनाछँ, पाको, न्यूरोड, काठमाडौँ ।

फोन: ४२३१०३६, ४२२२०६५, फ्याक्स : ४२१६१६७



धर्मको सार

कल्याणमित्र सत्यनारायण गोयन्का

धर्मलाई ठीक तरिकाले बुझ्न सक्यो भने मात्र ठीक तरिकाले पालन गर्न सकिन्छ । अतः धर्मको सार राम्ररी बुझौं । धर्मको सारलाई बुझ्यौं भने ग्रहण गर्न सक्छौं । अन्यथा भित्रको सार तत्वलाई त्यसै राखी बाहिरको बोक्रामा नै अल्मिक्नहन्छौं । त्यसैलाई सार ठानेर धर्म मानिरहन्छौं ।

सार सधैं समान हुन्छ । बोक्रा भिन्न-भिन्न हुन सक्छन् र जहाँ यी बोक्रालाई धर्म मानिन्छ त्यहाँ धर्म पनि भिन्न-भिन्न हुनजान्छ । हिन्दूहरूको धर्ममा पनि सनातनी, आर्यसमाजी छन् । बौद्धहरूको धर्ममा महायानी, थेरवादी, जैनहरूको धर्ममा दिगम्बर, श्वेताम्बर, इसाईहरूको धर्ममा कैथोलिक, प्रोटेस्टेन्ट, मुसलमानहरूमा पनि शिया, सुन्नी आदि धर्म फरक-फरक मात्र होइनन् आपसमा विरोधी पनि छन् । निस्सार तत्वलाई मान्यता दिएको कारण यस्तो विभिन्नता भएका हुन् र परम्परामा विरोधी भएका हुन् ।

कोही लामो कपाल राख्ने, कोही दाढी, कोही तालु । कसैको कान छेड्ने त्यसमा पनि कुण्डल, मुद्रा लगाउने भिन्नता । तिलक लगाउनेमा पनि चन्दन कि भष्मको? यस्तो आकार कि त्यस्तो? कसैले माला लगाए, रूद्राक्षको हो कि चन्दन अथवा तुलसी? लकेटमा कुन आचार्य, गुरु वा कुन देवी देवताको फोटो छ? कोही नाँगा छन् कोही वस्त्र लगाएका त्यसमा पनि सिलाएको कि नसिलाएको? कस्तो रंग, कस्तो बनावट? कसैले गालामा माला, पाखुरा, नाडी, खुट्टा, तथा औंलामा जन्तर, ताबीज, औंठा आदि लगाएका हुन्छन् । त्यसमा कुनै शब्द, मन्त्र, यन्त्र राखिएका हुन्छन् ।

यी अनेक रूप, भिन्न-भिन्न आडम्बर, भेशभूषा, आकार-प्रकार, बनावट-सजावट, भिन्न-भिन्न सम्प्रदायहरूको प्रतीक मात्र होइन् भिन्न-भिन्न धर्म बनेर पारस्परिक विरोधको कारण बनिरहेका छन् । कोही धर्म नेताले माया गरेर दुःखी जनतालाई अमृत जस्तो धर्म रस दिए जुन भाँडोमा दिएको थियो त्यही भाँडो जीर्ण भयो त्यसमा प्वाल परेर सबै धर्मरस बगेर गए । खोक्रो भाँडो मात्र बाँकी रहयो । त्यस भाँडाको रस हामीले

कहिल्यै चाखेनौं त्यसैले त्यो भाँडो नै हाम्रो लागि धर्म हुनगयो र त्यसलाई अँगालेर राख्नु नै हाम्रो जीवनको सार्थकता बन्नगयो ।

जसरी भिन्न-भिन्न रूप-सजावट हाम्रो लागि धर्म बन्यो त्यसरी नै थोत्रो, निर्जीव, निष्प्राण कर्मकाण्ड पनि हाम्रो लागि धर्म बन्नगयो । शुद्धधर्म छुट्यो र जातपात-छुवाछूत, नदी, पोखरी, तलाऊ, समुद्रमा नुहाउनाले, तीर्थको यात्रा गर्नाले नै धर्म हुन्छ भन्ने विश्वास गर्न थाल्यौं । कुनै मन्दिर, मस्जिद, चैत्य आदिमा दिनहुँ धाउनु नै धर्म ठान्यौं । पूर्व अथवा पश्चिमतिर फर्केर हात जोडेर अथवा पसारेर पंचाङ्ग, अष्टाङ्ग, दण्डवत प्रणाम गरेर देवी-देवता, गुरु-आचार्यको तस्वीर मूर्तिको चरणमा वा धातु अवशेष अथवा धर्मग्रन्थमा पूजा गर्नु, शंख बजाउनु, नैवेद्य चढाउनु, आरती दिनु, घण्टी बजाउनु, स्तोत्र पढ्नु, माला जपनु नै धर्म मान्न थाल्यौं । त्यस्तै भाकलगरी पूजा-आजा गर्नु, जादु-मन्त्र गर्नु पनि धर्म मान्न थाल्यौं । कुनै अज्ञात-अदृश्य शक्तिलाई प्रसन्न पार्नको लागि कुखुरा, भाले, बोका, हाँस अथवा मनुष्यको बली दिनु पनि धर्म हुनगयो । कसैले एकै पटक टाउको काटेर त कसैले बिस्तारै तड्पाई-तड्पाई मार्नु पनि धर्म भयो । यसरी धर्मको विनाश हुँदै गयो, अवमूल्यन हुँदै गयो ।

सत्यधर्मको उपलब्धिको लागि हामीलाई जुन साधन प्राप्त भयो हाम्रो अज्ञानताको कारण त्यही हाम्रो बन्धन हुन गयो । कोही सन्त पुरुषले अन्धकारबाट बच्नको लागि करुण चित्तले हाम्रो हातमा बलेको मशाल दिए ता कि त्यसको प्रकाशको सहयोगले जीवन यात्रा सफलपूर्वक पार गर्न सकून् । तर कालान्तरमा त्यस मशालको आगो निभ्यो, अब हाम्रो हातमा डण्डामात्र रहन गयो । अज्ञानबस त्यही लड्डीलाई मशाल ठानेर बोकिरहेछौं ।

कहिले काही यस्तो पनि हुन्छ कि बाह्य आडम्बरलाई त हामी धर्म मान्दैनौं तर सूक्ष्म-सूक्ष्म खेस्राहरूलाई धर्म मान्न थाल्छौं जुन अधिक भ्रामक र मजबूत गाँठो बाँध्ने हुन्छन्, अन्ध मान्यता, अन्ध भावावेश

बौद्धिक तर्कलाई धर्म मान्न थाल्यौं भने त्यसमा भन्नु नराग्ररी फस्छौं । हामी जुन परिवारमा जन्म्यौं, जुन वातावरणमा हुक्यौं त्यस वंश-परम्पराका मान्यताका बारेमा बराबर सुन्छौं, पढ्छौं । हुँदा-हुँदा अन्य मान्यता सही भएपनि पछि स्वीकार गर्न नै नसक्ने हुन्छ । त्यस परम्पराको मान्यतासँग हाम्रो भावनात्मक सम्बन्ध जोडिसकेको हुन्छ फलस्वरूप त्यसको विपरीत अन्य कुनै दृष्टिकोणलाई स्वीकार गर्न नै सक्दैनौं । अन्धविश्वास तथा भावावेशमा आएर कुनै सिद्धान्त स्वीकार गरेर पनि के फाईदा हुन्छ? वास्तवमा त्यो सिद्धान्त सही छ भने जीवनमा, व्यवहारमा आउनुपर्‍यो । जीवनमा आयो भने मात्रै सही धर्म हुन्छ अन्यथा खोक्रो बुद्धि विलास मात्रै हुन्छ ।

सैद्धान्तिक रूपमा आफूलाई अनात्मवादी, ईश्वरवादी, आत्मवादी, निरीश्वरवादी, द्वैतवादी, अद्वैतवादी जे माने पनि के भयो र ? वास्तवमा व्यावहारिक जीवनमा शुद्ध चित्तले जीवन यापन गरिरहेको छ कि छैन? आफूलाई ईश्वरवादी मान्ने व्यक्ति पनि भोलि के होला भन्ने डरले व्याकुल भइरहन्छ । आफूलाई अनात्मवादी मान्ने व्यक्ति पनि आफ्नो अहमले कसरी घेरिएको हुन्छ? यस्तो अवस्थामा कोरा सैद्धान्तिक पक्ष के काम? मुख्य कुरा त व्यवहारिक पक्षको हो, आफ्नो आचरणको हो । शुद्ध चित्तमा आधारित आचरण नै धर्म हो । कुनै विशेष पहिरन, कुनै कर्मकाण्ड, विशेष दार्शनिक मान्यता मानेर पनि आफ्नो मन द्वेष-दौर्मनस्यताले भरेको छ भने धर्महीन नै छौं । यदि मन स्नेह-दौर्मनस्यताले भरेको छ भने धार्मिक छौं । यदि कुनै कार्य गरेर चित्त विशुद्धि गर्ने काममा सहायक हुन्छ भने त्यो काम गर्न योग्य छ अन्यथा निरर्थक, निस्सार छ ।

जबसम्म धर्मको सही अर्थ बुझ्दैनौं तबसम्म हामी कंगाल छौं, जीवन निस्सार छ । यदि धर्मको सार चित्त विशुद्धिमा छ, राग, द्वेष मोहको बन्धनबाट मुक्त हुनुमा छ, विषम स्थितिमा पनि चित्त समतामा स्थापित गर्नुमा छ, मैत्री, करुणा, मुदितामा छ भन्ने बुझ्न सक्यौं भने कुनै समय धर्मको सार प्राप्त गर्न सक्छौं । जबसम्म खोक्रो मान्यता आदिलाई नै धर्म मानिरहन्छौं, तबसम्म शुद्धधर्म प्राप्त गर्न सक्ने सम्भावना नै हुँदैन । हामी आफूभित्र आत्म निरीक्षण गरेर कहिले जाँच्दैनौं कि जसलाई धर्म भनेर मान्दैछौं त्यसको कारणले मनमा के सुधार भइरहेछ? जीवन व्यवहारमा के सुधार भइरहेछ? जन्म मरणबाट मुक्त हुने हजारौं कुरा गछौं तर यस

जीवनमा मनको विकारबाट मुक्त हुने अलिकति पनि प्रयत्न गर्दैनौं । धर्मको अर्थ नबुझेर जति हानी हुन्छ त्यसभन्दा कयौं गुणा बढी हानी निस्सारलाई सार मान्नुमा हुन्छ ।

धर्मको शुद्ध रूपलाई बुझ्नु, जाँचेर हेर्नु रोग मुक्तिको पहिलो आवश्यक कदम हो । शुद्धधर्म स्पष्ट हुन्छ । त्यसमा गुह्य हुँदैन । प्रतीक-पांडित्य प्रदर्शन हुँदैन । जे जति छ सहज छ, यथार्थ छ । स्वयं साक्षात्कार, स्वयं अनुभव गर्नको लागि हुन्छ । धर्म राजमार्गभै स्पष्ट हुन्छ । त्यसमा अलमलिनै ठाउँ हुँदैन । जति-जति पालन गर्‍यो त्यति-त्यति फल दिने हुन्छ । वाणीबाट हुने कर्म, शरीरबाट हुने कर्म, आजीविका, मानसिक स्वस्थताको अभ्यास, जागरूकताको अभ्यास, एकाग्रताको अभ्यास शुद्ध हुनुपर्छ । मानसिक चिन्तन र जीवन-जगतप्रति आफ्नो दृष्टिकोण शुद्ध हुनुपर्छ ।

साधारणतया भन्ने हो भने विना अहंकार कुनै वाचा नगरी दिएको दान शुद्धधर्म हो । सदाचारको पालन गर्नु, हिंसा, चोरी, व्यभिचार, भूठो बोल्नु र नशा सेवन गर्नु आदिबाट अलग रहनु शुद्धधर्म हो ।

मनलाई वशमा राख्नु, एकाग्र गरेर वर्तमान अवस्था प्रति सजग रहने अभ्यास गर्नु शुद्धधर्म हो ।

राग द्वेषबाट मुक्त रहेर व्यक्ति या वस्तुस्थितिप्रति जस्तो छ त्यस्तो यथाभूत प्रज्ञापूर्वक हेर्ने अभ्यास गर्नु धर्म हो । दान, शील, समाधि र प्रज्ञा यी चारै अभ्यास सार्वजनिक छन्, सम्प्रदायबाट मुक्त छन्, सबैका लागि हितकारी छन् । त्यसैले शुद्ध धर्म हुन् । तर यस्तो धर्मको अभ्यास नगरेर कोही धार्मिक बन्न चाहन्छ भने न आफ्नो कल्याण हुन्छ न अन्यको ।

आफ्नो र पराईको हीत सुखको लागि शुद्धधर्मको जीवन जीउनु अनिवार्य छ । शुद्ध धर्मको जीवन जीउनको लागि शुद्धधर्म के हो थाहापाउनु अनिवार्य छ । शुद्धधर्मको सार विजन जीवन-द्वेष, द्रोह, भय, आशंका, पक्षपात, कट्टरता, अविश्वास आदिले भरेको हुन्छ । यस्तो जीवन निस्तेज, निष्प्राण, निरुत्साही, व्याकुल नै हुन्छ । शुद्धधर्म ग्रहण गर्‍यो भने करुणा, स्नेह, सद्भाव, त्याग, बलिदान, सहयोग, श्रद्धाले भरिपूर्ण हुन्छ । शुद्धधर्मको यही प्रत्यक्ष लाभ हो, प्रत्यक्ष लाभ नै शुद्धधर्मको सार नाप्ने कसौटी हो ।





बुद्धले हामीलाई दिनुभएको अन्तिम उपदेश के के हुन् ?

✍ भिक्षु बुद्धदास, थाइलैण्ड

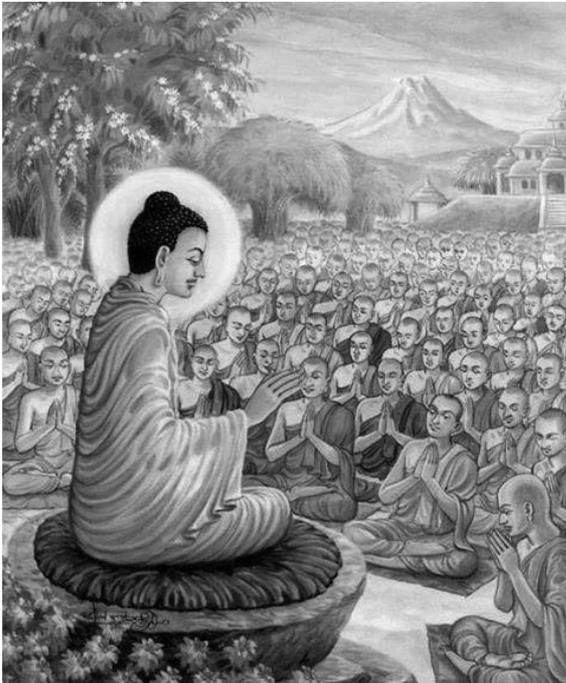
सबैलाई थाहा भएकै कुरो हो कि मरणावस्थामा मानिसले एउटा इच्छापत्र बनाउँछ जसमा आफ्ना अन्तिम भनाइहरू आदेशको रूपमा छोड्छ । बुद्धले पनि मरणावस्थामा अन्तिम उपदेशमा भन्नुभयो— "सबै संस्कृत वस्तु नासवान छन् । अप्रमादी होऊ अर्थात् सदा होसमा वा सदा स्मृतिमा रहू ।" सबै संस्कृत वस्तुहरू केही होइनन्, ती निरन्तर बगिरहन्छन् अर्थात् ती 'म' 'मेरो' भन्ने भावले रिता छन् । सबैथोक अनित्य हुन् । ती प्रतिक्षण बदलिरहन्छन् र अनन्तकालसम्म बन्दै बिग्रंदै रहन्छन् । यसरी निरन्तर विना रूकावट बदलिरहनेमा 'म' र 'मेरो' भन्ने भाव रहने पाउँदैन । त्यसैले 'स्मृतिवान होऊ र तन्तयार भई बस' । अर्को शब्दमा भन्नुपर्दा यसो भन्नुको अर्थ 'मूर्ख वा अज्ञानी नहोऊ' र 'वस्तुप्रति आसक्त नहोऊ' । 'कुनैलाई पनि ग्रहण गर्न योग्य र त्यसमा

बुद्ध-शिक्षाको मूल सार नै कुनैमा पनि आसक्त नभइकन दुःखलाई निमित्त्यान्न गर्नु हो । सबैभन्दा महत्वपूर्ण उपदेश नै अनासक्तिको शिक्षा र आत्मभावको शून्यताको शिक्षा हो । अतः तपाईंहरूले एउटै शब्दलाई मनमा धारण गर्नुहोस् जसले सम्पूर्ण धर्मलाई समेट्दछ— त्यो शब्द हो 'वाङ' अर्थात् शून्य वा मुक्ति । यसलाई पालिमा 'सुञ्जता' भनिन्छ । यही नै बुद्धधर्मको सार तत्त्व हो ।

टाँसिरहन योग्य नठान' । 'बेहोसी भई आसक्ति नबढाऊ' । अप्रमादी हुनुको अर्थ यिनै हुन् । यसरी अप्रमादलाई हामीले सदैव धारण गरिरहनुपर्दछ ।

अब यहाँनिर एउटा कुरा भन्नेपर्ने हुन्छ कि हाप्रा नवयुवक नवयुवतीहरूमा एउटा समस्या छ । हेर्नुहोस् न, तिनीहरू कति प्रमादी छन् । तिनीहरू हुने नहुने सबै वस्तुहरूलाई स्वीकार्दछन् । तिनीहरूलाई ती वस्तुहरू नभई हुँदैन र ती तिनमा पिछलग्गु हुन्छन् र आसक्तिको चरमसीमामा पुग्दछन् । जब कसैले वस्तुहरू चाहे ती ग्रहणयोग्य हुन् वा घृणायोग्य, ती वस्तुहरू आफ्ना साथै अरूको लागि दुःखको स्रोत बनिदिन्छन् । त्यस्ता व्यक्तिहरूले बुद्धले इच्छा-पत्रमा भनेका कुराहरूलाई सुन्दैसुन्दैनन् वा सुने पनि नसुनेभैं गर्दछन् । त्यस्ताले मानव हुनाको लाभ गुमाउँछन् र बुद्ध-शिक्षावलम्बी मातापितालाई लज्जित पार्दछन् । तिनीहरूले बुद्धले दिनुभएको अन्तिम वचनलाई नकारिरहेका हुन्छन् ।

हामी सबैले चाहे युवक हौं वा प्रौढ वा वृद्ध, हामीले बुद्ध-वचनलाई पालना गर्नुपर्दछ । हामी प्रमादी हुनुहुँदैन र स्मृतिविहीन हुनुहुँदैन । कुनै पनि वस्तुमाथि आसक्ति जगाउनुहुँदैन । संसारलाई 'म' 'मेरो' भन्ने केही नभएको रिता ठान्नुपर्दछ । यस्तो मनमा न त राग, न



त द्वेष र न त मोहले नै बास पाएको हुन्छ । अर्को शब्दमा भन्नुपर्दा, सबै प्रकारका समस्याहरूको निराकरण भएको हुन्छ ।

बुद्धले अर्को एउटा अन्तिम उपदेशको रूपमा भन्नुभएको छ— "अगाडि बढ र धर्मको ठीकसित प्रचार प्रसार गर अनि आदि, मध्य र अन्तसम्म कल्याण हुने धर्मको शिक्षा देऊ । वस्तुमा आसक्त नहोऊ ।" म पनि यसलाई प्रारम्भिक चरणमा बच्चाहरूलाई, मध्यम चरणमा प्रौढहरूको लागि र माथिको स्तरमा तिनीहरूलाई जो त्यो सर्वोच्च अवस्थातिर उन्मुख छन् तिनीहरूलाई यस्तै कुरा सिकाउँछु । बुद्धले अनासक्तिको पाठ मात्र सिकाउनुभएको छ, अरु केही होइन । यसलाई विभिन्न तहका र उमेरका व्यक्तिहरूलाई सिकाउन सकिन्छ । यसलाई सामान्य व्यक्तिदेखि माथिका तहसम्मकालाई सर्वोच्च लाभ दिनको लागि प्रयोगमा ल्याउन सकिन्छ ।

बुद्ध-शिक्षाको मूल सार नै कुनैमा पनि आसक्त नभइकन दुःखलाई निमित्त्यान्न गर्नु हो । सबैभन्दा महत्वपूर्ण उपदेश नै अनासक्तिको शिक्षा र आत्मभावको शून्यताको शिक्षा हो । अतः तपाईंहरूले एउटै शब्दलाई मनमा धारण गर्नुहोस् जसले सम्पूर्ण धर्मलाई समेट्दछ— त्यो शब्द हो 'वाङ्' अर्थात् शून्य वा मुक्ति । यसलाई पालिमा 'सुञ्जता' भनिन्छ । यही नै बुद्धधर्मको सार तत्त्व हो । आत्मभावबाट मुक्त नभइसकेको कारणले नै मानिसहरू शील भङ्ग गर्न पुग्दछन् । त्यसै कारणले पनि मानिसहरूमा एकाग्रताको कमी हुन्छ । आत्मभावले शून्य हुनु नै बुद्धत्वको प्राप्ति हो । अनि धर्म भनेको यही आत्मभावले शून्य भएको शिक्षा हो र त्यो शिक्षा प्राप्तिको अभ्यास हो अनि त्यस अभ्यासको फल 'चित्त वाङ्' अथवा 'निर्वाण'को प्राप्ति हो । संघ भनेको त्यही अवस्था प्राप्तार्थ अभ्यासमा लाग्नेहरूको समूह हो । 'बुद्ध', 'धर्म' र 'संघ'लाई 'वाङ्' अथवा 'मुक्ति' र 'शून्यता'मा सीमांकण गर्न सकिन्छ । आसक्तिबाट विरत भएर शीललाई पनि पूर्णता दिन सकिन्छ, मानसिक विकारबाट पनि विरत हुन सकिन्छ । निर्वाणको मार्ग फल भनेकै शून्यतालाई जान्नु हो । दान, शील, बुद्धधर्म र संघको शरणागमन, ध्यान, प्रज्ञा, मार्ग र फल, निर्वाण यी सबै

'वाङ्' अर्थात् शून्यताको प्राप्तार्थ हो र यसैमा प्राप्त गर्न सकिन्छ ।

त्यसैले बुद्ध भन्नुहुन्छ कि शून्यतालाई प्राप्त गर । त्यो शिक्षा जसमा शून्यताको सन्देश छैन, त्यो पछिका शिष्यहरूद्वारा बनाइएका र बताइएका हुन् । गन्तव्यमा पुगिसकेकाहरूले दिइएका उपदेशहरू गम्भीर हुन्छन्, सारभूत हुन्छन्, संसार-चक्रबाट अलग हुनसक्ने ज्ञानले सहित हुन्छन् र शून्यतालाई आधार बनाई बताइएका हुन्छन् । यो कुरा तथागतले नै भन्नुभएको हो । अर्कोतिर, ठूला कवि र विद्वानहरूले काव्यात्मक शैलीमा, सुन्दर र आकर्षक ढंगले दिइएका उपदेशात्मक व्याख्यानहरू शून्यतामा आधारित र बुद्ध-शिक्षासँग तादात्म्यता राख्दैनन् । यिनै दुई प्रकारका प्रवचन हुन्छन् । शून्यतासहितका ज्ञान बुद्धसम्मत शिक्षा हुन् र शून्यतारहितका ज्ञान पछिकाहरूले विकसित गरिएका हुन सक्दछन् ।

अतः बुद्धले शून्यतालाई प्राथमिकता दिनुभयो र शून्यतासहितका प्रवचनहरूमा नै बुद्ध-धर्मका सारतत्त्व निहित हुन्छ । त्यसैले उहाँ भन्नुहुन्छ - "जब शून्यताको शिक्षा लोप हुन्छ र यसमा कसैले पनि रूचि लिंदैनन्, अनि धर्मको मर्म गुम्न पुग्दछ ।"

यो कुरा प्राचीन समयका दसारह राजाहरूको स्वामित्वमा रहेको दमाहाजस्तै हो जसलाई पुस्तौपुस्तासम्म हस्तान्तरण गर्दै लगिरहेका हुन्छन् । जब त्यो दमाहा पुरानो हुन्छ र खिइन्छ, त्यसलाई टालटुल गर्दै एक पुस्तादेखि अर्को पुस्तासम्म हस्तान्तरण गर्दै लगिन्छ । अन्त्यमा सिर्फ नयाँ टालटुलले मात्र भरिएको हुन्छ अनि त्यस मौलिक दमाहाको नामानिसान नै रहँदैन ।

जब भिक्षुहरूले धर्म र विनयमा मन लगाउँदैनन् र शून्यताबारे चासो राख्दैनन्, हामी भन्दछौं कि बुद्ध-धर्मको मौलिकता नै लोपोन्मुख हुन्छ अनि त्यहाँ केही पनि मौलिक तत्त्व बाँकी रहँदैन सबै कुरा नयाँ परिवेशमा विकसित हुनथाल्छ, सबै कुरा नयाँ नयाँ भिक्षुहरूको नयाँ कथनले मात्र भरिएको हुन्छ र त्यस दमाहाको स्थितिभै वास्तविक धर्मको स्थिति हुन आउँछ । यसलाई विचार गर्नुहोस् । बुद्धले त आदि मध्य र अन्त्यसम्म

पनि कल्याण हुने धर्मलाई आसक्त नभइकन प्रतिपादन गर भनेर भन्नुभएको छ । तर अहिले आएर बुद्ध-धर्मको हालत के कस्तो भइरहेछ, आफै हेर्नुहोस् । के त्यो प्राचीन मौलिक दमाहाजस्तैको अवस्थामा छ अथवा ठाउँ ठाउँमा टालटुल गरिएजस्तै धर्मको पनि नयाँ परिवेशमा टालटुल भइरहेको छ ? यो कुरालाई हामी आफैले जाँचन सक्दछौं कि मानिसहरू शून्यतामा कतिको अभिरुचि राख्दछन् र कतिको अभ्यास गर्दछन् ।

बुद्धले आफ्नो अन्तिम उपदेशको रूपमा अप्रमादको अभ्यास गर्न, उहाँको शिक्षालाई बाँड्न र सङ्केत गलेकालाई शून्यताको अध्ययन र चिन्तन मननबाट नयाँ र ताजा राख्न भन्नुभएको छ । यसो गर्न हामीले अन्वेषण र विमर्श गर्न जरुरी छ । यसरी हामीले धर्मको मौलिक रूपलाई फिर्ता पाउन सक्दछौं ।

त्यसैले हामीले बुद्ध-शिक्षालाई ससाना अध्यायमा विभक्त गरेका छौं । यसरी विभाजन गरिएबाट ग्रन्थका उद्धरणसमेत धर्मलाई छिट्टै बुझ्न र स्मरण गर्न सक्दछौं । मलाई लाग्दछ तपाईंहरूले हामीले छलफल गरेका कुराहरूलाई राम्ररी मनमा राख्नुभयो होला र यसबाट आधारभूत सत्यलाई उजागर गरे होलान् जसले तपाईंको मार्ग निर्देशन गर्न सक्दछन् अनि तपाईं समक्ष आउने विभिन्न प्रकारका प्रश्नहरूको सामना गर्ने ऊर्जा पाउनुभयो होला । बुद्धले भन्नुभएको छ कि यदि कुनै कुरामा शंका उठेमा त्यस शंकास्पद कुरालाई सामान्य सिद्धान्तसँग तुलना गर्न सकिन्छ । यदि त्यससित मेल नखाएमा त्यसलाई बुद्धको शिक्षा होइन भनी त्यागिदिन सकिन्छ । त्यस्ता भनाइहरू जो कसैले भनिएको होस्, स्वयं बुद्धले नै भन्नुभएको किन नहोस् त्यागिदिन सकिन्छ । कसैले बुद्धको मुखारविन्दबाट सुनेको भनेमा पनि विश्वास गर्नुपर्छ भन्ने छैन । यदि ती सूत्र र विनयसित मेल खाँदैन भने बुद्धको वचन होइन भनी नकार्न सकिन्छ । बुद्धको शिक्षा त अनासक्ति हो, शून्यता हो, अनात्म-भाव हो र धातुहरूको मात्र व्याख्यान हुन्, व्यक्ति, प्राणी, आत्मा वा 'म' 'मेरो'को प्रलाप होइन ।

म बसेको जिल्लाका मानिसहरूले विहारमा आएको पहिलो दिनदेखि पालि भाषाका गाथाहरू सिक्नुपर्दछ— **धातुमातको** (यी कुराहरू धातु मात्र हुन्),

निस्सट्टो (सत्त्व होइनन्), **निज्जीवो** (प्राणधारी होइनन्) र **सुज्जतो** (आत्मभावबाट शून्य हुन्) उनीहरूले अहिलेसम्म बुद्धको प्रतिमालाई कसरी श्रद्धा व्यक्त गर्नुपर्दछ, बिहान र बेलुकी के कस्तो सेवा कार्यहरू सम्पादन गर्नुपर्दछ र प्रव्रज्याअधिका प्रक्रियाहरूका बारेमा पनि जानेका हुँदैनन् । विहार प्रवेश गरेको पहिलो दिनमा नै प्रव्रज्याको लागि प्रार्थना गर्दछन् । यो चलन अन्य ठाउँमा पनि छ कि छैन मलाई थाहा छैन र यी पालि शब्दहरूको अर्थ थाहा छ कि छैन त्यो पनि थाहा छैन । तर पहिलो दिनमै बुद्ध-शिक्षाका सार-तत्वलाई प्रदान गर्ने यो चलनको उद्देश्यचाहीँ राम्रो लाग्यो । **“यथा पच्चयं** (यी कुराहरू हेतुसहित छन्, अथवा यी कुराहरू आत्मभावरहित छन्), **धातुमत्तमेवेतं** (यी कुराहरू धातु मात्र हुन्, अथवा ती आत्मभावले शून्य छन्), **निस्सत्तो, निज्जीवो, सुज्जो** (ती शून्य छन् अथवा ती आत्मभावरहित छन्)” यी कुराहरू तिनीहरूलाई पहिलो दिनमै सिकाउँछन् । तर पछिका पुस्ताहरूले यस प्रथालाई गुमाएमा छन् । कसलाई दोष दिने? यस्तै रहेमा पछि त मौलिक बुद्ध-धर्मको मर्म नै लोप हुन पुग्दछन् र शून्यताका विषयमा मानिसहरूमा धेरै थोरै मात्र ज्ञान रहने छ ।

ममा आशाको किरण जाग्दछ कि तपाईं समझदारमा यसबारे केही सोच र प्रेरणा जागेको हुनुपर्दछ र यसको सम्बर्द्धन र निरन्तरतामा तपाईंहरूको सहयोग मिलिरहने छ ।

अन्त्यमा पुनः एकपल्ट भन्न चाहन्छु कि संसारमा सुख र शान्तिका लागि **'आत्मा'** भन्ने कुरालाई चटककै बिसिदिनुहोस् !

(भनाइको तात्पर्य हो— 'आत्मा अर्थात् 'म' 'मेरो' भन्ने भाव रहेसम्म आफूमा, परिवारमा, समाजमा, देशमा र विश्वमा सुख र शान्ति कायम रहन सक्दैन र मुक्ति मोक्ष पनि पाउन सकिँदैन।) अस्तु !

— **अनुवादक**, दोलेन्द्ररत्न शाक्य

(Buddha Dharma for Students **'जिज्ञासुका लागि : बुद्ध-शिक्षा'** बाट अनुदित)

के मांसाहार योग्य छ ?

चिन्तक

यथार्थ रूपमा भन्ने हो भने भिक्षुहरूको क्रियाकलाप निर्दोष र परिशुद्ध हुनुपर्छ । भगवान् बुद्धले देखाउनुभएको शील, समाधि, प्रज्ञाद्वारा उहाँहरूको शास्त्रीय अध्ययन क्रमले भिक्षुहरूको गमनमार्ग स्पष्ट हुन्छ । उहाँहरू गृहस्थीभन्दा विनीत राम्रो व्यवहार हुनुपर्छ भन्ने सबैको मान्यता हो । यसको लागि भगवान् बुद्धले भिक्षुहरूलाई विनय नीति पनि देशना गर्नुभएको छ । दैनिक जीवनमा भिक्षुहरूबाट हुने सबै क्रियाकलाप विनयानुसार नै हुन्छ । उहाँहरू अर्हत् भएकाहरू होइनन् भन्ने कुरा पनि बिर्सनु हुन्न । विहान सबै उठेदेखि नै राति नसुतेसम्म भिक्षुहरूको सोचाई, गराई र बनाई सबै पृथग्जन भिक्षु अनुसार हुन्छन् । साधारणतया गृहस्थी उपासकोपसिकाहरूले युवा भिक्षुहरूलाई आफ्नो सन्तान सरह हेर्नुपर्दछ ।

बुद्धशासन संरक्षण गर्नको लागि गृहस्थी र प्रव्रजित दुबै पक्ष एक आपसमा बाँडिएको हुन्छ । त्यसैले युवा भिक्षुहरूलाई सही मार्गनिर्देशन गरी उनीहरूको आरक्षा गर्नु जेष्ठ भिक्षुहरू सबैको कर्तव्य हो । किनभने भविष्यमा उहाँहरू जेष्ठ भिक्षु हुने हुन्छ र शासन पनि उहाँहरूकै काँधमा आउँछ । त्यसै सबै भिक्षुहरूको दायित्व भनेकै भिक्षुशासनको विकास र सम्बर्द्धन गर्नु हो । यसरी क्रियाकलाप नगर्ने र सम्बुद्धशासनविरुद्ध लाग्ने भिक्षुहरूबाट दायकदायिका तथा आम जनताको आकांक्षा एवं भावनालाई चोट पुऱ्याएको हुन्छ ।

मैत्री सूत्रमा हामीलाई "ये केचि पाण भूतत्थि तसा वा थावरा वा, अनव सेसा, दीघा वा ये महन्ता वा" सबै सत्वसमूहलाई नै मैत्री गर्नुपर्छ भनी देखाइएको छ । त्यसमा मानव जातिलाई मात्र मैत्री गर्नु भनेको छैन । यो बनाइ अनुसार बुद्धधर्मले हामीलाई सबै सत्वप्राणीप्रति हितवादी हुनुपर्छ भन्ने सिकाइएको छ । सबै प्राणीहरूको जीवन रक्षा गर्नु भनेकै बुद्धधर्ममा सिकाउने पंचशील

प्रतिपत्तिको पालन गर्नु हो । "दिट्ठावा येव अदिट्ठा, ये च दूरे वसन्ति अविदूरे भूतावा सम्भवेसि वा, सब्बे सत्ता भवन्तु सुखितत्ता" गाथा पाठबाट प्रष्ट हुने आँखाले भ्याए नभ्याएको सबै प्राणीहरू सुखी होस् भनी मैत्री कामना गर्नु हो । संसारमा उत्पन्न भएका सबै शास्ताहरू भन्दा भगवान् बुद्ध सर्वश्रेष्ठ नायक भएको पनि यस्तै शिक्षाले गर्दा भन्नु अनुचित नहोला । संसारमा भएका विद्वानहरूको विचार अनुसार यतिसम्म मैत्री, करुणा, दया देखाउनुभएका अन्य शास्ताहरू छैनन् । "माता यथा नियं पुत्तं - आयुसा एकपुत्तं मनुरक्खे एवम्पि सब्बभूतेसु - मानसंभावये अपरिमाणं" आदि गाथाबाट देखाएको पनि आमाले जसरी आफ्नो एउटै मात्र छोरोलाई जसरी आरक्षा दिन्छ, त्यसरी नै सकल प्राणीप्रति मैत्री राख्नुपर्छ भनी भगवान् बुद्धले

तीनवटा कारणहरू विनयपिटकमा तिकोटिक पारिशुद्धिको रूपमा उल्लेख भएकोछ । विनयमा उल्लेख भए अनुसार दानको लागि प्राणी मारेको कुनै कारणले भिक्षुले देखेको वा सुनेको वा दानको लागि प्राणी मारेको भनी शंका मात्र उत्पन्न भए, त्यो खानु भिक्षुको लागि उचित हुँदैन ।

हामीलाई सिकाउनुभयो । एकदिन श्रावस्ती नगर जेतवनाराममा बसिरहनुभएको भगवान् बुद्धलाई एकजना भिक्षुले "शास्ता यो श्रावस्ती नगर नजिकमा एकजना भिक्षुलाई सर्पको डष्टका कारण मृत्यु भयो" भनी भन्दा उहाँले भिक्षुहरू त्यो भिक्षुले चार अहिराजकुललाई मैत्री राखेन, भिक्षु हो ! त्यो भिक्षुले चार नारद कुलहरूलाई मैत्री राखेको भए नागराजहरूले उसलाई डष्ट गर्दैनथ्यो भनी भन्नुभयो । यो देशना अनुसार सत्वहितवादी क्रिया गर्नुको प्रतिफल हो ।

भिक्षुहरू ओपपातिक जन्म हुँदैन । उहाँहरू गृहस्थी जीवनबाट प्रव्रजित जीवनमा आएका हुन् । भिक्षुहरू गृहस्थीभन्दा शीलले, गुणले युक्त हुनुपर्छ भन्ने सबैको मान्यता हो । बुद्धकालीन समाजमा भएका प्रधान कुल ब्राह्मण, क्षेत्री, वैश्य, शूद्रहरू र त्यस बाहेक पनि चण्डालजस्ता कुलबाट बुद्धशासनमा प्रव्रजित भएका थिए । त्यो समाजमा कुनैपनि गुण नभएका भनी हेला गरेका व्यक्तिको रूपमा परिचित सुनीत, सोपाक, दासक, धनीय आदिलाई उपकार गरी उनीहरूलाई देव, मनुष्यहरूले समेत पूजा गर्न योग्य हुने गरी शान्त व्यक्तिको रूपमा क्रिया गर्न भगवान् बुद्ध तत्पर हुनुभयो । बुद्धशासनमा गृहस्थी समाजबाट आएका विभिन्न थरिका व्यक्तिहरू हुन्छन् । उनीहरू सबैजना प्रव्रजित हुनुभन्दा अघि योग्य अनुसार आहार लिएका हुन्छन् । यो सबै कुरा थाहा भएका भगवान् बुद्धले शासनको चिरस्थायीको लागि त्यति कडा विनय नीति बनाउनु भएन ।

त्यसो भएपनि विनयमा भिक्षुहरूलाई खान नहुने मासु दस प्रकारको भगवान् बुद्धले देखाउनुभएको भनी उल्लेख गर्नुभएको छ । विनय विनिश्चयमा त्यसलाई यसरी उल्लेख गरिएकोछ ।

**“हन्थविच्छस्स मनुस्सानं अहिकुक्कुर दीपिनं
सीहं न्यग्घ तरचाजानं मंसं होति अक्रप्पियं”**

यस गाथाअनुसार हात्ती, अश्व, मानिस, सर्प, कुक्कुर, चितुवा, सिंह, व्याघ्र, कालो टाउको भएको भालुजस्ता प्राणीहरूको मासु भिक्षुहरूले कुनैहालतमा खानु हुँदैन भनी विनयनीतिमा देखाउनुभएको छ । यसले के भन्न सकिन्छ भने मासु खानु योग्य छैन भनी अवधारण गर्नुपर्दछ । यस्तो भएतापनि रोगी भएका भिक्षुहरूको लागि विनयनीतिमा विशेष स्वतन्त्र दिइएको छ । तैपनि रोगी भिक्षुले माथि उल्लेखित मासुको दश वर्गमध्ये कुनैपनि मासु वैद्यको उपदेश अनुसार या अरु कुनै कारणले पनि लिनु वा खानु उचित छैन । विनयमा देखाइएको अनुसार दायकद्वारा दान दिँदा मात्र मासु खानु उचित हुँदैन । दायकले दिइएको मासु पनि तीन कारणले परिशुद्ध हुनुपर्दछ । त्यो यसरी उल्लेख गर्न सकिन्छ ।

१. अदिट्ठ (यो प्राणी मारेको मेरो लागि भनी नदेखेको)
२. असुत (यो प्राणी मारेको मेरो लागि भनी नसुनेको)
३. अपरिसंखित (यो प्राणी मारेको मेरो लागि भनी शंका नभएको)

यी तीनवटा कारणहरू विनयपिटकमा तिकोटिक पारिशुद्धिको रूपमा उल्लेख भएकोछ । विनयमा उल्लेख भए अनुसार दानको लागि प्राणी मारेको कुनै कारणले भिक्षुले देखेको वा सुनेको वा दानको लागि प्राणी मारेको भनी शंका मात्र उत्पन्न भए, त्यो खानु भिक्षुको लागि उचित हुँदैन । माथि उल्लेखित तीन कारणमध्ये एउटा मात्र भएपनि पारिशुद्धि कम हुनु भिक्षु गलतिहुनुको कारण हुन्छ । विनयअनुसार त्यो भएन भने भिक्षुको गलति हुँदैन । त्यस्तै मासु खानको लागि भनेर बनाइएको शिक्षापद विनयमा छैन ।

एकदिन देवदत्तले भगवान् बुद्धसँग पञ्च वस्तु भिक्षुहरूलाई नियम बनाउन आराधना गर्नुभयो । ती पञ्च वस्तुहरू निम्नमानुसार छन् :

१. सबै भिक्षुहरू जीवितभएसम्म आरप्यमा बस्नु पर्दछ ।
२. सबै भिक्षुहरू जीवितभएसम्म रूखमुनि बस्नु पर्दछ ।
३. सबै भिक्षुहरू जीवितभएसम्म पांशुकुल चीवर लगाउनु पर्दछ ।
४. सबै भिक्षुहरू जीवितभएसम्म पिण्डपातमै जीवन यापन गर्नुपर्दछ ।
५. सबै भिक्षुहरू जीवितभएसम्म मासु बहिष्कार गर्नुपर्दछ ।

माथि उल्लेखित कुनैपनि कारणलाई भगवान् बुद्धले अनुमति दिनुभएको थिएन । यसरी उहाँले अनुमति दिनुभएको भविष्यमा शासन अभिवृद्धि गर्नको लागि हो । माथि उल्लेखित पञ्चवस्तु प्रकाश गरी देवदत्त स्थविरले ५०० जना पृथग्जन भिक्षुहरू आफ्नो पक्षमा पार्न सफल भएको मात्र होइन प्रथमवार संघभेद समेत गरे ।

त्रिरत्न शरण गई पञ्चशील लिएपछि श्रद्धावान गृहस्थी बौद्ध हुन्छ, त्यस परिस्थितिलाई आरक्षा गर्न ऊ निरन्तर लागि रहेको हुन्छ । बौद्ध समाजमा पञ्चशीलको लागि प्रमुखस्थान प्राप्त गर्नाले त्यो सनाथ हुन्छ । बुद्धधर्ममा उल्लेखित कर्म संकल्प अनुसार “चेतनाहं

भिक्षुवे कम्मं वदामि, चेतयित्वा कम्मं करोति, कायेन वाचाय मनसा काय, वाक र मनसले सिद्ध हुने क्रिया कर्मको रूपमा हुन्छ । त्यस्तो कुनैपनि गलित सिद्ध हुँदैन भने त्यो कर्म हुँदैन ।

पञ्चशीलमा प्रथम शिक्षापद प्राणीघात नगर्नु र नगराउनु हो । यो शिक्षापदअन्तर्गत प्राणघात हुनको लागि ५ वटा कारणबाट पूर्ण हुनुपर्दछ । ती यसप्रकार छन् :

१. प्राणी हुनु पर्दछ ।
२. प्राणी भनेर आफूले थाहा पाउनु पर्दछ ।
३. वधक चेतना अर्थात् मार्छु भनी चिन्तन गर्नु ।
४. अविआयुधबाट चुटनु ।
५. त्यसबाट जिवित हानी हुनु ।

प्राणघात पनि निम्नानुसार हुन्छ :

१. महासावद्य प्राणघात पाप ।
२. अल्प सावद्य प्राणघात पाप ।

धेरै गलित भएको पाप सावद्य प्राणघातको रूपमा र गलित कम भएको पाप अल्प सावद्य प्राणघातको रूपमा लिइएको छ । प्रयोग महत्व, गुण महत्व अनुसार प्राणघात महासावद्य हुनसक्छ । प्रयोग महत्व कम गुण महत्व कम प्राणघात अल्प सावद्य हुनसक्छ । प्राण शक्ति महाशरीर भएको प्राणी मार्ने मार्ने लगाउने महासावद्य प्राणघात सिद्ध हुने कर्मको रूपमा उल्लेख भएकोछ । त्यसको कारण त्यस्ता सत्वहरू मार्नेको लागि गर्ने प्रयोग चित्त धेरै हुने भएकोले हो । त्यस्तो पाप कर्मले अनिष्ट विपाक धेरै हुनसक्छ ।

सानो शरीर भएका प्राणीहरूमा प्राण दुर्वर भएको हुन्छ । ती सत्वहरूको जीवन हानी गर्नको लागि

गर्ने प्रयोग चित्त अल्प हुने भएकोले त्यो प्राणघात अल्पसावद्य प्राणघात कर्मको रूपमा लिइन्छ । मानिसको बारेमा उनीहरू गुण, शीलले बढी भए उनीहरूको जीवित विनाश गर्न महासावद्य प्राणघातको रूपमा लिन सकिन्छ ।

गुणले शीलले उत्तम भगवान् बुद्ध, पच्चेक बुद्धहरू र महासंघरत्न हुन् । त्यस्तै गरी आमा र पिता पनि गुणले युक्त व्यक्तिहरू हुन् । यी उत्तम व्यक्तिहरूलाई मार्ने कुनै व्यक्तिले सोच्दछ, गर्दछ, गराउँदछ भने या कुनैपनि प्रकारले हानी गर्दछ भने त्यो महाअकुशल हुन्छ । तिनीहरू पंचानन्तर पाप कर्ममा फस्नसक्छ । प्राणघातादि अकुशल कर्म गर्नेहरू इहलोकमा नसोचेको दुर्घटना आदिमा पर्न सक्दछन् । त्यसैगरी उनीहरू परलोकमा नर्कमा उत्पन्न भई करोडौं वर्ष त्यहाँ दुःख भोगी फेरी मनुष्य लोकमा महासुख सम्पत्ति भएतापनि विरूप भई जन्म हुन्छ, सम्पत्ति भोग गर्न नपाई तरुण अवस्थामा नै मरण हुन्छन् । उनीहरू अल्प आयुष हुन्छन् ।

United Nation ले पनि बुद्धधर्मले देखाएको पंचशील प्रतिपत्तिलाई राम्रो प्रतिपत्तिको रूपमा लिइएकोछ । त्यसो भएतापनि बुद्धधर्मको जग बसेका केहि राष्ट्रबाहेक अरु राष्ट्रले यसलाई अपनाएको देखिँदैन । बुद्धधर्मले सबै प्राणीलाई बाँच्ने अधिकार दिइएको छ । यसरी अधिकार दिइएको कुनैपनि धर्म, संघ आदि देख्न सकिँदैन । उच्च मनस भएका मानिस, माथि उल्लेख गरेका प्रस्तुतिकरणको बारेमा बुद्धि प्रयोग गरी सोचेर क्रियाकलाप गर्न उचित समय आएको छ । भवतु सब्ब मङ्गलं ॥ 

शान्तिका प्रतीक तथागत बुद्धको जन्म, सम्बोधिज्ञान लाम तथा महापरिनिर्वाण दिवस बु. सं. २५६० को उपलक्ष्यमा सम्पूर्ण नेपालीजनलाई हार्दिक शुभकामना ।



सुनौलो कीर्तिपुर बचत तथा ऋण सहकारी संस्था लि.

नगाउँ दोबाटो, नयाँ बजार, कीर्तिपुर



पाँच दुर्लभ

✍️ क्षान्तिवती गुरुमाँ, धर्मकीर्ति विहार

भगवान बुद्धले आफ्ना शिष्यहरूलाई दिनहुँ पाँचवटा दुर्लभको बारेमा बताउनुहुन्थ्यो भन्ने कुरा सुमंगलविलासिनी (दीघनिकायको अट्ठकथा) मा उल्लेख भएको पाइन्छ । ती पाँचवटा दुर्लभहरू यस प्रकार रहेका छन् :

१. बुद्ध उत्पन्न हुनु दुर्लभ
२. मनुष्य भाव प्राप्त गर्नु दुर्लभ
३. प्रव्रजित भाव प्राप्त गर्नु दुर्लभ
४. श्रद्धा उत्पन्न हुनु दुर्लभ
५. सद्गुरु श्रवण गर्नु अति दुर्लभ

१. बुद्ध उत्पन्न हुनु दुर्लभ (बुद्धत्व ज्ञानप्राप्त गर्नको लागि दशपारमिता, दशउपपारमिता, दशपरमत्थपारमिता धर्मलाई पूर्ण गर्नुपर्दछ ।

पारमिता धर्म –पार तरेर जानु, एउटा खोला तरेर जानु पनि पार हो । परीक्षामा पास हुनु पनि पार हो तर यहाँ पारमिता भनेको संसार बन्धनबाट तरेर जानको लागि गरिने अथक प्रयास हुन् । बोधिज्ञान प्राप्त गर्नु भन्ने व्यक्तिले जुन पारमिताहरू पूरा गर्दछ, त्यो भनेको बाह्य पदार्थबाट अरुको उपकार गर्नु, आफ्नो शरीर बाहेक भौतिक बस्तुबाट सहयोग गर्नु ।

उपपारमिता –आफ्नो शरीरमा भएको अंग दान गर्नु जस्तो आँखा, मृगौला, रगत आदि दान गर्नु ।

परमत्थ पारमिता –आफ्नो ज्यान कै पर्वह नगरी अरुलाई सहयोग गर्नु ।

यसरी बोधिज्ञान प्राप्त गर्नु भन्ने व्यक्तिले आफ्नो सम्पूर्ण जीवन नै अर्पण गरी बस्दछ । यसरी विभिन्न

भगवान् बुद्धले भन्नुभएको छ कि नडमा भएको धुलो समान मात्र मानिसले सुगति प्राप्त गर्दछ । मानव जीवनबाट अन्य पशुपन्छि योनिमा च्युत भइयो भने फेरि मानिस भएर जन्मनु धेरै नै गाह्रो हुने कुरा पनि बुद्धले बाल पण्डित सूत्रमा बताउनुभएको छ । त्यस कारणले पनि मनुष्यभाव दुर्लभ छ

प्रकारका पारमिधर्मलाई पार गर्दै गएको खण्डमा कल्पौं कल्पपछि मात्र बोधिज्ञान प्राप्त गर्नसक्दछ । यी पारमिता धर्म संगसंगै तीन चर्याहरू पनि सम्पन्न गर्नु पर्दछ । ती हुन् :

१) **लोकार्थ चर्या** – बहुजनहितको लागि सत्वप्राणीहरूको उद्धारको लागि, कल्याणको लागि चर्या गर्नु ।

२) **ज्ञातार्थ चर्या** – नाता कुटुम्बहरूको हितको लागि, आफ्ना नातेदारहरूको हितको लागि उनीहरूलाई यो संसार बन्धनबाट पार गराउनको लागि, उनीहरूको कल्याणको लागि चर्या गर्नु ।

३) **बुद्धार्थ चर्या** – बुद्ध हुनको लागि, विभिन्न पारमिताधर्मलाई पार गर्दै एउटा मात्र लक्ष्य बुद्धत्वज्ञान प्राप्त गरी सारा प्राणीहरूको हित र कल्याण गर्ने उद्देश्यले बुद्धार्थ चर्या गर्नु ।

लोकजनको हितको लागि, कल्याणको लागि बुद्धले धर्म–उपदेश गर्नुहुन्छ । बुद्धत्वज्ञान प्राप्त गर्नको

समयमै ग्राहक नविकरण गर्नु हुन सबैमा मैत्रीपूर्ण अनुरोध – आनन्दभूमि

Email : anandakutivihar@gmail.com, gkondanya@gmail.com

लागि मेहनत र लगनका साथ काम गर्ने व्यक्तिलाई बोधिसत्व भनिन्छ ।

बुद्ध हुन्छु भन्ने व्यक्तिले एउटा मात्र लक्ष्य लिएर अगाडि बढिरहेको हुन्छ, त्यो हो दुःखबाट मुक्त हुने र अरुलाई पनि मुक्त हुन सिकाउने । यस्तो कठोर तपस्या गर्नुपर्ने भएकोले, विभिन्न पारमिताहरू पुरा गर्नुपर्ने भएकोले पनि बुद्ध उत्पन्न हुनु दुर्लभ छ भनिएको हो ।

२. मनुष्य भाव प्राप्त गर्नु दुर्लभ —मानिसको जीवन पाएको चोलामा सबै गर्नु पर्छ, कुनै पनि काम कुरा बाँकि राख्नु हुन्न भनी मान्छेहरूले भनेका सुनेका छौं । हो, मानिसको जन्म पाउनु पनि दुर्लभ छ । पहिलो जन्ममा हामी के भएर जन्म लिएका थियौं र पछि हामी के भएर जन्म लिन्छौं त्यो हामीलाई थाहा छैन । त्यसैले सही ठाउँमा अथवा सही गतिमा उत्पन्न हुनको लागि पनि हामीमा एक प्रकारको मानव स्वभाव हुनु जरूरी छ । भगवान् बुद्धले भन्नुभएको छ कि नडमा भएको धुलो समान मात्र मानिसले सुगति प्राप्त गर्दछ (नखसिख सूत्र, सं.नि.) । मानव जीवनबाट अन्य पशुपन्छि योनिमा च्युत भइयो भने फेरि मानिस भएर जन्मनु धेरै नै गाह्रो हुने कुरा पनि बुद्धले बाल पण्डित सूत्र (मज्झिमनिकाय) मा बताउनुभएको छ । त्यस कारणले पनि मनुष्यभाव दुर्लभ छ भन्ने अनुमान गर्न सकिन्छ ।

३. प्रव्रजित भाव प्राप्त गर्नु दुर्लभ —मनुष्य भएर जन्मै लिएर पनि भगवान् बुद्धले बताउनुभएको जुन धर्म छ, त्यसलाई हामीले प्राप्त गर्न पनि दुर्लभ छ । यस्तो बुद्धशासनमा प्रव्रजित जीवन पाउनुमा पनि पूर्वजन्मको संस्कारले महत्वपूर्ण भूमिका खेल्दछ । आफूले गरेर आएको कर्मफल जहाँ गएर पनि, जुनसुकै योनीमा जन्म लिएर पनि उसले कर्मफल भोगेरै छोड्छ । चाहे त्यो करोडपति होस् या कगाँलपति र राम्रो कर्म गरेर आएको छ भने राम्रै फल खान पाउँछ, नराम्रो कर्म गरेर आएको छ भने नराम्रो फल नै पाउँछ । त्यसैले प्रव्रजित जीवन हुनु, राम्रो धर्ममित्रहरू पाउनु, सही र गलत थाहा पाउनु पनि आ-आफ्नो कर्मको फलको कारणले हो । अहिले नै पनि हेरौं बुद्धको उपदेश सुन्ने मौका छ, पालना गर्ने मौका छ तर प्रव्रजित-त्यागी हुने भन्ते-

गुरुमा हुने कति नै छन्? गनेर हेरौं न । त्यसैले प्रव्रजित जीवन बिताउनु पनि दुर्लभ छ ।

४. श्रद्धाउत्पन्न हुनु दुर्लभ — श्रद्धा भन्नेकुरा विश्वास हो । हुन त यो संसार सबै विश्वासमा अडिएको छ । एकले अर्कोलाई विश्वास गर्नु, माया गर्नु, परस्पर सम्बन्ध हुनु पनि विश्वास नै हो । तर सही ठाउँमा सही रूपमा विश्वास भएको खण्डमा हामीलाई कहिल्यै दुःख भोग गर्नु पर्दैन, किनभने बुद्धले जति पनि उपदेश गर्नुभयो, त्यो सबै लोकको हित र कल्याणको लागि गर्नुभयो । सबै धर्म-उपदेशहरू सत्वप्राणीहरूको उद्धारको लागि गर्नुभयो र बुद्धको उपदेश सबै व्यावहारिक छन् । आफ्नै जीवनमा घटेका घटनाहरू, दैनिक जीवनमा आउने परिवर्तनका रूपहरू सबै बुद्धले देशना गर्नुभएको छ । त्यसैले यस्तो कुनै मिसावटरहित भएको धर्ममा श्रद्धा उत्पन्न हुनु पनि दुर्लभ छ ।

श्रद्धा चार प्रकारका छन् :

१. पसाद श्रद्धा —क्षणिक मात्र उत्पन्न हुने श्रद्धा । यो स्थायी हुँदैन, किनभने यो लोप भएर जान्छ ।

२. ओकप्पन श्रद्धा —बुद्ध, धर्म र संघप्रति गहिरो रूपमा श्रद्धा हुनु । बुद्धगुण, धर्मगुण र संघगुणप्रति अटल श्रद्धा हुनु ।

३. आगम श्रद्धा —जो भविष्यमा बुद्ध हुन्छु भन्ने व्यक्ति छ, उसमा हुने श्रद्धा हो । त्रिरत्नप्रति अटल श्रद्धा राखी पुण्यकर्म गर्दैजाने अथवा पुण्यकर्ममा श्रद्धाको विकास गर्नु हो ।

४. अधिगम श्रद्धा —यो श्रद्धा आर्यजनमा उत्पन्न हुने श्रद्धा हो । यस श्रद्धालाई विकसित गर्दै मार्गफल प्राप्त गरी दुःखबाट मुक्त हुने निर्वाणका लागि वृद्धि गर्दछन् ।

त्यसैले बुद्ध, धर्म र संघमा श्रद्धा अटल भएको खण्डमा यसले दुःखमुक्त निर्वाणसम्म पुऱ्याउँछ ।

५. सद्धर्म श्रवण गर्नु पाउनु पनि दुर्लभ — बुद्धशासनलाई सद्धर्म भनिएको छ । भगवान् बुद्धले देशना गर्नुभएको उपदेशलाई पालना गर्नु अथवा त्यसलाई सुन्नु, जीवनमा उतार्नु हो । बुद्धको मुख्य उपदेशलाई शील, समाधि र प्रज्ञाको रूपमा बताइएको कुरा

अट्ठकथामा उल्लेख गरेको पाइन्छ । शील, समाधि र प्रज्ञाको बारेमा राम्रोसंग बुझ्नसकेको खण्डमा यो संसार चक्रबाट मुक्त भएर जान सकिन्छ ।

यस्तो शुद्ध धर्मश्रवण गर्नु पनि दुर्लभ नै छ । किनकि हामीलाई कसैले बुद्धको उपदेश सुन्न जाउँ भन्यो भने केहि न केहि बाधा आएर सुन्न असमर्थ हुन्छौं । कहिले राम्ररी उपदेश गर्ने मानिस नभएर, कहिले सुन्ने फुर्सद नभएर, कहिले थरीथरीका काममा अल्झेर, कहिले भोजभतेरमा जानुपर्ने भएर, कहिले मुद्दा मामिलामा फसेर, कहिले साथीभाइसंग जाफतमा भुलेर आदि इत्यादि प्रकारले धर्मश्रवणमा बाधा पुगिरहेको हुन्छ । कथंकदाचित सुन्ने मौका जुरी हालेमा पनि धर्मश्रवण गर्दाको श्रवण संगसंगै बसेका मानिसहरूको गफगाफले गर्दा, मोबाइलको घण्टिले गर्दा, राम्ररी बसेर सुन्न नपाउने आदिको कारणले पनि हामी धर्मश्रवणबाट वञ्चित भइरहेका हुन्छौं । 

सहायक सामग्री :

१. उत्तमपुरिस दीपनी, अनु. दोलेन्द्ररत्न शाक्य, चाकुपाट ललितपुर (२०७०)
२. मज्झिमनिकाय, अनु. दुण्डबहादुर वज्राचार्य, वीरपूर्ण पुस्तक संग्रहालय, ललितपुर (२०६०)
३. संयुक्तनिकाय, अनु. दुण्डबहादुर वज्राचार्य, वीरपूर्ण पुस्तक संग्रहालय, ललितपुर (२०५६)

वृद्धाश्रमलाई सहयोग

दिवंगत भिक्षु सुमंगल महास्थविरबाट स्थापित तथा हाल बुद्धविहार भृकुटीमण्डपबाट संरक्षित बनेपाको बौद्ध वृद्धाश्रमलाई भौतिक पूर्वाधार, आश्रम संचालनार्थ कुनैपनि रूपमा श्रद्धालु दाताहरूबाट सहयोग गर्न सक्नुहुन्छ, यहाँहरूको आर्थिक सहयोगले मात्र आश्रमलाई निरन्तरता दिन सकिने भएकाले वृद्धाश्रम सहयोगको अपेक्षा राख्दछ ।

यसैक्रममा वृद्धाश्रमका लागि सहयोग गर्ने निम्न दाताहरूलाई वृद्धाश्रमको तर्फबाट हार्दिक साधुवाद व्यक्त गर्दछ ।

- १) नेपालका संघनायक भिक्षु अश्वघोष महास्थविरबाट
रु. १२,०००। (बाह्रहजार)
- २) सुश्री प्रेक्षा शाक्य, टक्सार, तानसेनबाट
रु. ६,०००। (छ हजार)

अध्यक्ष, भिक्षु कोण्डन्य

बौद्ध वृद्धाश्रम, बनेपा

फोन: ०११-६६२८४९,

(तीन दोबाटो हुँदै नालाजाने ध्यानमार्ग)

नगर सम्पर्क : बुद्धविहार भृकुटीमण्डप

फोन: ९८५१०४६९८८, ४२२६७०२

शान्तिका प्रतीक तथागत बुद्धको जन्म, सम्बोधिज्ञान लाम तथा महापरिनिर्वाण दिवस बु. सं. २५६० को उपलक्ष्यमा सम्पूर्ण नेपालीजनलाई हार्दिक शुभकामना ।



व्यानन् बचत तथा ऋण सहकारी संस्था लि.

स्वयम्भू-१५, सानो भय्याङ्ग, काठमाडौं



समुन्नत तथा शान्तिपूर्ण समाजका निमित्त बुद्धजयन्तीबाट प्रेरणा

✍ लोकबहादुर शाक्य

कर्म सम्मोह भनेको ज्यादै भयावह कुरा हो । यस संसारमा सम्पूर्ण मिथ्यादृष्टि नै यही अज्ञानताबाट उत्पन्न हुन्छन् । आदिरहित भवन चक्रमा रूमल्लिरहेका प्राणीहरूको लागि कर्मशक्यता ज्ञान नै शरण स्थान हो । यस प्रकारको ज्ञान-आलोक रहेको खण्डमा मात्र प्राणीहरू दानप्रदान, शीलपालन र भावना अभ्यास जस्ता कुशल कर्महरू सम्पादन गरी मनुष्य, देव र ब्रह्माहरूको सुखलाभ गर्दछन् । बुद्धत्व, प्रत्येक बुद्धत्व र आर्य श्रावकत्व प्राप्त गर्ने जस्ता कुशल पारमिताहरू यसै आलोकमा उत्पत्ति हुन्छन् ।

असंख्य लोकहरूमा सम्यक् दृष्टि राख्ने मनुष्य एवम् देवगणहरूलाई मात्र कर्मशक्यता ज्ञानको आलोक प्राप्त भएको हुन्छ । यस संसारमा पनि बुद्धहरूको उत्पत्ति नहुने शून्य कल्पहरूमा पनि सम्यक्दृष्टि राख्ने मनुष्य एवम् देवगणहरूमा मात्र यो आलोक रहेको हुन्छ । यहाँ सम्यक्दृष्टि भन्नाको माने नै कम्मसकताजाण अर्थात् कर्मशक्यता ज्ञानको यही आलोक हो । आलोक नरकलोक, असुरलोक र प्रेतलोकमा पनि मुश्किलले मात्र प्राप्त हुन्छ । यस्तो आलोक प्राप्त नभएका प्राणीहरू कर्मसम्मोहको भूमिमै आवद्ध रहन्छन् । कर्मसम्मोहको भूमिमा आवद्ध रहेका प्राणीहरूका लागि यस संसारमा सुखको मार्गमा डोऱ्याउने बाटोसम्म पुग्ने पहुँच नै रहेको हुन्न न मनुष्यलोक, देवलोक र ब्रह्मलोकका उच्च भूमिहरूमा पुनर्जन्म गराइने मार्गसम्म पुग्ने मार्ग नै उनीहरूलाई उपलब्ध हुन्छ ।

बोधिसत्त्वहरूमा कम्मसकता जाण अर्थात् कर्मशक्यता ज्ञानको आलोक लुप्त भएको हुँदैन । हुन त अनेकौँ बौद्ध ग्रन्थहरूमा यो कर्मशक्यता ज्ञान-सम्यक्दृष्टिको उल्लेख बराबर नगरिएका होइनन् तथापि बुद्धहरू उत्पत्ति नभएका अनेकौँ अन्य लोकहरूमा र बुद्धको उत्पत्ति नहुने कल्पमा पनि (प्रत्येक बुद्ध मात्रको उत्पत्ति हुने संसारको समयमा पनि) यो आलोक रहि नै रहने हुनाले सम्यक्सम्बुद्धको यस संसारमा उत्पत्ति हुँदा कम्मसकता

- बुद्धशासनको सम्पर्कमा आएर पनि भौतिक क्रियाकलापहरूलाई नाम धर्म मात्र हुन् भनी जान्न बुझ्न नसक्ने धेरै जसो बौद्धहरू अथवा उपासकोपासिकहरू यही भयानक धर्मसम्मोहको लोकमा अवस्थित रहन्छन् । भयानक अज्ञानताको लोकमा तिनीहरूलाई निःसहाय भएर बस्नुपर्ने हुन्छ ।

- धर्मको भेदभाव नगरी सच्चा धर्म अनुकरण गर्न सकिएमा समुन्नत तथा शान्तिपूर्ण समाज सिर्जना गर्न महत्वपूर्ण योगदान हुनेछ । त्यसैले समुन्नत तथा शान्तिपूर्ण समाज सिर्जना गर्दै विश्वशान्तिको निमित्त समानता, सर्व प्रकरले जगत हित तथा धर्मसमन्वयको सिद्धान्त अपनाउन समयको माग भएकोले यसपालिको बुद्धजयन्तीबाट प्रेरणा लिएर उपरोक्त सिद्धान्त व्यवहारमा उतार्न सकोस् ।

जाण अर्थात् कर्मशक्यता ज्ञानको आलोकको मात्र व्याख्या गर्न उहाँको उत्पत्ति हुने होइन् बल्कि चतुरार्यसत्यहरूलाई साक्षात्कार गराइदिने ज्ञान-आलोकको व्याख्यान गर्न सम्यक्सम्बुद्धको उत्पत्ति हुने हुन्छ ।

आजकाल बुद्धशासनको सम्पर्कमा आएर पनि भौतिक क्रियाकलापहरूलाई नाम धर्म मात्र हुन् भनी जान्न बुझ्न नसक्ने धेरै जसो बौद्धहरू अथवा उपासकोपासिकहरू यही भयानक धर्मसम्मोहको लोकमा अवस्थित रहन्छन् । भयानक अज्ञानताको लोकमा तिनीहरूलाई निःसहाय भएर बस्नुपर्ने हुन्छ । तिनीहरूलाई भयानक अज्ञानताको लोकमा रहन बाध्य भई धम्मववस्थान जाण अथवा धर्मपरिच्छेद ज्ञान विषयको आलोक प्राप्त गर्न उनीहरू असमर्थ रहने भएकोले तिनीहरूको जीवनमा क्रमशः तीन किसिमका भ्रमहरू, दश किसिमका अकुशलहरू र अनेक किसिमका मिथ्यादृष्टिहरूको बृद्धि गरिरहेका हुन्छन् । यसले गर्दा तिनीहरू संसारको विमुक्तिबाट निकै

पर रहन्छन् र तिनीहरूको लागि केवल संसारको भूमरीमा फस्ने, डुब्ने र डुबाउने सांसारिक मार्ग मात्र खुल्ला रहन्छ । तसर्थ नाम र रूपधर्मलाई फारी परिच्छेद गरी छुट्याउन समर्थवान हुन बुद्धिमान तथा स्मृतिवान व्यक्तिहरूले धम्मवत्थान जाण अथवा धर्मपरिच्छेद ज्ञानको आलोक प्राप्त गर्न भरमग्दूर प्रयास गर्नु उचित हुन्छ ।

बुद्धधर्म गहिरिएर चिन्तन मननको निम्ति प्रतीत्यसमुत्पाद बोध हुनु अत्यावश्यक छ । ती हुन्- अविद्याको प्रत्ययले संस्कार उत्पन्न हुन्छ । संस्कारको प्रत्ययले विज्ञान उत्पन्न हुन्छ । विज्ञानको प्रत्ययले नाम-रूप उत्पन्न हुन्छन् । नामरूपको प्रत्ययले षडायतनको उत्पत्ति हुन्छ । षडायतनको प्रत्ययले स्पर्शको उत्पत्ति हुन्छ । स्पर्शको प्रत्ययले वेदना उत्पन्न हुन्छ । वेदनाको प्रत्ययले तृष्णा उत्पन्न हुन्छ । तृष्णाको प्रत्ययले उपादान उत्पन्न हुन्छन् । उपादानको प्रत्ययले भव उत्पन्न हुन्छ । भवको प्रत्ययले जाति (जन्म) को उत्पत्ति हुन्छ । जन्मको प्रत्ययले जरा-मरण, शोक, परिदेव, दुःख, दौर्मनस्य उत्पादन उत्पत्ति हुन्छ ।

सम्पूर्ण बुद्धहरू, प्रत्येक बुद्धहरू र अरहन्तहरूले लक्षण प्रतिवेध, ज्ञानसम्बन्धी यसै आलोकलाई प्राप्त गरी सकेपछि मात्र सम्पूर्ण क्लेशहरू, आश्रवहरू, सम्पूर्ण संयोजनहरू र संसारसित सत्वहरूलाई आवद्ध राख्ने तृष्णाका बन्धनहरूलाई तोडी विमुक्त हुनुभएको र सबै किसिमका भय र दुःखबाट मुक्त हुनुभएको हो । लक्षणसम्मोह अथवा अनित्य, दुःख र अनात्मासम्बन्धी जीवनका त्रि-लक्षणहरू विषयको घोर अज्ञानतामाथि विजयप्राप्त गरी लक्षण प्रतिवेध ज्ञानको आलोक प्राप्त गरिसकेपछि मात्र उहाँहरूले सम्पूर्ण आश्रवहरू, सम्पूर्ण संयोजनहरू र तृष्णाको बन्धनबाट मुक्ति लाभ गर्नुभई निर्वाण प्राप्त गर्नुभएको हो ।

भवचक्रको अनन्त चक्रमा घुमिरहँदा सत्वहरूलाई यस्ता यस्ता धर्मको अभ्यास गर्नाले सम्पूर्ण आश्रवहरू (क्लेशहरू), सम्पूर्ण संयोजनहरू तृष्णाको बन्धन र अनेक प्रकारका दुःखहरूको पूर्णतयाः निरोध हुन्छन् र शान्ति, परमशान्तिको अवस्थामा पुगिन्छ भन्ने कुराको जानकारी रहँदैन । क्रमैसँग सम्मोह (घोर अन्धकार वा अविद्या) लाई जित्दै नाश गर्दै जब पाँचै प्रकारका सम्मोहलाई क्रमैसँग प्राप्त भएको आलोकले जिती पाँच प्रकारकै आलोक जब प्राप्त हुन्छन्, तब पाँचौं आलोक प्राप्त हुनासाथै पाँच प्रकारका सम्मोहको पूर्णरूपमा निरोध नै हुन्छन् । पुनः

एकपटक उत्पत्ति हुनै नसक्ने गरीकन पाँचै प्रकारका सम्मोहको पूर्णतः निरोध हुनु नै शान्ति-परम शान्तिको स्थिति हुनु हो । यस किसिमको पूर्ण निरोधभित्र सम्पूर्ण अकुशल मूलहरू, सम्पूर्ण मिथ्यादृष्टिहरू र चारै अपाय लोकका सम्पूर्ण दुःखको निरोध र अन्त्य समाविष्ट हुन्छन् । यस प्रकारको शान्ति-परम शान्तिको स्थिति छ भनी नजान्नु निब्वानसम्मोह हो, अन्धकार हो ।

बुद्धधर्म अनिश्वरवादी सिद्धान्त भएको अति नै महत्त्वको कुरा हो । विश्वका अधिकांश धर्मबाट सर्वशक्तिमान ईश्वर मानिआएको पाइन्छ । तर बुद्धधर्मको सिद्धान्त बमोजिम हेतुप्रत्ययको कारणबाट जीव बस्तु उत्पत्ति विनाश भएको पाइन्छ । ईश्वर नै सर्वशक्तिमान सिद्धान्त मान्दैन त्यसो भनेर ईश्वरलाई मान्दै नमान्ने होइन । प्रत्येक ईश्वर देवतासंग गुण पनि हुन्छ । वहाँहरूसंग भएको कुशल गुणहरू मानिआएको छ ।

यहाँ विश्वविख्यात कल्याणमित्र सत्यनारायण गोयन्काज्यूको कथन उल्लेखनीय छ । बुद्धधर्म धर्म होइन, हिन्दू धर्म धर्म होइन, क्रिश्चियन धर्म धर्म होइन, मुस्लिम धर्म धर्म होइन, धर्म धर्म नै मात्र हो । गोयन्काज्यूको उच्चस्तरको कथनबाट विश्वशान्तिको निमित्त आध्यात्मिकमा योगदान भैरहेको सहानीय छ । देशनाको उद्देश्य भनेको एकमात्र धर्ममा आशक्तभै अरु धर्मलाई समान देख्न नसके साम्प्रदायिक भावना प्रकट हुनेभयो । विश्वमा देखापरेका सबै धर्मको लक्ष्य भनेको कुशल मंगल सेवाको काम गर्ने, मैत्री करुणा समान भावना विकसित गर्ने, नैतिकवान चरित्रवान भएर विवेकबुद्धि प्रयोग गरी राग-द्वेष-मोह-अहंकार ममकार निवारण गर्ने रहेको छ । जगत हितमा लाग्नु पर्ने सत्यतथ्य कुरा सबै धर्मबाट मानिआएको छ । विभिन्न धर्मको भेदभाव नगरी सच्चा धर्म अनुकरण गर्न सकिएमा समुन्नत तथा शान्तिपूर्ण समाज सिर्जना गर्न महत्त्वपूर्ण योगदान हुनेछ । त्यसैले समुन्नत तथा शान्तिपूर्ण समाज सिर्जना गर्दै विश्वशान्तिको निम्ति समानता, सर्व प्रकारले जगत हित तथा धर्मसमन्वयको सिद्धान्त अपनाउन समयको माग भएकोले यसपालिको बुद्धजयन्तीबाट प्रेरणा लिएर उपरोक्त सिद्धान्त व्यवहारमा उतार्न सकोस् भनी सम्बन्धित सबैलाई विनम्र अनुरोध गर्दछु । 

(सन्दर्भ श्रोत : पञ्च आलोक, लेखक : अगमहापण्डित डा. लेडि सयादो, अनुवाद : आर. वि. वन्ध)



पञ्चबुद्ध को हो : चिनौ

✍ सुदर्शनमुनि वज्राचार्य, डल्लु आवास, काठमाडौं ।

हाम्रो आँखाले देख्ने भौतिक वस्तु मात्र होइन, हाम्रो शरीर समेत चतुरमहाभूत तत्वको अभिन्न वा समिश्रण हो भनी सावित गरेर देखाउनुभयो । यसैको महत्व बुझेर चतुरमहाभूत तत्व भनी पृथ्वी, जल, वायु र अग्निलाई देवताको रूपमा मानी स्वयम्भू महाचैत्यको चार दिशामा चारपूर प्रतिष्ठापन गरियो । ती हुन् वसुपूर, अग्निपूर, वायुपूर र नागपूर ।

बौद्ध दर्शनअनुसार यो चारमहाभूत पृथ्वी, जल, वायु र तेज (अग्नि) लाई वर्णमालाको अक्षर 'य' 'र' 'ल' र 'व' बाट प्रतिनिधित्व गरेको छ । यहाँ 'य' को प्रतिनिधित्व हावा वा वायु धातु 'र' को प्रतिनिधित्व तेजोधातु 'ल' को प्रतिनिधित्व पृथ्वीधातु र 'व' को प्रतिनिधित्व आप (जल) धातुबाट भैरहेको छ । यही चार धातुका चार ध्यानी बुद्धका प्रेरणाको प्रतिक तारा, पाण्डरा (पद्मीनी), लोचनी र मामकी हून्, जसलाई मन्त्राक्षरको सिद्धान्तअनुसार 'लां' 'मां' 'पां' 'तां' अक्षरबाट प्रतिनिधित्व गरिरहेका छन् । यो चार महाभूत विना कुनैपनि वस्तु, पदार्थ उत्पत्ति वा निर्माण हुनसक्दैन त्यसको कल्पनासम्म हामी गर्न सक्दैनौं । तर धातुको सम्मिश्रण वस्तु वा पदार्थको आधारमा कम वा बढी हुनसक्छ । त्यसकारण यो साश्वत सत्यको मूल्य बुद्धी असाश्वततत्व समेतलाई मनन गरी पञ्चतत्वलाई ध्यानीबुद्धको रूपमा वैरोचन अक्षोभ्य, रत्नसम्भव, अमिताभ र अमोघसिद्धिबाट प्रतिनिधित्व गरिरहेको हो ।

बौद्धदर्शनमा धर्मको सामान्य अर्थ अनुसार वस्तु पदार्थमा विचार वा प्रकृति गुण लक्षण संधै अटूट रूपमा त्यो वस्तु वा पदार्थमा रहिरहन्छ । त्यसको स्वभाव नै त्यो वस्तु वा पदार्थको धर्म हो । उदाहरणको लागि पानीको धर्म प्यास मेटाउनु हो । आगोको धर्म तातोपना दिनु उज्यालो दिनु हो अर्थात् अर्को अर्थमा भन्ने हो भने

पञ्चबुद्ध पञ्चइन्द्रियको प्रतीक वा अंश हो । पञ्चबुद्धलाई हामीले अर्को रूपमा रङ्ग र त्यसको मुद्राबाट पनि जान्न सकिन्छ । जस्तो वैरोचनको शरीरको रङ्ग सेतो अनि मुद्रा बोध्यङ्ग, अक्षोभ्यको शरीरको रङ्ग नीलो, मुद्रा भूमिस्पर्श, रत्नसंभवको रङ्ग पहेँलो अनि मुद्रा वरदानी, अमिताभको रङ्ग रातो मुद्रा समाधि वा ध्यानी र अमोघसिद्धिको रङ्ग हरियो मुद्रा अभय हो ।

आपधातु (पानी) को धर्म मारणी वा गलाउनु हो वा एक धिक्का बनाउने हो र धेरै भएमा वस्तु वा पदार्थलाई छयालब्याल् गर्ने हो, आगोको धर्म आकर्षणी अथवा कीतपतङ्गलाई आफूतिर तान्ने पनि हो । त्यस्तै पृथ्वीधातुको धर्म पतनी वा तल तल भर्नु हो । वायु (हावा) को धर्म पद्मतृतेश्वरी अर्थात् घुमी घुमी माथि जाने वा थुनि राख्यो भने फुटाएर बाहिर आउन चाहने धर्म हो । त्यसकारण 'अत्तनो स्वभावे धारेतीति धम्मो' भनिन्छ । यस्तो स्वभावलाई हेरेर मनन गरेर ध्यानयोगबाट निर्मूल पार्न सक्थो भने शून्यता हुन्छ ।

भगवान् बुद्धले यो संसारमा भएका सम्पूर्ण प्राणी, बनस्पति वा मानिसहरूमा भएको भौतिक पदार्थ र मानसिक क्रियाकलापलाई समेत तत्व, घनत्व, द्रव्य र उर्जा भएको पदार्थकै वस्तुगत रूपमा विभाजन, विश्लेषण र विवेचना संश्लेषण गर्नसक्ने भएकोले रूपधातुको नाम दिएजस्तै मानिसमा हुने भित्री अदृश्य शक्ति तत्व मन, विज्ञान र चित्तलाई प्रज्ञाज्ञानबाट छुटाइ प्रत्येक चित्त र चैतसिकलाई अलग अलग स्वभाव, गुण लक्षण वा धर्मअनुसार १२१ (एकसय एककाइस) चित्त र ५२ (बाउन्न) प्रकारका चैतसिकको रूपमा विभाजन गरी

नामधातु भनी नाम दिनुभएको छ ।

स्थूल वस्तु सबै रूप हो । सूक्ष्म भएको चित्त चैतसिक (मानसिक) धर्म सबै नाम हो । नम र रूप एक आपसमा आश्रित हुन्छ भने दुबै एकचोटी उत्पन्न हुन्छ । जहाँ चक्षुविज्ञान उत्पन्न हुन्छ, त्यहाँ मनोविज्ञान पनि उत्पन्न हुन्छ । सबभन्दा पहिला कायविज्ञान उत्पन्न हुन्छ, त्यसपछि मनोविज्ञान उत्पन्न हुन्छ । जब मनोविज्ञान उत्पन्न हुन्छ, त्यहाँ स्पर्श र वेदना पनि उत्पन्न हुन्छ । संगै संज्ञा, चेतना, वितर्क, विचार पनि उत्पन्न हुन्छ ।

अनुभव गर्नु वेदनाको लक्षण हो । चिन्न सक्नु संज्ञाको लक्षण हो, रङ्ग, आकार प्रकार वा अन्य प्रकारले जान्नु चिन्नु वा बुझ्ने स्वभावलाई चित्त भनिन्छ । चित्तसँगै उत्पन्न हुने अर्को स्वभावलाई चैतसिक धर्म भनिन्छ, उदाहरणको लागि आगोसँगै प्रकाश पनि उत्पन्न हुन्छ । हामीसँग भएको इन्द्रियमध्ये आँखाबाट रूप देख्ने, नाकबाट गन्ध लिने, कानबाट आवाज सुन्ने, शरीरबाट स्पर्श गर्ने, मनबाट धर्मको अनुभव गर्ने यी सबै विज्ञानका लक्षण हो ।

माथि भनिएभै नामधातु र रूपधातु साश्वत सत्यभै हाम्रो जीवनसँग प्रत्यक्ष सम्बन्ध ६ इन्द्रियसँग, रङ्गसँग, अनि विषयसँग । यो मात्र होइन पञ्चतत्त्व पंचबुद्धसँग सम्बन्ध भएभै पंचबुद्ध हाम्रो शरीरको इन्द्रियसँग, इन्द्रिय हाम्रो इच्छा र आकांक्षासँग । यही इच्छा, आकांक्षा, राग, द्वेष, इर्ष्या, मोह र मात्सर्यसँग । कोही पनि साधारण मानिस जो बुद्ध वा बोधिसत्वको मार्गमा लाग्न सकेको छैन भने त्यो राग, द्वेष, मोह, इर्ष्या र मात्सर्यबाट मुक्त हुँदैन । त्यसकारण पंचबुद्ध पंचइन्द्रियको प्रतीक वा अंश हो । पंचबुद्धलाई हामीले अर्को रूपमा रङ्ग र त्यसको मुद्राबाट पनि जान्न सकिन्छ । जस्तो वैरोचनको शरीरको रङ्ग सेतो अनि मुद्रा बोध्यङ्ग, अक्षोभ्यको शरीरको रङ्ग नीलो, मुद्रा भूमिस्पर्श, रत्नसंभवको रङ्ग पहेँलो अनि मुद्रा वरदानी, अमिताभको रङ्ग रातो मुद्रा समाधि वा ध्यानी र अमोघसिद्धिको रङ्ग हरियो मुद्रा अभय हो ।

नेवार संस्कारमा मानिस आमाको कोखमा आएदेखि विवाहको समयसम्म १० (दश) कर्मविधि पूरा गर्नुपर्छ, जुन निम्न प्रकारका हुन् :

- १) गर्भाधान कर्म
- २) पुंसवन कर्म (कोखमा भएको बच्चा पुत्र होस् भनी कामना गर्ने)
- ३) सीमन्तोपनयन कर्म (बच्चा जन्मने बेला भएपछि गर्ने)
- ४) जातकर्म (बच्चा जन्मने बेला)
- ५) नामाकर्म (नाम राख्ने संस्कार)
- ६) अन्नप्राशन कर्म
- ७) चुडाकर्म (राम्रो संस्कार दिने)
- ८) व्रतादशन कर्म (व्रतवन्ध गर्ने)
- ९) समाव्रत कर्म (कूलमा भित्राउने)
- १०) पाणिग्रहण कर्म (विवाह संस्कार)

यस दस कर्मविधिलाई पञ्चस्कन्ध अनुसार जन्म, जातकर्म, नामाकरण, कर्म र दिक्षाको रूपमा लिन सकिन्छ भने रूप, वेदना, संज्ञा, संस्कार र विज्ञानअनुसार पनि विभाजन गर्न सकिन्छ । यो पंचस्कन्धलाई पनि पंचबुद्धको प्रतिकको रूपमा लिएको छ ।

बौद्ध दर्शनअनुसार यो संसारमा जति पनि भौतिक वस्तु छ, ती सबै उत्पत्ति भइरहन्छ नाश पनि भइरहन्छ । यसलाई यथार्थ रूपमा विश्लेषण गरेमा माथि भनेभै २ भागमा धातु स्वभावअनुसार छुट्याउन सकिन्छ :

- १) नामधातु स्वभाव वा नाम
- २) रूपधातु स्वभाव वा रूप

नाम र रूप स्वभालाई पारमार्थ धर्म भनिन्छ । परमार्थ धर्म आँखाले देखेको सबै वस्तु बोलचाल भाषामा मात्र प्रयोग गरिन्छ यसको अलग अस्तित्व हुँदैन त्यसकारण यो उत्पत्ति भएसँगै नाश पनि भएर जान्छ । यो परमार्थ धर्मलाई २ किसिमबाट लिन सकिन्छ :

- १) सुसंस्कृत
- २) संस्कृत

सुसंस्कृत धर्मलाई रूप, वेदना, संज्ञा, संस्कार र विज्ञान भनेर पंचस्कन्धमा छुट्याउन सकिन्छ भने पंचस्कन्धको अर्को नाम रूप हो । अर्को अर्थमा भन्ने हो रूप एउटा मात्र रूपस्कन्ध हो भने वेदना, संज्ञा, संस्कार

र विज्ञान चारवटै नामस्कन्ध हो ।

मानसिक धर्मलाई नाम वा नामधातु भनिन्छ भने भौतिक धर्मलाई रूप वा रूपधातु भनिन्छ । नाम धातुले कुनै कुराको अनुभव गर्छ, रूपले गर्दैन । उदाहरणको लागि सुन्ने नाम धर्म हो, यसको रूप आकार हुँदैन । सुन्नलाई शब्द, माध्यम र शब्दको अनुभव गर्ने श्रोत आवश्यक पर्छ । शब्दलाई सुन्नेमात्र नाम धातु हो भने शब्द र सुन्ने माध्यम रूपधातु हो ।

वेदना भन्नाले चित्त (मन) मा परेको सुख दुःख वा दुःख पनि सुख पनि नभएको अनुभव हो चित्तसँगै यो उत्पत्ति हुन्छ । वेदना विना कुनैपनि प्राणी जीवित हुन सक्दैन अनि वेदना विना चित्त पनि हुँदैन । चित्तले अनुभव गरेकोलाई पछिसम्म चिनेर राख्नुलाई संज्ञा भनिन्छ । उदारणका लागि मानिस, कुकुर, मेच, रातो, सानो, मोटो आदि भनी जान्नु संज्ञा हो ।

संज्ञा र वेदनाबाहेक अनुभव गर्नसक्ने संस्कार स्कन्ध पनि सत्य हो । मैत्री, करुणा वा राग, द्वेष भएमा संस्कारलाई अनुभव गर्न सकिन्छ । यो धर्म पनि उत्पत्ति भएर नाश भएर जाने भएकोले संस्कार स्कन्ध पनि अनित्य हो । अविद्या अज्ञानको कारण राग, द्वेष, ईर्ष्या, मोह, दया लगायत अनेक पापकर्म गरेको सबै कर्म भएर यही संस्कार कर्मभोग हुन्छ ।

यस्तै विज्ञान स्कन्ध पनि सत्य हो । विज्ञानस्कन्ध संस्कारको कारण उत्पन्न हुन्छ । संस्कारको कारणबाट कर्म, कर्मको कारणबाट कर्मफल अर्थात् प्रतीत्यसमुत्पाद । बुद्धधर्मको मूल सिद्धान्त प्रतीत्यसमुत्पाद हो । अंग्रेजी भाषा Science (विज्ञान) भनिन्छ भने यसको मूल आधार Cause and effect (कारण र परिणाम) अर्थात् हेतुवाद हो । पानीको निर्माण विज्ञान अनुसार H₂O हो अर्थात् हाइड्रोजन २ भागमा र अक्सिजन १ भागको सम्मिश्रणबाट पानी बन्छ । यसरी एउटाको कारणबाट अर्को उत्पत्ति हुने विज्ञानको सिद्धान्त हो भने राग, द्वेष, ईर्ष्या, मोहको कारण जन्म मरणको जञ्जालबाट मुक्त नभई उत्पत्ति (जन्म) र विनाश (मरण) भएर जाने बौद्ध दर्शनका मूल सिद्धान्त हो । त्यरकारण यो अनित्य हो, यसलाई अनात्म पनि भनिन्छ, अनात्ममा आत्मा हुँदैन ।

रूप, वेदना, संज्ञा, संस्कार र विज्ञान ५ स्कन्ध हाम्रो जन्म, जात कर्म, नामाकर्म, कर्म र दीक्षासँग क्रमशः सम्बन्ध छ । दिक्षा भनेको यहाँ विज्ञान हो, विज्ञान प्रतीत्यसमुत्पाद हो । असल, राम्रो कर्म गरेमा राम्रो नै परिणाम, नराम्रो कर्म गरेमा नराम्रो नै परिणाम । आर्य नागार्जुनले भन्नुभएको छ “जसले प्रतीत्यसमुत्पाद देख्छ उसले बुद्धलाई देख्छ ।”

बुद्धको शिक्षाअनुसार मानिसको दुःखको कारण अविद्या अर्थात् अज्ञानता हो । यही अविद्याको कारणबाट संस्कार, संस्कारको कारणबाट विज्ञान उत्पत्ति हुन्छ । यो विज्ञानको नामरूप कारणले षडायतन ईन्द्रिय (आँखा, कान, नाक, मुख, शरीर र मन) को माध्यमबाट तृष्णा उत्पत्ति भएर जन्म जरा, मरणको निरन्तरता हुन्छ । तृष्णाको निर्मूल भएमा निर्माण स्वतः हुन्छ, अविद्या स्वतः निर्मूल हुन्छ ।

उपरोक्त उल्लेखित विभिन्न तथ्य, विभिन्न विषयवस्तु भएता पनि एउटासँग अर्कोको गहिरो सम्बन्ध हुन्छ, त्यति मात्र होइन बुद्धधर्मको परम्परा अनुसार (वज्रयान) गुरु वज्राचार्यहरूले पूजा गर्दा पंचोपचार पूजाको नाममा फूल, धूप, दियो, सिन्दूर, नैवेद्य पंचइन्द्रियको प्रतीक अनुसार हो । उदारणको लागि :

- १) वज्रपुष्पे स्वाहा: फूल अर्पण गर्नु (चढाउनु) - आँखाको प्रतीक - रूपको प्रतीक- रूपको कारण उत्पन्न हुने मोहको प्रतीक ।
- २) वज्रधूपे स्वाहा: धूप बाल्नु र अर्पण गर्नु- कानको प्रतीक- कानबाट सुन्ने शब्दको प्रतीक- शब्द आवाजको कारण उत्पन्न हुने द्वेषको प्रतीक ।
- ३) वज्रदीपे स्वाहा: दियो देखाउनु- नाकको प्रतीक नाकबाट सुँघ्ने गन्धको प्रतीक- गन्धको कारण ईर्ष्याको प्रतीक ।
- ४) वज्रगन्धे स्वाहा: टिका लगाउने- जिब्रो वा मुखको प्रतीक- मुखबाट लिने स्वाद वा रस- स्वादको कारण हुने रागको प्रतीक ।
- ५) वज्रनैवेद्ये स्वाहा: खाद्य पदार्थ अर्पण गर्नु- शरीरको प्रतीक- शरीरबाट गर्ने स्पर्श- स्पर्शको कारण उत्पन्न हुने अहंकारको प्रतीक ।

यहाँ स्वाहा:को अर्थ अर्पण गर्नु हो, त्याग गर्नु हो । अर्थात् फूल वैरोचनको प्रतीक आँखा, आँखाबाट देखिने आकार, रङ्ग रूप । राम्रो आकार, रङ्ग, रूप देखनाले त्यसप्रति हुने मोह : त्यागको भावना हो । धूप बालेर चढाउनु अक्षोभ्यको प्रतीक कान, कानको माध्यमबाट सुनिने शब्द आवाज, अवाज सुनेर उत्पन्न हुने द्वेष : त्यागको प्रतीक हो । त्यस्तै दियो वा बत्ती देखाउनुको अर्थ रत्नसंभवको प्रतीक नाक, नाकको माध्यमबाट आउने गन्ध, गन्धको कारण उत्पत्ति हुने ईर्ष्याको त्यागको भावना हो । टिका लगाइदिनेको अर्थ अमिताभ तथागतको प्रतीक जिब्रो वा मुख हो, मुखको माध्यमबाट स्वाद- स्वादको कारणबाट उत्पन्न हुने राग त्यागको भावना हो । त्यस्तै नैवेद्य चढाउनुको अमोघसिद्धिको प्रतीक शरीर, शरीर वा छालाको माध्यमबाट स्पर्श हुने यही स्पर्शबाट मात्सर्य वा अहंकार वा अभिमान उत्पन्न हुने त्याग भावना हो । यसरी पंचइन्द्रियको माध्यमबाट ५ (पाँच) नकारात्मक भावनाको त्याग गर्नु नै पंचबुद्ध हो, पंचोपचार पूजा वा भवचक्रबाट मुक्त हुनसक्छ । बोधिसत्व भएर जन्म लिन सक्छ, बुद्ध भएर जन्मन सकिन्छ । हुन त बुद्धत्व प्राप्त गर्नसक्ने अवस्थामा पुगेर पनि बुद्धत्व पदलाई छोडेर संसार कल्याणको लागि बोधिसत्व मात्र भैरहने स्वभावलाई बोधिसत्व भन्ने गरिँदैआएको छ अर्थात् "सर्वप्रकारं जगतोहिताय ।"

माथि उल्लेख गरेभै पंचबुद्धको पंचइन्द्रियसँग मात्र होइन विभिन्न अन्य विषय वस्तुसँग गहिरो सम्बन्ध छ भन्ने तथ्य निम्न तालिकामा उल्लेख गरिएको समिकरणबाट प्रष्ट गर्न सकिन्छ :

	वैरोचन	अक्षोभ्य	रत्नसंभव	अमिताभ	अमोघसिद्धि
दीक्षा-विज्ञान					आँखा-रूप-मोह
कर्म-संस्कार					कान-शब्द-द्वेष
नामकर्म-संज्ञा					नाक-गन्ध-ईर्ष्या
जातकर्म-वेदना					मुख-रस-राग
जन्म-रूप					शरीर-स्पर्श-अहंकार
	आपधातु	आकाशधातु	पृथ्वीधातु	तेजोधातु	वायुधातु
	पुष्प	धूप	दीप	गन्ध	रस

इस समिकरणबाट बुझिन्छ कि पंचबुद्ध पंचइन्द्रियसँग मात्र होइन विभिन्न अन्य विषयवस्तुसँग गहिरो सम्बन्ध छ । पंचबुद्ध शाक्यमुनि बुद्ध वा अरु बुद्धजस्तै आमाको गर्भमा बसेर जन्म लिएको होइन, नत बुद्धभै जन कल्याणको लागि ठाउँ ठाउँमा भ्रमण गरी उपदेश दिएका भगवान नै हुन्, बरु यी पंचबुद्धले बोलीनबोली, उपदेश नदिइकन नै सर्वकल्याण, सर्वहितका लागि सुमार्ग देखाइरहने ध्यानी पंचबुद्ध हो । यहाँ इन्द्रियको गहनतम मूल्य लौकिक मात्र होइन, परलौकिकसम्म छ । इन्द्रियलाई आफ्नो वशमा राख्न सकेमा शाक्यमुनि बुद्धले देखाएको निर्वाणको बाटोमा हामी पुग्न सक्छौं, जन्ममरणको वन्धनबाट मुक्त भई मृत्युपछि आकाशधातु वा शून्यतामा लीन हुन सकिन्छ । यही सन्देश हो यसैको प्रतीक हो पंचबुद्ध ।

यसबाट थाहा हुन्छ, सिद्ध हुन्छ बुद्धधर्म कति सत्यपूर्ण, तथ्यपूर्ण अनि वैज्ञानिक छ भन्ने । यही कारण विश्वविख्यात वैज्ञानिक अल्बर्ट आइन्स्टाइनले विश्वमा एकमात्र वैज्ञानिक धर्म बुद्धधर्म भनी तारिफ गरे । यसकारण एकचोटी फेरी भन्छु- बुद्ध नै एक यस्तो बेजोड धार्मिक महान गुरु, दार्शनिक, तत्व विशेषज्ञ, वैज्ञानिकको सम्मिश्रण हो । जसको तुलना विभिन्न समयमा जन्मनुभएका बुद्धबाहेक अन्य कोही न पहिला थिए, न अहिले छ न पछि कोही जन्मने नै छ ।



बुद्धको पदेशमा नारी समानता र आंगसान् सुकी

केशरी बज्राचार्य

बुद्ध—उपदेशमा नारी र पुरुषबीच समान हक स्थापित भएको छ । नैतिक चरित्रको दृष्टिले नारी र पुरुष समानरूपमा जिम्मेवार छन् । बुद्धकालीन एक घटना प्रसंगलाई लिन सकिन्छ । भगवान् बुद्ध एकपटक कुनै एक गाउँमा चारिकागर्दै हुनुहुन्थ्यो । एउटी महिलाले बुद्धलाई चीवरवस्त्रमा शान्त एकाग्र भिक्षाटन गरिरहनुभएको देखिन् । उनले तेजवान बुद्धलाई देखेर सोधिन् । भदन्त, तपाईं यति जवान अवस्थामा नै त्यागी वस्त्रधारण गरेर भिक्षाटन गरिरहनुभएको छ । कारण के होला? बुद्धले आफ्नो स्वभाव अनुसार शान्त भएर जवाफ दिनुभयो । प्राणीजगत जन्म, जरा, व्याधिजस्ता दुःखबाट मुक्तहुने ज्ञानको प्रचारमा म हिँडिरहेको छु । यो सुनेपछि महिला प्रभावित भइन् । बुद्धलाई आफ्नो घरमा भोजनका लागि आमन्त्रण गरिन् ।



गाउँमा यो समाचार फैलियो । बुद्ध, चरित्रहीन महिलाको घरमा गएर भोजन गर्छन् । एकदिन गाउँको मुखियाले बुद्धलाई भन्न आए । भदन्त, त्यो महिला चरित्रहीन हो । उसको घरमा भोजन गर्नु उपयुक्त छैन । बुद्धले भन्नुभयो— महासय, ऊ एकलै चरित्रहीन हुनै सक्दैन । गाउँका पुरुष पनि उक्तिकै जिम्मेवार छन् । यो कुरा सुनेर मुखिया जिल्लियो ।

यो समाचार पनि गाउँमा त्यसरी नै फैलियो । वास्तवमा बुद्धको यो वचनलाई विश्लेषणगर्दा समाज सिर्जनामा नारी र पुरुष समानरूपमा जिम्मेवार छन् । समाज नारी र पुरुषको सहयोगमा चल्छ । यस्ता कैयौं दृष्टान्त दुई हजार वर्षभन्दा अगाडिदेखि बुद्ध—उपदेशमा पाइन्छ । तापनि त्यसलाई हाम्रो समाजले अज्ञानता र निहित स्वार्थवस सहज रूपमा ग्रहण गर्नसकेको छैन ।

यसका लागि मानिसको सोच र संस्कारमा भरपर्ने कुरा हो भन्न सकिन्छ ।

शिक्षाले मानिसको अज्ञानतालाई धेरैहदसम्म हटाउन सक्छ । तर उसको नसामा सञ्चारित परम्परागत सोच र संस्कारलाई बदल्न हम्मेसी सक्दैन । बुद्धले मानिसको जन्म जन्मान्तरदेखिको संस्कार परिवर्तनका उपाय बताउनुभएको छ । अज्ञानता हटाउने असल शिक्षाको खाँचो ओं ल्याउनु भएको छ । महाभिनिष्क्रमण अघि सिद्धार्थले यस किसिमका विभेदहरू आफ्नै परिवारमा सहनुपरेका कतिपय उदाहरण छन् । सिद्धार्थले यशोधरादेवीसितको सम्वादमा पनि नारी र पुरुषको समान दायित्व र जिम्मेवारी रहेको कुरा उल्लेख गर्नुभएको छ । परिवारमा पतिपत्नीको असल सम्बन्ध र मातापिताप्रतिको

जिम्मेवारी यशोधरादेवीलाई राम्रो ज्ञान थियो ।

इतिहासको कैयौं कालखण्डमा नारी र पुरुषको समानताको हक स्थापितगर्ने कुरामा बहस चल्दैआएको छ । प्रकृति र पुरुषको संज्ञा पाएको नारी र पुरुषको सहयोगबिना समाजको परिकल्पना हुनै सक्दैन । आजको युग कानुन—न्याययुक्त समाज निर्माण गर्नु हो ।

नेपालमा स्थापित लोकतान्त्रिक गणतन्त्रात्मक नयाँ संविधानले नै एउटा मानक सिद्धान्त अपनाएको छ । समानताको आधारमा राज्यव्यस्थाका प्रमुख तीन अंगमध्ये राष्ट्रध्यक्षको हकमा महिला राष्ट्रपति चयन भएको छ । निर्वाचित जनप्रतिनिधिहरूको संसदमा पनि महिला सभामुख निर्वाचित भएका छन् । त्यसरी नै न्यायपालिकाको सर्वोच्च निकाय सर्वोच्च अदालतको प्रधानन्यायाधीशमा समेत महिलाको चयन भएको अवस्था

लोकतन्त्रको बहालीको लागि सुकीले जनताबाट पाएको सहयोग र विश्वासलाई पनि सुनिश्चित गर्दै अगाडि बढ्न गन्तव्य निर्धारण भइसकेको छ । भगवान् बुद्धको आनुभावले उनलाई सफलता मिलोस् । भगवान् बुद्धको जन्म भएको देशको जनताको उहाँलाई शुभेच्छा छ ।

छ । यो नारी समानताको लागि सकारात्मक वातावरण बनिसकेको छ । भगवान् बुद्धको जन्म भएको देश नेपालमा नारी हक र समानताको दृष्टिले राज्यको सर्वोच्च निकायमा यो वातावरण र परिस्थिति बन्नु आफैमा एक उपलब्धि हो । तथापि यसैलाई मात्र उपलब्धि मानेर बस्ने अवस्था पनि छैन । जबसम्म विकट ग्रामीण समाजमा व्याप्त अभाव, गरीबि, अशिक्षा र चेतनाबिहीन संस्कारमा जीवन गुजारिरहेका नेपाली नारीको चेतनास्तर उकास्न सकिंदैन तबसम्म सन्तोष मानेर बस्न सकिने अवस्था छैन । यही कारण बुद्धको उपदेशलाई ब्यावहारिक रूपमा नेपाली नारी समाजमा फैलाउने शिक्षाको खाँचो छ ।

हाम्रा धर्मशास्त्र र ग्रन्थहरूमा नारी हक र समानताका ठूला उपकारी उपदेशहरू वर्णित छन् भनेर सन्तोष मानेर बस्ने अवस्था पनि छैन । कुमार सिद्धार्थले महाभिनिष्क्रमण गर्नुअघि यशोधरादेवीले सिद्धार्थको मनको कुरा बुझेर बिदा नगरेको भए अथवा उनको मार्गमा बाधक बनेको भए शायद कुरा अर्कै हुन्थ्यो कि? यो एउटा मानवीय कमजोरीबाट उत्पन्न भएको सोच हुनसक्छ । तर कुमार सिद्धार्थ पत्नी यशोधरादेवी अन्य सामान्य नारी चेतनाभन्दा विशिष्ट प्रकृतिकी थिइन् भन्ने कुरा पनि बुद्धजीवनीबाट थाहा हुन्छ । यसरी प्राचीन नारीको उच्चमूल्यांकनको श्रेणीमा उनी पर्नु स्वाभाविक देखिन्छ । तर यहाँ पनि यो मानव जगतमा नारी र पुरुषको समानताको हक स्थापितगर्ने कुरामा मात्र सीमित छैन । वास्तवमा आम नेपाली नारी जगतकै चेतनास्तर र संस्कार बदल्ने कुरामा बहस र चर्चागर्ने प्रयास भएको हो ।

माथि हामीले चरित्रहीन नारीको विषयमा कुरा

उठाएका थियौं । यस बहसमा चरित्रहीन नारी मात्र हैन त्यसमा पुरुष पनि उत्तिकै जिम्मेवार हुन्छन् । अर्थात् नारीलाई चरित्रहीन बनाउने कार्यमा पुरुष पनि उत्तिकै जिम्मेवार हुन्छन् भनेर बिराम दिन सकिंदैन । त्यस्तो परिस्थितिको सिर्जनामा दुबैपक्ष समान रूपमा जिम्मेवार हुन्छ भनेर मात्र पनि पुग्दैन । त्यस्तो परिस्थिति आउन नदिने कार्यमा पनि समान दायित्व रहनुपर्छ । र स्वस्थ समाज निर्माणकार्यमा नारी र पुरुषको समान प्रयास हुनुपर्छ भन्ने नै चर्चाको मूल बिषय हो ।

आँगसान् सुकी

विश्व राजनीतिक परिदृश्यमा म्यानमा:का प्रजातन्त्रवादी नेतृ आँगसान् सुकी अहिले सबैभन्दा चर्चित नारी बनेकी छन् । उनी एक बौद्ध महिला हुन् । उनले भगवान् बुद्धको उपदेशलाई अनुसरण गर्दै दुइ दशकभन्दा बढी समय संघर्षमा बिताइन् । उनको जीवन संघर्ष विश्वकै नारीहरूका लागि प्रेरणादायी बनेको छ । उनले निरन्तर धैर्य र साहसको परिचय दिएकी छिन् । उनका पिता प्रजातन्त्रकै लागि शहीद भए । यद्यपि उनले आफ्ना प्रजातान्त्रिक आन्दोलनलाई विभिन्न बाधा अड्चनका अलावा पनि जारी राखिन् । अन्त्यमा उनलाई सफलता मिल्यो । तर उनी सैनिक सरकारको पालामा बनाइएको विभेदकारी संविधानको शिकार भएकी छन् । त्यही संविधानको कारण उनी राष्ट्रपति बन्नबाट बिमुख भइन् । पति वा सन्तानले विदेशी नागरिकता लिएको भए राष्ट्रपति बन्न नपाउने संविधानमा लेखिएको हुनाले उनले राष्ट्रपति बन्न पाइनन् । तर पनि उनी अहिले म्यानमा: सरकारको विदेशमन्त्रीलगायत राष्ट्रपति कार्यालय, शिक्षा र ऊर्जा मन्त्रालयको जिम्मेवारी सम्हालिरहेकी छन् । संसदले उनलाई प्रधानमन्त्री सरहको सल्लाहकारको हैसियत पनि प्रदान गरिसकेको छ ।

देशमा शान्ति र लोकतन्त्र बहाली गर्ने विषयमा सैनिक सरकारसँग उनले निरन्तर शान्तिपूर्ण संघर्ष जारी राखिन् । उनी पटक पटक नेपाल आएकी छिन् । उनले हासिल गरेको सफलता नेपाली बौद्ध महिलाहरूका लागि प्रेरणादायी छ । कुनैबेला धर्मकीर्ति विहारमा बसेर धम्मवती गुरुमौंसित बुद्धधर्मको शिक्षा लिनुभएको थियो ।

उहाँले विहारमा अंग्रेजी भाषाको शिक्षा दिनेजस्ता कार्य गरेर नेपालसित गहिरो नाता गाँस्नुभएको छ । समस्त बौद्ध महिलाहरूले उहाँबाट प्रेरणा लिएर जीवनमा आइपर्ने जस्तोसुकै समस्यालाई पनि धैर्य र साहसबाट समाधान गर्न सकिन्छ भन्ने मार्ग देखाउनुभएको छ । सत्यको मार्गबाट कहिल्यै पनि विचलित नहुनु उहाँको जीवनको सन्देश बनेको छ । यही आदर्श अपनाएकी सुकीले शान्तिको लागि नोबेल पुरस्कार समेत पाइसकेकी छन् । यो समस्त बौद्ध महिलाहरूका लागि गौरवको कुरा हो । उनको लामो संघर्ष, त्याग, तपस्या र साहसको प्रतिफल म्यानमाका जनताले अवश्य प्राप्त गर्ने छन् ।

बुद्धकालीन प्राचीन महिलाहरूको जीवनी अध्ययनबाट हामीले पाउने प्रेरणा र वर्तमानमा आँगसान् सुकीको जीवनीबाट पाइने प्रेरणा सुखद् र राम्रो संयोग हो । जीवनमा कुनैपनि सफलता हासिलगर्न त्याग, तपस्या, धैर्य र सहनशीलता आवश्यक हुन्छ भन्ने कुरा प्रजातन्त्रवादी नेतृ आँगसान् सुकीको जीवन संघर्षबाट स्पष्ट हुन्छ ।

आँगसान् सुकीको जन्म जून १९४५ मा (बर्मा) म्यानमा:मा भएको थियो । उनी २ वर्षकी छँदा १९४७ मा उनका पिता स्वतन्त्रता आन्दोलनका नेता जनरल आँगसान्को हत्या भएको थियो । १९६० मा उनी बर्मा छाडेर अक्सफोर्ड विश्वविद्यालयमा अध्ययनका लागि गइन् । १९७२ मा बेलायती नागरिक माइकल एरिससँग विवाह गरिन् । १९८८ मा बिरामी आमाको हेरचाहगर्न स्वदेश फर्किन् । तानाशाह जनरल ने विन विरुद्ध आन्दोलनमा सरिक भइन् । १९८९ मा बर्माको सैनिक शासक (जुन्ता) ले मार्सल ल घोषणा गरेर उनलाई घरमै नजरबन्दीमा राख्यो । १९९० मा उनको पार्टी नेसनल लिग फर डेमोक्रेसीले आम चुनावमा अत्यधिक बहुमत ल्यायो । तर सेनाले जनमतको अवमूल्यन गरेको थियो । १९९१ मा उनले शान्तिको लागि नोबेल पुरस्कार पाइन् । १९९५ मा उनलाई सेनाको सरकारले नजरबन्द हटायो । तर यांगुन बाहिर जान चाहिँ प्रतिबन्ध लगायो । त्यसैगरी आन्दोलनमा सरिक हुन प्रतिबन्ध लगाएको थियो । १९९९ मा उनका पति एरिसको बेलायतमा निधन भयो । पतिको अन्तिम संस्कारमा सरिक हुनजाने

जुन्ता सरकारले दिएको अनुमति उनले अस्वीकार गरिन् । सन् २००० मा पुनः सरकारले उनलाई नजरबन्दमा राख्यो । सन् २००३ मा जुन्ता सरकार समर्थित भीडले उनी र उनका थुप्रै समर्थकहरू चढेको गाडीमा आक्रमण गरेको थियो ।

१९०९ अगष्ट ११ मा अमेरिकी नागरिकलाई घरमा बस्न दिएर सुरक्षा कानुन उलंघन गरेको अभियोगमा अदालतबाट दोषी ठहर गरिएको थियो । २०१० नोभेम्बरमा २० वर्षपछि जुन्ताले गरेको चुनावको उनको दलले बहिष्कार गरेपछि पार्टी नै खारेजीमा परेको थियो । सन् २०१५ मा भएको आम निर्वाचनमा सुकीको पार्टिले अत्यधिक बहुमत पाएपछि अहिले जुन्ताले सुकीको पार्टिलाई सत्ता हस्तान्तरण गरेको छ ।

राष्ट्रपति सुकीको दलले मनोनयन गरेको व्यक्तिहरूले सरकार सम्हालिसकेको छ । नयाँ सरकार गठन नभएसम्म जनतामा आशंका थियो । जुन्ताले पहिलेजस्तै सत्ता छाड्दैन कि भन्ने आशंका हटेको छ । सुकी त्यहाँको जुन्ताले बनाएको संविधान अनुसार सरकार प्रमुख राष्ट्रपति हुन नपाए पनि उनलाई संसदले प्रधानमन्त्री सरहको राष्ट्रिय सल्लाहकारको उच्चसम्मानसहितको जिम्मेवारी दिएको छ । उनले सेनासँग राष्ट्रिय मेलमिलापको नीति अपनाएको भए तापनि तत्काल त्यहाँको संविधान संशोधन भएन । तर म्यानमा:का जनतामा एउटा भिन्नो आशा चाहिँ कायमै छ । कुनैबेला त्यहाँको संविधान अवश्य नै संशोधन हुने छ । र सुकी देशको राष्ट्रपति बन्ने छन् । त्यसबेला उनको देश र जनतालाई लोकतान्त्रिक हक दिलाउने सपना साकार हुनेछ । यति हुँदाहुँदै पनि देशमा जनजातिहरूमा निहित विद्रोहको स्थितिलाई समाधान गर्नुपर्ने, गरिवी हटाउने, आम जनतामा रोजगारको सुनिश्चित गर्नुपर्ने थुप्रै चुनौति छ । लोकतन्त्रको बहालीको लागि सुकीले जनताबाट पाएको सहयोग र विश्वासलाई पनि सुनिश्चित गर्दै अगाडि बढ्न गन्तव्य निर्धारण भइसकेको छ । भगवान् बुद्धको आनुभावले उनलाई सफलता मिलोस् । भगवान् बुद्धको जन्म भएको देशको जनताको उहाँलाई शुभेच्छा छ ।





शान्तिस्थल लुम्बिनी : हाम्रो आस्था

✍ पुरनबहादुर शाक्य, तानसेन ८, पाल्पा

प्रकृतिको सुन्दर शान्त हाम्रो देश नेपाल यहाँका अनेकौँ स्थान भू-भाग कुनै न कुनै रूपमा महत्वपूर्ण र पूजनीय छ, यस्तै पर्यटकीय, दर्शनीय छ । स्वच्छ र राम्रो विकास व्यवस्था हुने हो भने यो देशको सानो हिस्सा भजाएर धेरैलाई आफ्नै देशमा रोजगारीको सृजना हुनसक्छ जसमा विश्वकै सबैभन्दा शान्त पर्यटकीय दर्शनीय, पूजनीय महत्वपूर्ण स्थल हाम्रो आस्था हो— लुम्बिनी ।

लुम्बिनी नेपालको पश्चिम तराईस्थित रूपन्देही जिल्लामा पर्दछ, प्राचीन कालमा कपिलवस्तु र देवदह दुई राज्यबीच रहेको एउटा शान्त र रमणीय बन थियो । बौद्ध साहित्यमा यसलाई 'प्रादिमोक्ष' बन भनी उल्लेख गरिएको छ । यहाँ दुबै राज्यका मानिसहरू घुम्न आउने गर्दथे । कपिलवस्तुको राजा शुद्धोधनको रानी मायादेवीको प्रश्रव लुम्बिनी वनमा एउटा शालको वृक्षमुनि भएको थियो । जसलाई आजभोलि हामी सिद्धार्थ जन्मस्मारकका रूपमा चिन्दछौँ । त्यही सिद्धार्थको जन्ममूर्ति राखी सन् १९३३-३९ को कार्यमा जनरल केशव शमसेरले निर्माण गरेको अर्ध रोमशैलीको संरक्षणपछि हाल मायादेवीको मन्दिरको नामले चिनिएको हो । प्राचीन बौद्ध वाङ्मयहरूमा 'लुम्बिनी' चर्चा उति साह्रै पाइँदैन । 'बोधिसत्व' यहाँ जन्मनुअघि यो एक वन (उद्यान) मात्र नभई तत्कालीन समाजमा कुनै यज्ञको पूजास्थल थियो । यही कारण कपिलवस्तुको रानी मायादेवी यज्ञको पूजा गर्न लुम्बिनी आएकी थिइन् । यही समय उनलाई प्रश्रव वेदना हुँदा त्यहाँस्थित पोखरीको उत्तरपूर्वीस्थित एउटा सालको वृक्षमुनि शिशुलाई जन्मदिए, बोधिसत्व सातौँ दिनमा मायादेवीको देहान्तपछि आफ्नै सानीआमाको (प्रजापति) रेखदेखमा हुर्कनुपयो, शिशुको नाम सिद्धार्थ राखियो । सिद्धार्थको अर्थ हो, मनोकामना पूर्ण हुनु । बुद्धत्वप्राप्तिको लागि

बुद्धको जन्म स्थल 'लुम्बिनी' भएको कारण विश्वभरका सारा मानवको लागि लुम्बिनीले विशेष 'अर्थ' र 'आस्था' राख्दैआइरहेको छ ।

नेपालको लुम्बिनीमा आजकै दिन जन्मनुभएका सिद्धार्थ गौतमले भारतको बोधगया आजकै दिन बुद्धत्व प्राप्त गर्नुभई 'बहुजन हिताय-बहुजन सुखाय' लागि ४५ वर्षसम्म प्रचारप्रसार गरिसकेपछि आजकै दिन भारतको कुशीनगरमा महापरिनिर्वाण हुनुभयो ।

जन्म जन्मान्तरदेखि बोधिचर्या गरिआइरहेको लागि बोधिसत्व भनिन्छ र सम्पूर्ण पारमिता पूर्ण गरिसकेपछि बोधिसत्वको यो अन्तिम जन्म हो, यसै जन्ममा अवश्य नै बुद्धत्व प्राप्त गर्नेछन् ।

सन् १८९६ को डिसेम्बरमा खड्ग शमसेर र फ्रान्सका डा. ए फुहरर (पुरातत्वविद्) को संयुक्त कार्यले लुम्बिनी पत्ता लागेको थियो । यसको प्रचार-प्रसारपछि त्यहाँ धेरै व्यक्तिहरूले अध्ययन अनुसन्धान गरे । बुद्धको महापरिनिर्माणपछि केही समयसम्म लुम्बिनी वन बगैँचाको रूपमा थियो । मौर्य सम्राट भारतका अशोक आफ्ना धार्मिक गुरु उपगुप्तसँग लुम्बिनी आउँदा यहाँ मानवबस्ती बसिसकेको थियो, आफ्ना धार्मिक गुरु उपगुप्तले बुद्ध जन्मेको स्थान भनेर देखाएका थिए । सम्राट अशोकले त्यहाँ चिन्हस्वरूप शिलालाई सुरक्षित राख्नुको साथै अभिलेखसहित एउटा विशाल शिलास्तम्भ निर्माण गरे जसलाई हामीहरूले आजभोलि 'अशोक स्तम्भ' देख्नसक्छौँ । यो स्तम्भलेखमा स्पष्ट: 'लुम्बिनी जहाँ शाक्यमुनी बुद्धको जन्मस्थल हो' भन्ने कुरा अंकित छ । 'लुम्बिनीको कथा' अन्वेषणको लागि लुम्बिनी क्षेत्रमा पुरातत्वविद् डा. एफुहर आउँदा पाल्पाका तत्कालीन बडाहाकिम जनरल खड्ग शमसेरले लुम्बिनीस्थित वनमा पुरातात्विक महत्व को



तथा मनुष्यमा श्रेष्ठ हुन्छन्, जसलाई बुद्ध भनिन्छ । यो कुनै व्यक्तिको व्यक्तिगत नाम होइन, बरु एक विशिष्ट उपलब्धि विषयक नाम हो बुद्ध । मानिसको चरम विकासका प्रतिक हुन् मानव लोकमा बुद्धको प्रादुर्भाव एक दुर्लभ घटना हो । यी नै बुद्धको जन्म स्थल 'लुम्बिनी' भएको कारण विश्वभरका सारा मानवको लागि लुम्बिनीले विशेष 'अर्थ' र 'आस्था' राख्दैआइरहेको छ ।

स्मरण रहोस् लुम्बिनी बुद्धको जन्मस्थल, बोधगया, बुद्धत्व प्राप्त गरेको स्थान,

अशोक स्तम्भ हात्ती लगायत उखेलन खोज्दै थिए । बुद्ध, धर्म र यसको ऐतिहासिकताप्रति विद्वेष यसरी विध्वंस गर्न लागेको नभएर ज्ञानको अभावमा खड्ग शमसेरबाट यो काम भएको हुनुपुगेको देखिन्छ । डा. फुहररले स्तम्भ उखेलन दिएनन् बरु त्यो कुराहरूको महत्व बुझाउन सफल भए । उक्त स्तम्भमा रहेको अभिलेख सूक्ष्म अध्ययनपश्चात् गौतमबुद्धको जन्मस्थल लुम्बिनी सोही स्थल नै हो भनी प्रष्ट भयो । यो घटना १ डिसेम्बर १८९६ मा भएको हुनाले यसलाई लुम्बिनी पत्ता लागेको दिन भनेर पनि भनिन्छ ।

लुम्बिनी विश्वभरका बुद्धधर्मावलम्बी, बौद्धमार्गीहरूलाई विशेष अर्थ र आस्था राख्दैआइरहेको छ । लुम्बिनीको नामले उनीहरूको मानसपटललाई छबिससय वर्षअघि पुन्याउँछ । साथै एउटा सुन्दर बगैँचा (उद्यान) को स्मरण गराउँदछ । उक्त बगैँचामा इ. पू. ५६३ को वैशाख-पूर्णिमा आजको दिन एक बोधिसत्वको जन्म भएको थियो । उक्त बोधिसत्वले ३५ वर्षको उमेरमा बुद्धत्वलाभ गरिसकेपछि हाल उनी शाक्यमुनी भगवान् बुद्ध तथागत गौतम बुद्ध, शान्तिको ज्योति, संसारको नायक (Light of the World) महामानव आदि नाम, उपनामले विश्वभर प्रख्यात भए । विश्वभरको बौद्धहरूको लागि गौतमबुद्ध एक सर्वोच्च सच्चा, आस्थायुक्त व्यक्तित्वमा पर्दछ । बुद्ध एक यस्तो मानव जो समस्त पदार्थहरूलाई बुझेर परमसत्यको साक्षात्कार गरेर, स्वयम् सुन्दर हुन्छ । अरुको लागि मुक्तिपथको पथ-प्रदर्शन गर्दछ । देवता

सारनाथ प्रथमपल्ट धर्मचक्र प्रवर्तन गरेको र कुशीनगर महापरिनिर्माण स्थल हो । यी चार स्थलहरूलाई बौद्ध चारधाम पनि भनिन्छ । 'दीघनिकायमा' उल्लेख भएअनुसार बुद्धले महापरिनिर्वाण प्राप्त गर्नुअघि आफूसित सम्बन्धित चार स्थलहरू लुम्बिनी, बोधगया, सारनाथ, कुशीनगर, कालान्तरमा ती स्थानहरू 'बौद्ध तीर्थस्थल' बन्ने भनेका थिए । अतः संसारका बौद्धधर्मावलम्बीहरूको संवेजनीय, दर्शनीय, पूजनीय स्थानमध्ये 'लुम्बिनी' प्रथम हाम्रो आस्थाको केन्द्र हो ।

नेपालको लुम्बिनीमा आजकै दिन जन्मनुभएका सिद्धार्थ गौतमले भारतको बोधगया आजकै दिन बुद्धत्व प्राप्त गर्नुभई 'बहुजन हिताय-बहुजन सुखाय' लागि ४५ वर्षसम्म प्रचारप्रसार गरिसकेपछि आजकै दिन भारतको कुशीनगरमा महापरिनिर्वाण हुनुभयो । जुन दिनलाई हामी वैशाख-पूर्णिमा, बुद्ध-पूर्णिमा, बुद्धजयन्ती, बुद्ध-दिवस, शान्ति-दिवसको रूपमा विश्वभर विश्वान्ति र मैत्रीको कामना गर्दै बुद्धजयन्ती मनाउँदै आइरहेका छौं ।

नेपालका राष्ट्रिय विभूति, शान्तिनायक तथागत, सम्मयक, सम्बुद्धको त्रि-संयोग २५६० औं बुद्धजयन्तीको उपलक्ष्यमा सबैको मंगलमय कामनासहित नेपाल एवं विश्वमा शान्ति र सम्वृद्धिको लागि मैत्रीपूर्ण हार्दिक शुभकामना व्यक्त गर्दछु ।



भवतुं सव्व मंगलम् ।



प्राचीन कपिलवस्तु : सक्कलीको नक्कली तर्क

✍ बसन्त महर्जन

यो पंक्तिकार २०५३ सालमा पत्रकारका रूपमा उत्तरप्रदेश (भारत) को श्रावस्ती जिल्लास्थित पिप्रहवाको बौद्ध स्थल पुग्दा साथमा रहेका नेपाली 'विज्ञ' हरूले त्यसलाई 'नक्कली लुम्बिनी' भनेर देखाए । पछि पुरातत्त्वको विद्यार्थीको रूपमा त्यही पुग्दा 'नक्कली कपिलवस्तु' भनियो। अहिले पनि 'नक्कली लुम्बिनी' भन्दै पिप्रहवाको तस्वीर देखाइन्छ । 'नक्कली लुम्बिनी' वा 'नक्कली कपिलवस्तु' हेर्न जाने र भारतविरुद्ध द्वेषभाव राख्नेहरूको संख्या पनि ठूलै छ ।

वास्तवमा पिप्रहवाको अध्ययन-अनुसन्धान वा निर्माण लुम्बिनीको नाममा भइरहेको छैन । यसलाई भारतले प्राचीन राज्य 'कपिलवस्तु' भन्दै आएको छ र नेपालका विषयविज्ञहरू त्यसैमा बेखुस भइरहेका छन्। २५ सय वर्षअघिको कपिलवस्तु राज्य अहिलेको नेपाल र भारतमा फैलिएको तथ्य नबुझ्नु नै समस्या बनेको छ । खासमा, जर्मन पुरातत्त्वविद् डा. ए. फुहररले सन् १८९५ मा निग्लिहवामा अशोकस्तम्भ भेटेको घटनालाई प्राचीन कपिलवस्तुको पहिलो प्राप्ति मान्नुपर्छ। त्यसअघि आ-आफ्नो सुविधा अनुसार विभिन्न स्थललाई कपिलवस्तु मानिँदैआएको थियो ।

नेपालले कपिलवस्तु भनेर तिलौराकोट अनि भारतले पिप्रहवा-गनवरिया क्षेत्रलाई देखाउने गरेको छ । यो भनेको हनुमानढोका वा स्वयम्भूमध्ये कुन चाहिँ काठमाडौं हो भनेर भागडा गर्नुजस्तै हो ।

त्यस्तै, बुद्धको जन्म नेपालमा भएको भन्दैमा 'नक्कली लुम्बिनी' वा 'नक्कली कपिलवस्तु' भन्दै पिप्रहवाको पुरातात्विक महत्तालाई नमान्नु अज्ञानता हो । कम्तीमा स्तूपलगायतका स्मारकहरूको वन्दना गर्ने नेपाली बौद्धहरूले पिप्रहवा प्राचीनता र धर्म दुबै दृष्टिले महत्त्वपूर्ण बौद्ध स्थल हो भनेर बुझ्नुपर्छ ।

कपिलवस्तु प्राप्तिपछि त्यसको पूर्वदिशामा लुम्बिनी पर्ने निश्चित भएअनुसार खोज्ने क्रममा अर्को वर्ष १८९६ मा लुम्बिनी भेटियो । त्यसपछिका वर्षहरूमा थप प्रमाण भेटिँदै गए । डा. फुहररले नेपालमा उत्खनन् गरिरहेकै बेला भारतको पिप्रहवामा विलियम पेपेले महत्त्वपूर्ण सामग्रीहरू भेटे । पिप्रहवा र त्यसको एक किलोमिटर दक्षिण गनवरियामा पटक-पटकको उत्खननमा पाइएका तीनवटा अभिलेखमा 'कपिलवस्तु' उल्लेख थियो ।



गौतम बुद्ध हुर्केको कपिलवस्तुलाई 'बुद्धको जन्मस्थल' भनिएकोले नेपाली पक्षले पिप्रहवा क्षेत्रलाई 'नक्कली लुम्बिनी' भनेर बुझे । यसरी रूष्ट हुनेहरूले भारतको आधिकारिक निकायले नेपालको लुम्बिनीबाहेक अन्य ठाउँलाई लुम्बिनीको रूपमा प्रस्तुत नगरेको तथ्यतर्फ ध्यानै दिएका छैनन् । त्यसकै परिणाम हो- 'बुद्ध वाज बर्न इन नेपाल' अभियानदेखि फिल्म निर्माणसम्मको दुःख ।

त्यस आधारमा त्यो क्षेत्रलाई मात्र प्राचीन कपिलवस्तुको रूपमा व्याख्या गरिदा नेपाली क्षुब्ध बन्नपुगे । गौतम बुद्ध हुर्केको कपिलवस्तुलाई 'बुद्धको जन्मस्थल' भनिएकोले नेपाली पक्षले पिप्रहवा क्षेत्रलाई 'नक्कली लुम्बिनी' भनेर बुझे । यसरी रूष्ट हुनेहरूले भारतको आधिकारिक निकायले नेपालको लुम्बिनीबाहेक अन्य ठाउँलाई लुम्बिनीको रूपमा प्रस्तुत नगरेको तथ्यतर्फ ध्यानै दिएका छैनन् । त्यसकै परिणाम हो- 'बुद्ध वाज बर्न इन नेपाल' अभियानदेखि फिल्म निर्माणसम्मको दुःख ।

पिप्रहवा-गनवरिया क्षेत्रमा ठूलो स्तूप, केही विहार र नगरका अवशेष फेला परेका छन् । यता नेपालतिर तिलौराकोटमा भवनको अवशेषका अतिरिक्त चिनियाँ यात्रीहरूले उल्लेख गरेका कनकमुनि बुद्ध, ऋकुच्छन्द बुद्ध र लुम्बिनीमा अशोकस्तम्भ भेटिए । यसले स्वाभाविक रूपमा गौतम बुद्धसम्बन्धी नेपालको दाबीलाई दरिलो बनाएको छ । तर, राजप्रासाद वा मुख्य प्रशासनिक भवनलाई मात्र कपिलवस्तुको मानक ठान्दा पुरातत्त्वविद्हरू नै अलमलिन पुगे, अनि विवाद चुलिँदै गयो । प्राचीन कपिलवस्तु आफ्नो देशमा रहेको भन्ने नेपाल र भारतको दाबीको कडी यही हो ।

प्राचीन कपिलवस्तु विभिन्न नगर मिलेर बनेको शाक्य गणराज्य थियो । आजभोलि कपिलवस्तु भन्दै नेपाल र भारतले प्रस्तुत गर्ने अवशेषहरू प्राचीन कपिलवस्तुको कुनै हिस्सा मात्र भएको बुझ्न गाह्रो छैन ।

नेपालले कपिलवस्तु भनेर तिलौराकोट अनि भारतले पिप्रहवा-गनवरिया क्षेत्रलाई देखाउने गरेको छ । यो भनेको हनुमानढोका वा स्वयम्भूमध्ये कुन चाहिँ काठमाडौँ हो भनेर झगडा गर्नुजस्तै हो ।

त्यस्तै, बुद्धको जन्म नेपालमा भएको भन्दैमा 'नक्कली लुम्बिनी' वा 'नक्कली कपिलवस्तु' भन्दै पिप्रहवाको पुरातात्विक महत्तालाई नमान्नु अज्ञानता हो । कम्तीमा स्तूपलगायतका स्मारकहरूको वन्दना गर्ने नेपाली बौद्धहरूले पिप्रहवा प्राचीनता र धर्म दुबै दृष्टिले महत्त्वपूर्ण बौद्ध स्थल हो भनेर बुझ्नुपर्छ ।

बुद्धत्व प्राप्तिपछि गौतम बुद्ध गृहनगर कपिलवस्तु आउँदा निग्रोधाराममा बसेको प्रसंग प्रसिद्ध छ । निग्रोध शाक्यले आफ्नो जग्गामा बुद्धलाई बस्ने बन्दोबस्त गरेकोले निग्रोधाराम भनिएको हो । जन्मस्थलतिर आउँदा बुद्ध बस्ने यो विहारको नाम बौद्ध वाङ्मयमा मनग्गे उल्लेख भएको छ । बुद्धको महापरिनिर्वाणपछि पनि सयौँ वर्षसम्म यस विहारमा बौद्ध भिक्षुहरू बस्थे । नेपाली बौद्धहरू भने कुदानको पुरातात्विक अवशेष नै निग्रोधाराम हो भन्ने मान्यता राख्छन्, तर त्यसलाई प्रमाणित गर्ने दरिलो प्रमाण पेश गर्न सक्दैनन् ।

उता, पिप्रहवा स्तूपमा बुद्धका आफन्तहरूको अस्थिसहितको कास्केट पाइएको हुँदा सोही स्थल प्राचीन निग्रोधाराम हो कि भन्ने पनि छ । बुद्धको महापरिनिर्वाणपछि विभाजित अस्थिधातुको एक भाग शाक्यहरूले पाएका थिए । उक्त अस्थिधातु राखेर बनाएको स्तूप निग्रोधाराम परिसरमा नै हुनसक्ने अनुमान पनि छ । (श्रोत : हिमाल खबर पत्रिका, १६ बैशाख, २०७३)

प्रत्येक शुक्रवार सामूहिक ध्यान

बनेपास्थित बौद्ध वृद्धाश्रममा प्रत्येक शुक्रवार दिउँसो २:०० बजेदेखि ३:०० बजेसम्म सामूहिक विपश्यना ध्यान कार्यक्रम संचालन भइरहेको छ । ईच्छुक महानुभावहरू सहभागी हुनसक्नेछ ।

सम्पर्क : राज शाक्य

बौद्ध वृद्धाश्रम, बनेपा फोन: ०११-६६२८४९, (तीन दोबाटो हुँदै नालाजाने ध्यानमार्ग)

Involvement of the United Nations : Lumbini

The interest and involvement of the United Nations in Lumbini was established through the visit of Secretary General U Thant in 1967. U Thant believed Lumbini should be a place where religious and secular leaders could work together to create a world free from hunger and strife. Deeply impressed by Lumbini's sanctity, he discussed with the Government of Nepal how best to develop Lumbini into an international pilgrimage and tourism centre. U Thant called upon the international community to come forward to help Lumbini at the UN General Assembly held in Geneva in 1970. The International Committee for the Development of Lumbini was formed in 1970 in New York, under the chairmanship of Nepal's permanent Representative to the United Nations. This was followed by the United Nations commissioning Japanese Architect Kenzo Tange to prepare the Master Plan for Lumbini, which was finalized and approved by the UN and the Government of Nepal in 1978.

In 1997, Lumbini, the birthplace of Lord Buddha was inscribed on the UNESCO list of World Heritage. Following inscription, UNESCO has been involved in supporting the Government of Nepal in monitoring the state of conservation of the World Heritage Property.

Visits and statements by UN Secretary-Generals (UNESCO 2013)

Dag Hammarskjöld (Visit March 1959)

Like glittering sunbeams
The flute notes reach the gods
In the birth grotto.
(Haiku from 'A Reader's Guide to Dag Hammarskjöld's Wayward')



U Thant (Visit April 1967)



The visit to Lumbini was one of the most important days of my life. Since early 1968, various phases of development works have been carried out both by the Government of Nepal and by United Nations Organizations and the project have now reached a stage where financing from voluntary Contributions will be needed before it can become a pilgrimage centre with adequate facilities for pilgrims and tourists. In this connection I would like also to express my personal appreciation to the Government of Nepal for the initiatives they have already taken. May I also express my sincere hope that other interested governments, contributions in cash or kind to help in the implementation of what I consider to be a most worthy project. (Speech during a meeting of the International Committee for the Development of Lumbini, 1970)

Kurt Waldheim (Visit February 1981)

Thought the effort of the Government of Nepal and with financial assistance from the United Nations Development Programme, a Master Plan has been completed by the Japanese architect Kenzo Tange. However, it is necessary to make these plans a reality. It is my hope, therefore, that



government private institutions and individuals will make generations contributions toward this most worthy undertaking (Lumbini Development Trust).

Javier Perez de Cuellar (Visit March 1989)

Buddha's message of compassion and devotion to the service of humanity is more relevant today than at any other time in history. Peace, understanding and a vision that transcends purely national boundaries are imperatives of our insecure nuclear age. The United Nations is proud to have whole heartedly supported this project from its inception. I wish to take this further opportunity to state that undertaking which relates most closely to the spiritual and cultural heritage of humanity. (Speech delivered in Lumbini as reported in The Rising Nepal)



Boutros-Boutros Ghali (November 1993)

The implementation of the Lumbini Master Plan is still in progress. I should therefore like to call on the international community, Governments, private institution and individuals to consider contribution to the cause of preserving the tradition of the Buddha--that of compassion and devotion to the service of humanity. (Lumbini Development Trust)

Kofi Annan (December 1998)

As the most sacred place of pilgrimage for the world's Buddhists. Lumbini provides yet another illustration of the inter connectedness of all people, across borders and across time. As a United Nations Educational, Scientific and Culture Organization (UNESCO) World Heritage Site, Lumbini reminds us how much the world's religions can teach us, Buddhists and non Buddhists, believers and non-believers alike. And let us applaud the commitment to tolerance that allows a Buddhist summit to be held in an officially Hindu country. The world could use many more such examples of religious harmony (Message to the first World Buddhist Summit, Lumbini, December 1998)



Ban ki-Moon (Visit November 2008)



I am awestruck by the beauty and profound significance of this site, the birthplace of the Lord Buddha, Being here, I am reminded of his amazing life journey from sheltered prince to founder of one of the world's great religions. And I am moved by his example of voluntarily leaving behind comfortable circumstances to confront the painful realities of life and to help others overcome them. Above all, as Secretary General of the United Nations, I am all the more inspired to work for peace throughout the world. I sincerely hope that we can learn from his lessons, from his teachings and his philosophy to bring peace, stability, harmony, reconciliation and friendship among people of different beliefs, different

religions and cultures. This is exactly what human beings should promote and pursue for a better world, a more peaceful, more prosperous world. (The Rising Nepal) 

Various Versions of the Stories of the Buddha's birth

Presented by Kondanya
source with "The Light of the World" by Harischandra Lal Singh)

The life of a great being is more or less mysterious. Even though there is a biography or an account of his or her life, it is not exact or clear-cut. In other words, it is difficult to find the biography of great beings in a complete form. Similar is the case with the biography of Shakyamuni, the Buddha. Various versions of the stories of the Buddha's birth which I have collected and included in this book have led me to come to the above conclusion. We can come across similar experiences while going Mahatmas, saints and sages and other personalities. An attempt has been here to give an account of various versions of the stories of the Buddha's birth.



The Buddha was born in the flower garden of Lumbini Park on the border on Nepal about 620 BC, and died about 543 BC at Kusinagar in Oudh. In point of age, therefore, most other creeds are youthful compared with this venerable religion, which has in it the eternity of a universal hope, the immortality of a boundless love, an indestructible element of faith in final good, and the proudest assertion ever made of human freedom.

- Edwin Arnold, *The Light of Asia*.

In the year 623 BC his (Suddhodana's) Queen. Mahamaya, was travelling in state from Kapilvastu to Devadaha, her parents' home to have her first child. On her way, the Queen gave birth to a divine son in the Lumbini grove between two tall Sal trees, then in their full spring blossom. A monument at the birthplace of the Buddha, erected by Emperor Ashoka 375 years after the event still stands witness to its historical character.

- 2500 years of Buddhism, edited by P.V. Papat

The Buddha was born of the Aryan race in the Kshatriya caste of the Shakya clan whose country lay along the south edge of Nepal. Its capital was Kapilvastu and it was on a journey from it that his mother, Maya, a name so obviously symbolic that one might have expected it gave birth to a son in the Lumbini gardens which lie just over the modern border of the Nepal Terai.

- R.R. Diwakar, *Bhagawan Buddha*

That night the wife of King Sudhodana,
Maya the queen, asleep beside her Lord,
Dreamed a strange dream, dreamed that a star from
heaven,
Splendid, six-rayed, in color rosy-pearl
Where of the token was an Elephant
Six tusked and white as milk of Kamadhuk
Shot through the void and shining into her,
Entered her womb upon the right. Awake,
Bliss beyond mortal mother's filled her breast,
And over half the earth a lovely light forewent morn.

- Edwin Arnold, *The Light of Asia*

The time of the Buddha's Parinirvana (passing away) was approaching. Ananda, his most trusted disciple as well as cousin, was worried. He said to the Buddha, "Most Venerable, how do we cremate the body of the Tathagata?" The Buddha replied, "Don't put yourself in trouble by worshipping the body of the Tathagata. You go in search of truth. Be effortful for the right cause. Take refuge in yourself, don't seek refuge elsewhere." Around the same time the monks, distressed as they were, gathered to hear the final words of the Buddha. The Buddha said, " Monks! Didn't I tell you beforehand that you have to part with all the loving objects. That which is born is certain to die. Therefore, whatever I told you, listen to this and practice it. You may say that the Tathagata has gone and you have lost the teacher. Don't say like that. Whatever I taught about the Dharma and Vinaya, that is your teacher."

- Lines from *Mahaparinibbana Sutta*

On this Full Moon Day of Vaisakh, I have come to join the birthday of Lord Buddha and to bow my head in reverence to him whom I regard in my inmost being as the greatest man ever born on this earth. There is no formal demonstration on my part befitting the occasion. I offer him here today the homage I have offered him again and again in the deep privacy of my soul.

We see Buddhadeva the Mahayogi seated today on the throne of men's hearts, the glory of his manifestation in the distant past crossing the bounds of his time and continuing beyond the present.

- Rabindranath Tagore

Seated on the lotus flower, calm and impassive, above passion and desire, beyond the strife and storm unattainable, yet again we look behind those still, unmoving features there is a passion and an emotion, strange and more powerful than the passions and emotions we have known. His eyes are of this world, so far away he seems, out of reach, closed, but some power looks out of them and a vital energy fills the frame. The ages roll by and Buddha seems not so far away. After all his voice whispers in our ears and tells us not to run away from the struggle but, clam eyed, to face it, and to see in life ever greater opportunities for growth and advancement.

- Jawaharlal Nehru

At this time there was Anathapindika, a man of unmeasured wealth, visiting Rajagaha (Rajagriha). Being of a charitable disposition, he was called "the supporter of orphans and the friend of the poor." Hearing that the Buddha had come to the world and was stopping in the bamboo grove near the city, he set out in the very night to meet the Blessed One.

And the Blessed One saw at one the sterling quality of Anathapindika's heart and greeted him with words of religious comfort. And Anathapindika listened to the sweetness of the truth preached by the Blessed One. And the Buddha said, "The restless, busy nature of the world, this, I declare, is at the root of pain. Attain that composure of mind which is resting in the peace of immortality. Self is but a heap of composite qualities, and its world is empty like a fantasy."

Then the Blessed One proceeded with a great number of brethren to Vesali (Vaisali), and he stayed at the grove of the courtesan Ambapali. And he said to the brethren: "Let a brother, O Bhikkus, be mindful and thoughtful. Let a brother, whilst in the world; overcome the grief which arises from bodily craving, from the lust of sensations, and from the errors of wrong

reasoning. Whatever you do, act always in full presence of mind. Be thoughtful in eating and drinking, in walking or standing or in sleeping or waking while talking or being silent."

When the courtesan Ambapali heard that the Blessed One was staying in the mango grove, she was exceedingly glad and went in a carriage as far as the ground was passable for carriages. There she alighted and thence proceeding to the place where the Blessed One was, she took her seat respectfully at his feet on one side. As a prudent woman goes forth to perform her religious duties, so she appeared in a simple dress without any ornaments, yet beautiful to look upon.

- Paul Carus, The Gospel of the Buddha

Buddhist or not Buddhist, I have examined every one of the great religious systems of the world, and in none of them have I found anything to surpass, in beauty and oppressiveness, the Noble Eightfold Path and the Four Noble Truths of the Buddha. I am content to shape my life according to that Path.

- T.W. Rhys Davids

More potent than his method and his word was the blessed one's wonderful personality. When he talked with men, his serene look inspired them with awe and reverence, and his lovely voice struck them with rapture and amazement. Could mere words convert the robber Angulimala or the cannibal of Alavi? To have come under his spell is to be his forever. He was a winner of heart. It is not so much because he preached the truth that his hearers believed; it is because he had won their hearts that his words appeared to them true and salutary. A single word from him was enough to reconcile King Prasenjit to his Queen Malika. His heart always overflowed with kindness....To meet him is to be penetrated by his love (maitri) and to know him is to love him forever.

- Prof. P. Lakshmi Narasu

The life of Buddha has an especial appeal. All my life I have been very fond of Buddha...I have more veneration for that character than for any otherthat boldness, that freshness ...and that tremendous love. He was born for the good of men. Others many seek God, others may seek truth for themselves, he did not ever care to know truth for himself. He sought truth because people were in misery. How can we ignorant, selfish, narrow-minded human beings ever understand the greatness of this man.

- Swami Vivekananda

**Source : Singh, Harischandra Lal, 2012.
The Light of The World.**



No-One becomes Buddhist by being member of Buddhist Organization

✍ Prof. Suwarna Sakya

Since Buddhism is known as the principle of peace and non-violence, different religious believers keep faith towards it. Peace and non-violence is considered in mostly all religious. To tolerate is not considered as peace and defense is not called violence. This logic is given by not only peace and non-violence. The absolute conduct like five moral precepts, Eight moral precepts and Ten precepts, Seven paramitas (perfections) and Ten perfections etc are the major subject that are comprised in this principle. Since the Four Noble Truth and Eight fold path is deep aspect of this religion, the study and research of it to the public may be burdensome but the universal practical fact like Five Moral precepts is simple. Even so, it's really a difficult matter to follow these things, its known fact to everyone that we should not steal and everybody says so. But if we look into the reality then it is not being followed. Similarly, there's another precept of five precepts and that is we shouldn't lie. But, speaking lie according to change has remained as an attitude of people. In this way, among five precepts, some of them are always seen lacking in people according to the time, situation and country. There is crisis of Five Moral precepts in place like Nepal. In order to overcome these, different Buddhist organizations are established so that awareness about Five Moral precepts can be raised through such organizations. For the publication of Buddha's various instructions, different types of Buddhist organizations will be playing their role. There are plenty of Buddhist organizations in Nepal. Every occasion that is organized by such organization will begin with the worshipping of Five Moral Precepts. All the devotees pray these precepts with their faith who are present in such moment. They provide donation too in some places where worshipping of Buddhist is taking place. In this way, to move people towards the religious activity becomes a support of Buddhist organization to Buddhism.

It is really important that the Buddhist organization and Buddha related members must devote themselves with their mind, word any duty to Buddha. One doesn't become a Buddhist by paying the membership fee or by being in any manner in Buddhist organization, but can become Buddhist only if they remain according to Buddhist religion.

The monastery which has remained as a Buddhist organization since Buddha's period is one of the avant-grade. Those who receive monkhood remains in monastery by obeying 227 types of rules and following lord Buddha's teachings. They also make others follow it. These people are considered to be venerable. In order to help the life and activity of such venerable monks, people used to become devotees by becoming faithful to them, Beside this, there's no obligation that people working in Buddhist organization must follow any rules that the monks of monastery follows. Anybody can become a member of such organization. People who are interested in politics, business or entertainment and involved in any profession used to work in Buddhist organization. Any people who have faith and good will to Buddhism will be working by becoming member in such organization and working by being faithful. In this way, because of religious organization, it gives support in religious activity.

It is not easy to remain in Buddhist organization as it's easy to be a member. Among the unofficial capability that is needed to be in Buddhist organization is the purification of character in accordance to Buddhism. The base of character purification according to Buddhism is 'Pancheseela' of Five Moral Precepts. If we don't follow the five moral precepts, then it is considered as the deprived manner

according to Buddhism. Since the matter of Five Moral Precept comes front when we talk about Buddhist organization these organizations seems to be peaceful and helpful.

The furious, hostile and sensual people will be proved bad fortune to the Buddhist organization. Though, the scoundrel, corrupted and selfish people linger in such organization. They'll remain in disbursement. Those who speak harsh language show the effect of politics and looks for chance to spread their business aren't criticized by the public because they've worked in publicity of Buddhism. When we look in this way, we can see there remain many people in Buddhist organization who looks irrefutable Buddhist and the servant of Buddhism but have their own vested interest. These contained selfish can't also be knowingly not protested because of regards. We've to hesitate to criticize such people's activeness as such conditions are created. Buddhism is totally progressive but there'll be hindrances in the progress of Buddhism if the managers of Buddhist organization are rigid and arrogant. The Buddhist organizations where the people of adverse nature to Buddhist character are working will be moving in the motion of snail by being shrunk and thus undeveloped. The main reason of numerous Buddhist organizations being remained only in name may be this inexpressible hostility. When the Buddhist organizations which have members and chief of such character who have good perception of modifying themselves according to Buddhist character, becomes active then they'll moving forward the firm work rather than propaganda. It'll be the matter of misery to see the activity like not operating the programme until the video recording, television, photographer and reporter arrives at such event, because the showy publicity is the conduct that is averse to Buddha's religion. The devotees becomes depressed when they hear news about 10 work but don't see any solid work being done. The impact of publicity may lie opposite to devotees. Buddhism is an issue that has relation with the heart and behavior, excuses are restricted in it. The programmes that are organized by the people who give importance to publicity mediator people and think such people's presence a compulsion than devotees and people having faith to the religion will be inspired with empty and shabby feeling and the achievement of such desolate programmes will be nil in the society and will vanish. The programme of having mediation and deep

thinking inside a closed room will be more achievable and high importance than this type of programmes. This type of un publicizing programmes will improve us though it doesn't improve others.

We shouldn't take the membership of Buddhist organization as the license of taking such organization randomly. It's not an appropriate thing to become the contractor of Buddhism by working in a Buddhist organization. Buddhist organization should be the medium that will create the environment relevant to Buddha's dogmas. The natures like angry, hostile, proudly, greedy and rigid are unofficial incapability for such organization. Buddhist organization shouldn't be used as the medium of showing service to elders and getting blessings. It is the duty of conductive members are chiefs of Buddhist organization to try to change directly or indirectly the traditional trend of only worshipping and praying which will give support to ceremonial acts and customs. The increasing of Buddhist organizations that in contrary supports the ceremonial acts and customs is to add burden in Buddhism's principle. It's important that the related people of Buddhist organizations should be active by learning things of Buddhist nature and teaching to others. To remain member only in the name as in social organization will not be of benefit for Buddhist organization.

There shouldn't be provided any place in Buddhist organization to biasness, entertainment and shabby publicity. These activities will make devaluation of Buddhism. It's essential that a member of any Buddhist organization should move a head in publicity and try to be active in practical activity in the basis of Buddha's teachings by thinking in all above mentioned matters and safeguarding oneself from any indecent activity. "Buddha" himself has remained in the form of knowledge, therefore the ignorant attitude must be forced far away. Ignorance isn't only not understanding, it is also pretending of not understanding through we understood it. The wise people do not pretend. It is really important that the Buddhist organization and Buddha related members must devote themselves with their mind, word any duty to Buddha. One doesn't become a Buddhist by paying the membership fee or by being in any manner in Buddhist organization, but can become Buddhist only if they remain according to Buddhist religion. 



WHY VIPASSANA MEDITATION?

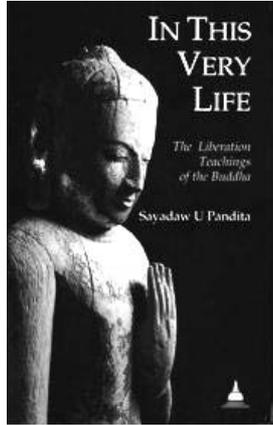
✍️ Shakuntala Pradhan

Vipassana is an art of living as well as art of dying no doubt. Human life is the best life among all the living creatures of the world. Therefore, he is called a rational being. It is already known that a man is ever hungry, every greedy and ever thirsty. His hunger and thirst may not be satisfied only with bread and butter. But he wants to know about the phenomena about his mind and body. He also wants to develop his total personality. For this "Peace and Balanced Mind" is quite essential. That is why peace is the main spirit of life. Most probably it is not so. In fact no one can get peace of mind easily. That is why a man's mind is too much attached with greedy (Lobha) hatred (Doss) and delusion (Moha) in his daily behavior term. In fact, this sort of a man's life is not proper. Therefore, one can say that, most probably a man is a slave of one's mind, not the master of the mind, it is also known that a balanced mind is necessary to balance the unbalanced minds of others. Here, Vipassana Meditation plays an important role to have a quiet balanced mind.

For deriving the betterment, peaceful and happy social life, the enlightened one, Lord Buddha, who discovered himself, "the universal Law of Dhamma, the knowledge of "Annica" or Decaying or impermanent in each and every living as well as non-living beings and things as well.

Dhamma, eradicates sufferings and gives happiness. Who gives this hapiness? It is not the Buddha but the Dhamma, In this sequence, for the actual experience of Annica or the practical importance of Patipatti Dhamma, Vipassana meditation, as directed by Acharya Kalyan Mitra, Sri Satya Narayan Goenka, the world wide famous teacher of Vipassana, plays an vital role no doubt.

During the meditation course of Vipassana, if a Sadhak surrenders himself to his cravings and aversion, he becomes the slave of the mind. But a determined Sadhak is able to face the most favourable as well as unfavourable emotions of the phenomena of the mind and body. And he may be able to eradicate the deep-rooted causes of all the sufferings accumulated in countless lives. And he may be called the master of the mind, not the slave of the mind. Really Vipassana is the path of liberation. Certainly regular practice of Vipassana meditation can reach the final goal of Nibbana.



From Vipassana meditation, I come to know that happiness and sufferings cannot be found outside the mind, but is in only the states of mind. It also helps us how to be responsible without developing and type of worldly attachment. No matter it helps us to build our will power to persist

with the right action.

In fact, everybody wants to have good health, long life and happiness. For achieving this sort of life, regular Vipassana mediation morning and evening is compulsory and important. The regular practice of Vipassana mediation helps a sadhak to learn how to tolerate short term pains for the long term gains. I am very fond of saying Vipassana meditation helps to get rid of our negativities and purify our inner mind and body.

"Dhamma" always maker right decision and takes right action.

Vipassana is an art of living, way of life and an art of dying also. 

May all beings be happy.

ENLIGHTENMENT IN MAHAYANA BUDDHISM

✍ Sunil Lama

INTRODUCTION

‘Mahayana’ can be understood as a great vehicle of Buddhism. ‘Maha’ refers great and ‘Yana’ refers simply as a Vehicle, way of path. Mahayana is also taken as a Bodhisattvayayana because the main focused is given on Bodhisattvas and his journeys to the becoming fully awakened, enlightened Buddha. Bodhi simply refers the knowledge of natures and Sattva means a person (holy persons) who aspires to become a reason for liberating humans from this worlds of Dukkha (Dukkha Samsara.)

Siddhartha Gautama was also a aspiring Bodhisattva who seeks to liberate humans from Dukkha, He had past countless aeons for simply giving the teachings of removing Dukkha and attaining Enlightenment .In the Life of Siddhartha, after the hard efforts of 6 and half years he finally graduate from Bodhisattva to the fully awakened holy beings known as a Buddha . His journeys was full of Dukkha although facing the Dukkha in this world he simply choose to liberate us neither choosing to liberate own self in the time of Dipankara Buddha where he was up to the final stage of Arahantship. His Journey of compassion and loving kindness was worth full for the followers of the countless eras.

BODHICHITTA

Journeys of the Bodhisattvas Begins from the cultivating the four immeasurable qualities. They are impartiality,love,compassion and sympathetic joy. After this qualities now he starts to cultivates the bodhichitta . Bodhichitta is the seeds for the becoming Bodhisattava and Buddha, Bodhichitta is first seeds and thoughts for enlightenment. This thoughts takes him and converted him from the normal human beings to a wise holy persons known as a Arya Purusa who aspires to liberate others while liberating own selves . It is the starting of the stream of purification where a person started to purify him selves and developed the qualities of perfections (Paramitas) and perfection which lead

him to become a holy Buddha.

TEN STAGES (BHUMI) SPIRITUAL PROGRESS

Acquiring a basic seeds ‘Bodhichitta’ he is now enthusiastic and liable to practice and gain the progress for Bhumis. Bhumis are divided into 10 stages as per progress and Development of qualities .

1. First Stage - Pramudita (Extreme Joy)
2. Second Stage - Vimala (Purity)
3. Third Stage - Prabhakari (Refulgence)
4. Fourth Stage - Arcismati (Blazing)
5. Fifth Satge - Sudurjaya
(Difficult to conquer)
6. Sixth Stage - Abhimukhi (Presence)
7. Seventh Stage - Durangama (Far Going stage)
8. Eights Stage - Acala (Immovability)
9. Ninth Stage - Sadhumati
(Good Mind. Good Law)
10. Tenth Stage - Dharmamegha
(Cloud of Teaching)

Each and every Bhumi is crossed and achived only by perfecting and developing specific qualities (Paramita). Bodhisattva is subjected to develops one qualities specifically progressing form the one stages to the next stages .Progressing from the one stages to the Next stages Bodhisattva also acquires specific capabilities and powers , This goes until the final stages Bhumi where he is compared and becomes fully awakened Buddha acquired numerous Supernatural Powers and full of enlightenment knowledge’s.

THE FIRST BHUMI - PRAMUDITA (STAGES OF EXTREME JOY)

First Stage can be termed as stage of Extreme Joy as well as Joyous stage , Having done enough good deeds, and pure karma leads a Bodhisattva towards extra normal thoughts then others as Bodhichitta

(Thoughts of Enlightenment). This is the key of the entrance doors for assembling between Buddha Nature or Buddhahood .Now So called Bodhisattva become extremely happy because he recollects all the Dharma teachings of Tathagattas and recognized him as a Sattva practicing Bodhi . He is now simply above then the other common people and practicener , He is now free from fear and unhappiness due to living rebirths.

Now he crossed the five fears which bothers every common individuals and they are as follows.

1. Fear of loss of livelihood.
2. Fear of Bad Repute.
3. Fear of Death
4. Fear of Rebirth in Evil land or evil dynasty
5. Fear of having threat of Assemblies .

He cultivates Universal Compassion for whole Sattvas.He accompanies with righteous and god Sattvas, He practices Loving –kindness (Metta Bhavana), Faith, Devotion, Friendliness Gentleness, Good Deeds, Teachings of the Tathagattas and leads his concentrations towards practicing first Enlightenment perfection Charity (Dana Paramita).

Interestingly a Bodhisattva at First Bhumi become a Dhamma King of a continent called Jambudwipa with full of refuge towards Triple Gems Buddha, Dharma and Sangha respectively.

SECOND BHHUMI - VIMALA (STAGE OF PURITY)

Second stage is the stage of purification, purity .After perfectly completion of first stage pramudita Bodhisattva desires and becomes liable to enter into second stage Vimala bhumi. Bodhisattva now foresees the importance of Ten good ethical qualities and started to practice it and cultivate it respectively, The ten qualities are as follows.

1. Honesty
2. Gentleness
3. Capability
4. Obedience
5. Tranquility
6. Goodness
7. Non-Defilement
8. Non- Attachment
9. Broad-Mindedness

10. High-Mindedness

He follows now Bases of Ten good Deeds (Kusala Mula) of Body (Kaya), of Speech (vaak) of Mind (Chitta). They are as follows,

Body (Kaya)

1. Pranatipatta Virati – Not Taking Life.
2. Addinadanna virati - Not Stealing
3. Kamesu Micchachara Virati – Not Sexual Misconduct.

Speech (Vacchika)

4. Musavada Virati - No False Speech
5. Pisunavaccha Virati - No Malicious Talk
6. Pharusha Vachha Virati - No Harsh talk
7. Sampphupalapa Vaccha Virati - No Useless, or Filthy talk.

Mind (Chitta)

8. Alobha- (Non- Greediness)
9. Adweshha - Devoid of Ill will
10. Amoha - Samyak Dristi (right view)

Interestingly here again he is now the Dhamma Emperies of The all Four Great continent of the world and Masters of Dhamma . He seeks people to get rid out of them from Immoral practices and Deed , He is the follower of Tatthagatas Teachings ,

In Second Stage (Bhumi) he practices Second perfections of virtue (Sila Paramita) . It is comparable with practice of Srotapanna labeling with the Sthiviravadda traditions which is widely flourished at the Southern Asian countries like Sri-lanka,Myanmar, Thailand etc.

THIRD BHUMI - PRABHAKIRTI (STAGE OF THE REFULGENCE.)

As per stated third stage is the stage of Refulgence (Prabhakari). It is also known as stage of Illumination, Stage of Shinning. Throughout this journey Our Bodhisattva had make his mind pure dispassionate, determined, unworldly ambitious, enthusiastic.

Now he can clearly sees the worldly things are impermanent, they are full of sufferings and with No self (Anatma), things are impure. Although achieving such qualities he still sees his body full of Raga, Dwesha, and Moha. This inspires Bodhisattva to strictly follow the Dharma teaching and practices the perfections Paramita an Enlightenment factors and

good skills, good deeds which leads him towards his searching and final destiny of Buddha hood.

He regularly practices Meditations, follows strictly precepts ,Silani. His bounds (Asravas) started to become weaker and fade . Finally he is able to get rid out of from the three evil roots as a Raga, Dwesha, Moha. In the Context of practicing perfections now get started practices the perfections of Patience (Kshanti Paramita) along with other parmitas. He is now comparable with the Stage of Anagami (The Non Returner) excerpts from Pali Nikaya.

FOURTH BHUMI - ARICSMATI (STAGE OF RADIANCE)

Stage of Blazing, Stage of Inflammation is known as a fourth stage 'Aricsmati'. A Bodhisattva now acquires teachings of

1. Sattvadhātu (Teachings of Realms of Living Beings)
2. Lokadhātu (Teachings of worlds)
3. Dharmadhātu (Teachings of Things)
4. Akashadhātu (Teachings of the Space)
5. Vijnanadhātu (Teachings of Consciousness)
6. Kamadhātu (Teachings of three Realms of Desire)
7. Rupadhātu (Teachings of Realms of form)
8. Arupadhātu (Teaching of Realms of Formlessness)
9. Teaching of High-Mindedness devotion.
10. Teachings of Inclination of generous Mind.

He too practices 37 Enlightenment factors which leads to Enlightenment (Bodhipaksya –Dharma). They are as follows,

1. Four Contemplations
2. Four righteous efforts
3. Four Forces of Will
4. Five Moral Faculties
5. Five Spiritual Powers
6. Seven Enlightenment Aspects.
7. Eight Noble Path.

He now started to cultivate fourth perfections paramita (Viriya Paramita), Perfections of Efforts along with the Rest of the others Paramita.

FIFTH STAGE – SUDURJAYA (STAGE OF DIFFICULT TO CONQUER)

Stepping up every further stage there is new achievement for Bodhisattvas . So as Fifth Stage. Fifth

stage called Sudurjaya – The stage of Difficult to Conquer , hard to win. Now Bodhisattva develops tenfold equality with purity.

1. Teachings of present, past and Future Buddha's.
2. Conduct, Mind, Removal of Views and Doubts of uncertainty confusion.
3. Knowledge of right and wrong paths
4. Knowledge of application and Renunciation
5. Final Realization of all principles of Enlightenment and elevating all Beings.

He now Fully understood the four Noble Truths (Chatura Arya Satya) and Skilled in Ten Aspects of Truths. They are as follows:

1. Samvriti Stage –Conventional Truth
2. Paramartha Satya – Absolute Truth
3. Lakshana – Characteristics Truths
4. Vibhaga – Division Truth
5. Nistirana – Structure Truth
6. Truth of Things Vastu Realizing Afflictions of mind and Body
7. Truth of Prabhava from continuity of realms of existence
8. Truth of Decay and Non-production
9. Truth of Initiation into knowledge of path
10. Tathagata JanaSamudaya- truth of accumulation of Tathagata knowledge.

A Bodhisattva in this stage practices and perfects on the Dhyana Paramita.

SIXTH BHUMI – ABHIMUKHI (STAGE OF PRESENCE)

The sixth Bhumi is the stage of Abhimukhi also known as Stage of Presence, In front of Bodhi, Turning towards Bodhi, Face to face , A Bodhisattva now understands 10 aspects of the equality and sameness of all things . They are as follows.

1. Animitta (Sign less)
2. Alaksana (Without Characteristics Marks)
3. Anutpada (non- Origination)
4. Ajata (Unborn)
5. Vivikta (Detached)
6. Adivisudha (Puer in Very Beginning)
7. Nisrapancha (Non Conceptuality)
8. Anayuhaniryuha (Non taken and Non Rejected)

9. Illusion , Dream, Magically created Unreal Objects .
10. Bhavabavadvaya (Non Duality of existence and Non Existence)

Now Bodhisattva can clearly understood and conceptualize the pratitya Samutpada (Dependent Origination) . He understood that all things are just a matter of cause and its conditions . He is now free from the thinking mine, I , me and other Doer and perceiver.

At this stage in the way of fulfilling paramitas he greatly develops the prajna paramitas-perfections of wisdom , He is now comparable with the Arahants as depicted in Pali Nikayas in Sthviravada traditions.

SEVENTH STAGE- DURANGAMA (STAGE OF FAR GOING)

From stages seventh to the final stage tenth stage are really interesting and matter of fact very important for Bodhisattva because from onward this Bhumi he started to developed and realize of things (Animitta Dharma) crystal clearly . He gradually developed these knowledge until the final stage of Tathagatha.

The seventh Bhumi has several names- Durangama, the stage of far going, far reaching, far Distance Attainment. Bodhisattva Practices ten sorts of knowledge of means (Upayaprajna) for (lokahita) universal goodness and universal compassion.

1. He abides his mind on emptiness, non sign and non wish.
2. He understands absence of self in all things.
3. He does not merit and leaving clinging to anything
4. Detached from there worlds
5. He frees himself from fires of defilement i.e. Raga,Dwesa and Moha
6. He realizes Non-duality on everything's.
7. He practiced the thought that all worlds are equal to space.
8. He knows Dhammakaya of all Buddha's is not material existence .
9. He realized that voice of Buddha is free from Sound.
10. He Understands Past, Present and future like a Single instant.

Bodhisattvas practices all ten perfections (Dasa Paramita) ,Four means of Social Harmony

(Samgrahavastu), Four Resolutions (Adhithana), thirty seven factors leading to enlightenment (Bodhipaksika Dharma) and three doors of freedom.

Bodhisattva now sees many Buddhas, listens to their teachings, practices them and preserves them. He develops Upaya Kausala paramita without neglecting others.

EIGHTH BHUMI – ACALA (STAGE OF IMMOVABILITY)

Eighth Bhumi simply known as a Acala ,Stage of immovability, steadfast stage ,Bodhisattva realizes qualities of all things are Non Birth, signlessness, absence of becoming or annihilation, Non achievement, Non- progression, Non-existence, equality of Beginning, middle and end.

Unattached , Not grasping, equal to space he conquer ksanti. Then Bodhisattva is liable to achieve eighth stage of immovability Acala. As soon as he attains this Bhumi he is free from efforts from bodily, verbally and mentally and attains the stage of Effortlessness.

NINTH BHUMI -SADHUMATI (STAGE OF GOOD MIND)

Sadhupati (The stage of good mind, stage of good thought ,stage of holy wisdom) can be called as a Ninth Bhumi of Enlightenment path. For the progress and to achieve the Ninth bhumi A Bodhisattva must have to conquer some Supernormal qualities. He have to conquer and should cultivate the concentration, higher knowledge's about enlightenment, the ten powers, the four fearlessness, the eighteen exclusive qualities. So then only he could take a step at Sadhumati bhumi.

Bodhisattva is now totally cleared about the Nature of things as a good things , Bad things of ,Neutral, weather it is mundane or supernatural, Regular or Irregular qualities of things . His visions are now cleared with the paths of Sravakas, prateyak Buddhas, Bodhisattvas and tathagataBhumis. In this stage he is now in the possessions of Numberless millions of magical spells known as a Dharani.

He is now able to enters into many Numerous concentration Samadhi. He fulfills the Ninth Paramita Bala-Parami.

TENTH BHUMI - DHARMAMEGHA (THE STAGE OF CLOUD OF TEACHINGS)

Cloud of teachings, clouds of law, clouds of dharmas, Dharmamegha any terms can be coined out for these ultimate stages of a aspiring Bodhisattva. Bodhisattva now enters into the Abhisekha process for the receiving of fully Enlightened one. He acquires all the Virtues, all the laws and knowledge's about the realities.

He is now fully skilled on all available concentrations (Samadhi) in which contains Bodhisattva Samadhi. Achieving highest forms of concentrations there appears a magnificent Lotus made up of precious jewels which is liable for great Bodhisattva, who is finally going to get Buddhahood and will place his Body and sit on it.

Other Boddhisattvas will also be placed on other lotuses surrounding him .Millions of precious rays came from the Bodhisattvas which becomes the medicines for the Sattvas and Sentient Beings. A world is now going to encounter a perfectly precious an enlightened being as a tathagata Buddha.

A countless numbers of rays known as a Super knowledge's emerges from the eyebrows of Buddha's who is going to be enters into the Bodhisattvas. This is known as a Abhiseka of Bodhisattvas. By the avisheseka from a fully enlightened Buddha he receives ten powers and enter into the stages of Tathagata and he is now Samyaksambuddha . He now fulfills the perfections of Dhammamegha Bhumi. He attained the insight perfections known as a Jnana-parami.

A Dhamma gifts For the most beloved Dhamma Sister. I wish u a very very happy married life.

May the Tripple gems blessed to the newly married couples. 

Contents excerpts and inspired by Bhikkhuni Hue Lien

पाप कर्म (अकुशल कर्म) कहिल्यै नगनु
पुण्य (कुशल कर्म) गर्दै जानु ।
आफ्नो चित्तलाई (मन) शुद्ध गर्नु
यहि नै बुद्धको उपदेश हो ।



बिश्व मोटर ट्रेडर्स

ख-२, ४०८, पुतलिसडक, काठमाडौं, नेपाल ।

फोन नं.: ४२३८१४७, ४०३००४४, ०१२२९२२३०

E-mail: vishwamotor@gmail.com

टोयोटा, मित्सुबिसि, निशान, इसुजु, सुजुकि इत्यादि
गाडिका पार्टसहरूको लागि सम्पर्क गर्नुहोस् ।

शान्तिका प्रतीक तथागत बुद्धको जन्म, सम्बोधिज्ञान लाभ तथा
महापरिनिर्वाण दिवस बु. सं. २५६० को उपलक्ष्यमा सम्पूर्ण
नेपालीजनलाई हार्दिक शुभकामना ।



इन्द्रेणी वचत तथा ऋण सहकारी संस्था लि.

गुरुजुधारा, काठमाडौं, फोन : ४३१५३४४



बुद्ध वंशज शाक्य व धर्माचरण

छत्रराज शाक्य, तानसेन

शौ स्वया २८०० दै न्हापा शाक्यपिनि थःगु हे शाक्यगणराज्य कपिलवस्तु दुगु खः । कपिलवस्तुय जुजु शुद्धोधन शाक्य वंशयाम्ह खःसा, भीपिनं वहे जुजु शुद्धोधन शाक्यया वंशज जुयाच्वन । भगवान् बुद्ध जुजु शुद्धोधनया काय् जूगुलिं बुद्धयात नं शाक्य वंश धकाः धाई । सिद्धार्थ कुमारं बुद्धत्वज्ञान लानाः सम्यक् सम्बुद्ध जुइधुंका आ भीत शाक्यमुनि गौतम बुद्ध वंशज धायेगु पाय्छि जुइ । कोशल राज्यया जुजु विडुडभं शाक्य गणराज्य कपिलवस्तु आक्रमण याना दोलंदो शाक्यतय्त नरसंहार याःगु जुया बाकि दुपि शाक्यपि छथः काठमाण्डौ उपत्यका बिसवंगु जुल । कालान्तरय् वहे शाक्यपि काठमाण्डौ उपत्यका पिने थी थी जिल्लाय् तानसेन, पोखरा, बुटबल, विराटनगर, धरान, भोजपुर, चैनपुर, बाग्लुङ्ग, नेपालगंज वनाः स्थायी बसोबास याःगु जुल । थ्वहे भवलय् तानसेन पाल्पाय् वंपि शाक्यपिनि संख्या नं यक्को दु ।

शाक्यपि जन्मजात बुद्धधर्मावलम्बी खः । भगवान् बुद्ध धर्मोपदेश यानाबिज्यागु आध्यात्मिक निर्वाण धर्मया लँपु वनाच्वंपि शाक्यपि सीधासादा, सोभा व सरल हृदययापि खः । नेपाःया थेरवाद बुद्धधर्मया पुनर्जागरण यायेगु ज्याय् बौद्ध भिक्षुपिनि योगदान महत्वपूर्ण जू । अबले भिक्षु जूवंपि शाक्य जाति दकलय् अप्पो खने दु । भिक्षु शाक्यानन्द महास्थविर, भिक्षु अमृतानन्द, भिक्षु सुबोधानन्द, भिक्षु बुद्धघोष, भिक्षु कुमार काश्यप, भिक्षु विमलानन्द, भिक्षु ज्ञानपूर्णिंक, भिक्षु सुदर्शन, वसपोलपि सकल शाक्य वंशज खः । भन्तेपिसं गृहत्याग याना निर्वाण साक्षात्कार यायेत शील, समाधि व प्रज्ञाया अभ्यास यानाः शुद्धगु धर्माचरण यानाबिज्याई । वसपोलपित गृहस्थी जंजाल मदुगु जुया शीलपालन यानाः शुद्धगु धर्माचरण यायेत छुं नं पंगलः मदु । भगवान् बुदया उपदेशकथं जन्ममरणया भवचक्र दिकाः निर्वाणया लँपु याकनं न्ह्योने वनेत भिक्षुश्रमण जीवन हे उत्तम खः ।

थ्व पृथ्वीस श्रृष्टि नापं हे धर्म नं दैवल ज्जीमाः । न्ह्यागु बस्तुया नं थःथःगु स्वभावधर्म दैच्वनी । गथे कि

बुद्धपूजा यायेबलय् मनयात शान्त याना एकाग्र चित्तं होसपूर्वक अर्थ थुइकाः पूजा याइगुया अर्थ व फल दइ । थी थी बस्तुत न्ह्योने ब्वया परम्परा निर्वाह यायेगुकथं आमिष पूजा जक यानाः मगाः, भगवान् बुद्धं धर्मोपदेश यानाबिज्यागु शिक्षायात ग्रहण यानाः आचरण व व्यवहारय् छ्यलेगु प्रण नापं जूसा उत्तम निरामिष पूजा जूवनी ।

मियागु स्वभाव धर्म क्वाःगु, पुइगु खः । मनु व धर्मया खँ ल्हायेबले धर्म धैगु धारण यायेगु खँ जुई । मनूतयेसं धारण मयागु धर्मया छुं नं महत्व दैमखु । धर्मया धारण मजुलकि, धर्म मनूया जीवनय् छुं नं परिवर्तन व सुखशान्ति हये फेमखु । धर्म मनूया लागिं खः, धर्म मनूया जीवनय् सुखशान्ति हयेमा अले निर्वाणय् थ्यंकः वने फयेमाः । तर धर्मयात शुद्धरूपं धारण यायेमाल, थःगु जीवनय् आचरण व व्यवहारय् छ्यले फयेकेमाल । धर्मधारण यायेगु धायेबलय् मनूया भिभिगु गुणधर्म गथे कि दया, करुणा, मैत्री, मुदिता, उपेक्षा प्यंगू ब्रह्म विहारया भावना भीसं जीवनय् धारण याये फयेके माल, दान, शील व भावनाया अभ्यास यायेमाल । अले राग, द्वेष, मोह, लोभ, क्रोध आदि क्लेष फुक्क कम यानायंकेगु वा अन्त यानायंकेगु, ध्यान अभ्यास यायां चित्तयात निक्लेष व शुद्ध यायेगु हे शुद्धगु धर्माचरण खः ।

शाक्य गृहस्थीपिसं जन्मनिसं मरणतक थी थी संस्कारत बुद्धधर्म व परम्पराकथं याना वैच्वन । मचा बुइधुंका ५न्हु ६न्हु दुकुन्हु जब्लि व्यंकेगु शुद्धिकरणया ज्या याई । जानकेगु जंको याइगु चलन दु । १०-१२ दै दुबलय् काय् मस्तया चूडाकर्म याइ । अथेहे म्हायमस्तया इहि बाह्या तयेगु याइ । अथेहे ल्याय्मह, ल्यासे जुसेलि इहिपाः जुइ । बुढा जन्को याइ । अन्तय् देह त्याग यायेधुंका मृत्युसंस्कार याइगु चलन व परम्परा दु । जीवन कालय् शाक्यपिसं थी थी नखःचखः थःथःगु

परम्पराकथं हना वैच्यन । अथेहे भगवान् बुद्धयात बुद्धपूजा यानाच्चन सा थी थी द्यः पूजा यायेगु नं यानाच्चन । अले इलेबिले अल्पकालीन दुर्लभ प्रव्रज्या नं ग्रहण यानाच्चन । भिन्दुया विपश्यना ध्यानशिविर धम्मश्रृंग, धम्मजननी व मेमेथाय सहभागी जुयाच्चन । थुगु प्रकारं शाक्य जातिपिनि जीवनय धर्माचरण व धार्मिक संस्कारया ज्या यक्को हे खने दु ।

थ्व चिहाकगु च्वसुय शाक्य जीवनया धार्मिक संस्कार, धर्माचरणया फुक्क पक्षया चर्चा, विवेचना यायेगु संभव मदु । अथेजुया शाक्यपिसं याना वैच्यंगु बुद्धपूजा व द्यः पूजा विसलय संक्षिप्त चर्चा यायेगु कुतः यानाच्चना ।

धार्मिक ज्याखँ पूजा यायेगु महत्वपूर्ण पक्ष जुयाच्चन । भगवान्या दयेकातःगु मूर्ति, गुणवान व्यक्ति व महत्वपूर्ण वस्तुयात नं श्रद्धा सम्मान व्यक्त यायेत पूजा यायेगु चलन दु । पूजा यायेगु विधि, परम्परा निगु प्रकारया दु- आमिष व निरामिष । शाक्य समाजय यक्को सिनं आमिष पूजा यानाच्चंगु खने दु सा निरामिष पूजा याइपि नं दु ।

आध्यात्मिक गुरु तथागत भगवान् बुद्धया प्रतिमा दुगु विहारय वनाः वा छँस बुद्धपूजा यायेगु यानाच्चन । बुद्धया अस्थिधातु तैतःगु चीभा, चैत्य वन्दनीय जुइ । भिक्षुसंघपाखे परित्राण पाठ याना विधिवत प्रतिस्थापित बुद्धमूर्ति वन्दनीय व पूजा योग्य जुइ । भगवान् बुद्धया न्ह्योने स्वाँ, जल, मरी, फलफूल, मत, धुं, धुंपाँय च्याकाः पालीगाथा पाठ याना पूजा यायेगु चलन दु । न्ह्योने तैतःगु फुक्कं बस्तु पालीगाथा ब्वनाः गथे कि जलपूजा, खाद्यपूजा, फलफूलपूजा, पुष्पपूजा, दीपपूजा, धूपपूजा आदि यायेगु चलन दु । जलपूजा यायेबलय "अधिवासेतु नो भन्ते, पानीयं उपनामितं, अनुकम्पं उपादाय, पटिगणहानु मुत्तमं" अर्थात् भो भगवान् छलपोलयात जल छानाच्चना अनुकम्पातया ग्रहण याना बिज्याहुँ धकाः पालीभाषं वाक्य ब्वनेगु जुइ । बुद्धपूजा यायेबलय मनयात शान्त याना एकाग्र चित्तं होसपूर्वक अर्थ थुइकाः पूजा याइगुया अर्थ व फल दइ । थी थी बस्तुत न्ह्योने ब्वया परम्परा निर्वाह यायेगुकथं आमिष पूजा जक यानाः मगाः, भगवान् बुद्धं धर्मोपदेश यानाबिज्यागु शिक्षायात ग्रहण यानाः आचरण व ब्यवहारय छ्यलेगु प्रण नापं जूसा उत्तम निरामिष पूजा जूवनी । भीसं पुष्पपूजा

यायेबले "पुष्पं मिलायाति यथा इदम्मे कायो तथा याति विनास भावं" (थ्व स्वाँ भूवाः जुया वनीथे जिगु शरीर नं छन्दु नाश जुयावनी तिनि) पाठ यायेबले भीत थुकि अनित्य नश्वर देहया स्मरण याकाबिइ ।

बुद्धपूजा यायेगु क्रमय दकलय न्हापा त्रिशरण वनाः पंचशीलग्रहण यानाः, पंचशीलकथं आचरण यायेगु, व्यवहारय छ्यलेगु हे दकलय महत्वपूर्णगु धर्माचरण खः । प्राणीहिंसा मयायेगु, खुया मकायेगु, व्यभिचार मयायेगु, असत्य खँ मल्हायेगु, अयलाथ्वँ लागूपदार्थ सेवन मयायेगु थ्व न्याता शील जक भीसं शुद्धरूपं पालन यायेफत धाःसा भी जीवनय यक्को हे सकारात्मक परिवर्तन वया, शीलया जग बलानाः समाधि व प्रज्ञाया लँपु न्ह्योने वनेत बःबिइ । शीलग्रहण यायेधुंकाः बुद्ध, धर्म व संघवन्दना यानाः पूजा यायेगु खः । थुगुकथं शाक्यपिसं यानावैच्यंगु व थुकथं पूजा यायेगु हे सम्यक् बुद्धपूजा खः ।

शाक्य समाजय भगवान् बुद्धयात पूजा यायेगु नापं थी थी शक्तिया देवीदेवतापिन्त ला, अयला, थ्वँ, भुइसिनं तया द्यः पूजा यानाच्चंगु नं खने दु । बौद्ध देवीदेवता व हिन्दू देवीदेवतापि भगवती, काली, विष्णु, भैरव, गणेश व भिमसेनयात नं पूजा यानाच्चन । देवीदेवतापि निर्वाणय मथ्यनि । अपो याना देवीदेवतापि मनूतया काल्पनिक शक्तिं सिर्जना जूपि दु । भगवान् बुद्ध महापरिनिर्वाण जुया बिज्याय धुंकल वसपोलया हानं जन्म वा पुनर्जन्म ज्वी मखुत । वसपोलयात "सत्या देव मनुस्सानं बुद्धो भगवाति" अर्थात् वसपोल मनूजक मखु देवीदेवतापिनि नं शास्ता गुरु, बोध जुया बिज्याकम्ह भगवान् खः धका भीसं स्वीकार याये धुसँलि वसपोल सम्यक् सम्बुद्धयात शुद्धरूपं पूजा यासँ, वसपोलया उपासक जुसँलि मेमेपि देवीदेवतापिन्त पूजा याना च्वनेमाःगु हे मदु । हाकनं भीसं बुद्धपूजा यायेबलय "बुद्धं जीवित परियन्तं सरणं गच्छामि" अर्थात् आजीवन जि बुद्धयागु शरणय वने धकाः हाकनं उखेथुखे वनेगु मिथ्या जूवनिगु जुल । अथेजुया भीपि शाक्यत शुद्ध रूपं बौद्ध उपासक जुये सयेके माल । अले तिनि भीत सकसिनं शुद्ध बौद्ध धाइ, मखुसा भीपि न उखे न थुखे जुया खचडा जूवनिगु जुल ।

देवीदेवतायात ला, खयला, थ्वँ व सिनं तया

द्यः पूजा यायेगु भी शाक्यपिन्त ल्वःगु खँ मखु । थ्व अन्धविश्वासी व मिथ्या परम्परा खः । थ्व पूजाया नापं जुयाच्चंगु विकृतियात भीसं सुधार यायेमाः । प्राणीहिंसा मयायेक प्राप्त जुइमखु । बुद्धधर्म अहिंसावादी धर्म खः । पंचशील ग्रहण यायेबलय् दकलय् न्हापांगु शील्य “पाणातिपाता वेरमणी सिक्खापदं समादियामि” धकाः प्राणी हिंसा मयायेगु शीलपालन यायेधैच्चना । द्यः पूजाय् ला तयेबलय् शीलभंग जुया मिथ्याय् लाःवनीगु जुल, धर्मया थासे अधर्म, पुण्यया थासे पापकर्म जूवनीगु जुल । अथेजुया प्राणीहिंसा यानाः ला तया पूजा यायेगु सम्यक् पूजा जुइ फैमखु । ला तया पूजा यायेगु विकृतियात सुधार यायेगु हे सम्यक् ज्या जूवनी ।

स्वनिगः, पिने जिल्ला व गांगामय् न्हापा मथुया शक्ति पीठ, देवीदेवता देगलय् शाक्यतसें दुकु, हँय्या बलि बिया पूजा नं यात ज्वी । थौकन्हे भन्तेपिनि अहिंसा विषयलय् उपदेश व प्रवचन यक्को हे न्यने दु, अथेहे बुद्धधर्मया सफूत यक्को प्रकाशित जुयाच्चन । अथे जुया बौद्धिक चेतना व धार्मिक ज्ञानया स्तर बृद्धि जुया भी समाजय् पशुबलि बीगु पापकर्म दित धायेमाल । थौकन्हे स्वनिगः वाय् पिने जिल्लाय् गनं नं पशुबलि बीगु न्यने मद्दु । थ्व धार्मिक सुधार वःगु शाक्यपिनि लागि गर्वया खँ खः । थथे हे पूजा आजाय् आः नं यक्को विकृति त बाकि दु नि, बुलुहुँ अन्धविश्वासी परम्परायात भगवान् बुद्धयागु उपदेशकथं सुधार यायेगुली भी शाक्य समाज लिउने लाये मज्यू ।

आः अय्ला व थ्वं तया द्यः पूजा यायेगु बारे विवेचना यायेनु । पूजा यायेगु विधि थी थी समाजय् पानाच्चन । छायाःसा पूजाविधि मनुतयेसं हे दयेकूगु खः । अथेजुया थासंथासय् व थी थी समाजय् भिन्नता वइगु स्वाभाविक खः । भी गुरुजु पुरोहितपिसं द्यः पूजा यायेवलय् “ॐ सर्व बोधिचित्तामृत जल धारे स्वाहाः” अर्थात् बोधिचित्तामृत स्वरूप जलधारा छाये धकाः सादुरु वा मद्य अय्ला थ्वं छायेगु चलन जुयाच्चन । जिं स्वयेबलय् थ्व वाक्य ब्वनेबलय् शुद्ध जल जक छाःसा गाः । अय्ला वा थ्वं तयेगु मखु । अय्ला मद्य वा मादक पदार्थ खः गुगु अयला त्वने बलय् मनुतयेत नशा लगेजुया न्ह्यपु वा बुद्धि विवेकयात प्रतिकूल असर याना बेहोशीपनय् थ्यंका बिइ । थज्याःगु मादक पदार्थ

मनुपिसं सेवन यायेमज्यू धासेलि द्यःपूजाय् छायेगु सम्यक् मखु । पंचशीलया न्यागूगु शील “सुरामेरय मज्जपमादट्ठाना वेरमणी सिक्खापदं समादियामि” अर्थात् अय्ला थ्वं नशालु पदार्थ सेवन यायेगु व द्यःयात छायेगु खँ हे मवल ।

मनुतयेसं ह्यांगू वा भुइसिनं तियेगु चलन गबलेनिसं प्रचलन याःगु खः धायेथाकु । इतिहास स्वयेबलय् न्हापां भुइसिनं धैगु हे मद्दु । दोलदोदँ न्ह्योन्हापा भारतवर्षय महाकाली देवीयात नरवलि विगु चलन दुगु खः । नरवलि विधुंका मनुया हिवं म्हसतय् ताहाकगू विजय स्वरूप सिन तियेगु चलन दुगु खः । थ्वहे चलन परम्परा न्ह्यावना थौकन्हे भुइसिनं तियेगु चलन वःगु खः धैगु गुलिसियां धापू दु । “ॐ आःहूँ वज्र सिन्दूर तिलक भूषणो स्वाहा” अर्थ खः ओम आः हूँ मन्त्रं शोधनयाना भूषण स्वरूप भुइसिनं छाये धकाः द्यःपूजा यायेगु चलन दु । अले सकसिनं भुइसिनं म्हसतय् तियेगु चलन दु ।

संघनायक श्रद्धेय शाक्यानन्द भन्ते व सुदर्शन भन्ते नापं २०५४ सालय् बौद्ध देश म्यानमार व थाइलैण्ड वनेगु अवसर चूलात । तथागत भगवान् बुद्धया जन्म जक लुम्बिनी जुल धायेमाः, बुद्धधर्मया विकास व धाथ्ये हे बौद्ध देश व बौद्ध धायेल्वःगु म्यानमार व थाइलैण्ड हे खः । अन सुं नं बौद्ध उपासक तयेस भुइसिनं तिनातःगु मखना । छम्ह निम्ह भन्तेपिसं नेपालय् बौद्ध तयेसं नं भुइसिनं तियेन धैबिज्यात । हिन्दु तयेसं जक सिनं ती, भी बौद्ध तयेसं सिनं तियेगु यायेमज्यू धैबिज्यात । जिं धया, भन्ते जिं सिनं मतिया । भन्ते साःपहे लयेताल । अले शाक्य खः धैबलय् भन्तेपि साप लयेताया उपहार बस्तु दान नं व्यूगु खः ।

अष्टशील ग्रहण यायेबलय् “माला गन्ध विलेपनधारण मण्डन विभूषणट्ठाना वेरमणी....” धकाः वाक्य ब्वनेगु जुइ । थ्व शीलयागु अर्थ छुं नं प्रकारया सुगन्ध, विभूषण धारण मयायेगु खः ।

दकलय् लिपा भी शाक्यपिसं बौद्ध परम्पराकथं धर्माचरण यानावैच्चंगु उत्तम खः । तर थौकन्हे व्यहारय् खने दुगु, अन्धविश्वासी विकृतियात सुधार यानायंके फतधाःसा, भीपि भगवान् बुद्धया शुद्ध उपासक जुई ।





बोधचित्तया खँयं

✍ अष्टमुनि गुभाजु, लगं दलाछि, येँ

बुद्धधर्मय् बोधचित्तया थःगु हे विशिष्ट थाय् दुगु खँय् सुयातं धया च्वनेमाःगु खँ मखु । चित्तयात बोधिमय मयायेकं बोधचित्त उत्पन्न जुइगु नं मखु । प्रतीत्यसमुत्पादया नियमकथं छगू दयाः तिनि मेगु दयावइगु गुगु प्रत्यय खः, उकियात बांलाक चिन्तन मनन् यानाः वनेफत धाःसा अवश्यनं बोधितकय् थ्यंकेत तसकं अःपुइफु । थुकथं स्वयेबलय् बुद्धधर्मया चिन्तन मननय् थुगु प्रतीत्यसमुत्पाद चक्रया खँ ला वइगु हे जुल । धात्थेँ धायेगु खःसा छुं नं खंय् धर्मतापूर्वक दुवाला वनेगु खःसा गुगुं नं धर्म प्रकृतिं बिस्कं मखु । उकिं नं थ्व फर्मूला न्ह्यागुं धर्मयात दुवाला स्वयेगु व जीवन व जगतयात बांलाक थुइका कायेगु निम्तिं थ्व प्रतीत्यसमुत्पादया चक्र, थ्वया नियम आदि सहायक सिद्ध जुइफु । थुकिइ हे दुने आर्यअष्टांगिक मार्ग दु । थ्व मार्ग नं प्यंगू आर्यसत्यं बिजारोपित जुयाः दयावयाच्चंगु भीसं गुबलें त्वःमंके जिइ थें मताः । थूगु ल्याखं धायेगु खःसा धर्मताया न्हापांगु पलाः धाये वा भी मनु जुयाया मूलभूत सार तत्त्व हे थुपि जुल । थःगु भाषं धाये माल धाःसा थुपि हे मनूमात्रया कल्याणकारी पलाः खः/लँपु खः । भीत लँपु क्यनाच्चंम्ह कल्याणमित्र धाये वा गुरु हे खः धयां छुं पाइ थें मच्चन ।

सुनानं वयाः एक्कासी जिके न्यनधाःसा- 'छं कल्याण मित्र सु? गुरु सु?' धकाः धयास्वत धाःसा जिं ताःथेँ धाये जिम्ह कल्याणमित्र जिम्ह गुरु खः । जिम्ह गुरु जिगु निम्तिं लँपु तिफ्यानाः क्यनाच्चनीम्ह खः, उकिं प्यंगू आर्यसत्य जिम्ह गुरु खः । थुकियात प्रतिपादन यानाबिज्याःम्ह तथागत बुद्ध जिम्ह गुरु खः । तथागत देशित धर्म हे आर्यसत्य खः । उगु धर्मयात नालाः सम्यक् जीवन हनावयाच्चंपिं श्रावक/प्रत्येक व सम्यक्सम्बोधि निमित्त जीवन समर्पित यानाः सम्यक्तापूर्वक

जीवन यापन याना वयाच्चंपिनि संघ हे जिगु आधार खः । वहे कायेगु थाय् खः । भलसा खः । थुलिं उज्यां मेगु छु खः? धकाः न्यना धाःसा मेगु भाषं वहे खँयात थुकथं लिसः बिइगु जुइ- दशपारमिता हे जिम्ह सकतां खः ।

दशपारमितामध्ये नं छगू मेगु नाम समागम जुयाः ल्यनाच्चंगु षट्पारमिता । थुपि नं छगू मेगु नाप ह्वनाः समाहित जुयाः दनाच्चंगु प्रज्ञापारमिता हे जिम्ह आगं खः । इष्ट खः । अस्तित्व खः । अर्थात् थुगु लौकिक वा पारलौकिक जगतय् खने दयेकं वा मदयेकं/चायेकं वा मचायेकं/गुगु दयाच्चंगु पारमी धर्म खः, वहे जिगु जि धायेगु छुं खः । चाहे व स्वीगु पारमी थजु । नीगू पारमी थजु । वा फिगू वा खुगू पारमी धर्मयात नं संक्षिप्त यानाः धायेगु खःसा प्रज्ञापारमिता धर्म हे जिम्ह कल्याणमित्र खः । थ्व विनाः मेगु धायेगु सखे छुं दु थें मच्चं धर्मतापूर्वक चिन्तन मनन याइपिनि निम्तिं । उकिं अष्टसाहस्रिका प्रज्ञापारमितास थुपि हे पारमिताया ज्ञान सुनां बिइ वहे वास्तवय् धात्थेँम्ह कल्याणमित्र धकाः स्पष्टं धयातःगु खः । खय्त ला कल्याणमित्रयागु जक खँयात कयाः महायानया नवसूत्रग्रन्थमध्ये गण्डव्यूह नांयागु बिस्कं हे ग्रन्थ नं दुगु खः । उगु ग्रन्थय् न्हयब्वयातःपि कल्याणमित्रपि बाहेक यक्व हे बोधिसत्त्वपि नं दुगु खः । गुम्हेसिया कर्मचर्या धयागु बोधिया निमित्ते समर्पित जुइ । वयात बोधिसत्त्व धायेगु खः उम्हेसिया चित्तं सदां ततःधंगु स्वयां नं प्रमाण हे मदयेक चित्तयात सर्वत्र व्याप्त यानाच्चनी- प्राणीमात्रया निमित्तय् मैत्री- करुणाया प्रवाह न्ह्याकाः सर्वत्र छम्ह जक दुःखी प्राणी ल्यंदतले नं वयात तक उद्धार मयायेकं थः निर्वाण मवनेगु अधिष्ठानद्वारा क्रियाचर्या आदियात न्ह्याकाः थः तरल स्वभावं च्वनाच्चनी वयात वा वया

चित्त भावयात हे महासत्त्व धाङ्गु जुल । थुकिया हे कारण खई अष्टसाहस्रिका प्रज्ञापारमितास बोधिसत्त्वयात बोधिसत्त्व जक मधासे महासत्त्व नं धायेगु यानावयाच्चंगु ।

थुकियात शाब्दिक परिभाषा थुकथं यानाबिल धाःसा सखे गलत मजुइ ला- गुम्हेस्यां बोधिया निमित्ते थःगु चित्त अल्याख आभार, अथाहकथं बृद्धियानाः अन्तय सम्यक्सम्बोधिया निमित्तय पानाच्चनी, छ्यलाच्चनी वहे-बोधिसत्त्व महासत्त्व खः । गुम्ह महासत्त्व खः, वहे कन्हय्या तथागत खः, सम्यक् सम्बुद्ध खः । थुकथं स्वया वनेवल्य अष्टसाहस्रिका प्रज्ञापारमितास वर्णित तीसौ अध्यायया सदाप्ररुदित बोधिसत्त्व महासत्त्व गुम्हेस्यां तसकं दुष्करचर्यासहित ख्वख्वं, हाहां प्रज्ञापारमितायात मालाजुल अले उकिया वास्तविकता अवबोध यानाबिइम्ह गुरु धर्मोदगत बोधिसत्त्व महासत्त्वयात प्रत्यक्ष यानाः काल । वसपोल स्वयं नं सम्यक्सम्बुद्ध जुइगु क्रमय दुम्ह कथंयाहे सत्त्व धया बियां छुं पाइ थें मताया गथे मैत्री बोधिसत्त्व महासत्त्वपि खः । थुकियात वज्रयान-महायान परम्पराकथं वज्रसत्त्व धायेगु चलन नं दुगु खः । वज्र तसकं बल्लाःगु, क्वातुगु, अचूक छगू हतियार खःसा वया हे पर्यायकथं वज्र+सत्त्व (प्राणी)त्रूवज्रसत्त्व खः ।

तहगत रूपं थुकितकया स्तरय् थ्यंकेत यायेगु छगूक्रिया धयागु बोधिसत्त्वोत्पाद खः । बोधिचित्तयात उत्पन्न यायेकथं भीत प्रणिधान सूत्र ब्वंका तल- समन्तभद्र चर्याकथंनूभद्रचरी प्रणिधान सूत्र । थ्व तसकं प्रचलित महायान सूत्र खः । थथे नाम संगीति, पंचरक्षा सूत्र थें हे । अथे हे नेपाःया प्राचीन बुद्धधर्मय् आःतकं चलन दयाच्चंगु छगू पूजा विधिकथं नं बोधिचित्तोत्पादयात विशेष महत्व बियाः क्रियाचर्या न्हयाकावयाच्चंगु दुगु खः । थ्व खः सप्तविधानुत्तर पूजा विधि । थुकिइ न्याता प्रकारया सामाग्री पूजा याइगु खः । थुखे छक्कः नं मिखा ब्ये-

सत्त्वपूजाय् बोधिचित्तोत्पाद

थुगु पूजाय् मूलतः लोकेश्वर तारा, चैत्य आदिया न्हयःने त्वर्मा, तिंचा, गुलुपाः, धुं व मत ब्याः पूजा मानसिक पूजा जुइ । बुद्धपि- ध्यानी पंचबुद्धपिनि ध्यानमुद्रायात ज्यानाः जुइगु थुगु पूजाया भाव धयागु

वैरोचन-रत्नसंभव-अमिताभ-अमोघसिद्धि-अक्षोभ्यपिनि मुद्राद्वारा जुगु मानसिक पूजा जुल । पञ्चज्ञान, पंचबुद्ध-पंचकुल आदियात प्रत्यक्ष यायेकथं जुइगु थ्व पूजाय् छ्यलीगु सामाग्री धयागु लः-मि, फय्-चा आकाश अर्थात् शून्यता हे जुल । थुपि छगू नाप मेगु स्वानाः छधी जुल । अस्तित्वय् वल । हानं छगू छगू जुजुं बिलय् जुयाः फुनावन । गथे वल अथे हे वन । वल-वनया थुगु संसारय् स्थित छुं दुगु मखु । आखिर सकतां अनित्य हे खः । दुःख खः । अनात्म खः धयागु बुद्धज्ञानयात थुकिं चायेकं वा मचायेकं प्रदर्शित यानाच्चंगु हे दु । भाविता यायेगु वा मयायेगु खँ जक भीगु खः ।

पूजाया कथंहना-

वन्दना

१. न्हापां बुद्ध बोधिसत्त्वपिन्त; शक्ति (तारा) पिन्त वन्दना यायेगु खः ।

पूजना

२. वसपोलपिन्त पूजा यायेगु खः पंचोपचार पूजा (पुष्पधूपदीप गन्धरसद्वारा) थथे धयागु पंचबुद्धपिनि प्रतीक स्वरूप हे खः)

पापदेशना

३. थम्हं चायेकं वा मचायेकं यायेधुनागु पापया प्रायश्चित्त यायेगु ।

अनुमोदना

४. बुद्धबोधिसत्त्वपिनि गुलि नं धर्मस्थापनार्थय् जुयाच्चंगु जुयावंगु, जुइतिनिगु सकतां भिगु ज्याया निम्तिं यायेगु समर्थन, सहमति जतयानाः पुण्ये हर्ष यायेगु ।

अध्येषणा

५. भिगु ज्याया लागि/धर्मस्थापनाया लागि, जगतसत्त्व प्राणीया लागि, प्रार्थना यायेगु/विन्तीभाव यायेगु । अनुनय विनय आदि यायेगु ।

बोधिचित्तोत्पाद

६. बोधिचर्या यायेगु । भद्रचर्या यायेगु । चित्तयात भिगु ज्याय् उद्धृत् यानाः वीर्यपराक्रमद्वारा उत्पन्न जूगु

चित्तयात मस्यंकेगु प्रणिधान । उत्पन्न मज्जुनिगु कुशलमूलयात उत्पन्न यायेगु । अधिष्ठान-बोधिया निमित्ते/तथाया निमित्ते/अनुत्तर सम्यक् सम्बोधिया निमित्ते कोशिस यायेगु ।

परिणामना

७. गुलि नं च्वय् उल्लेखित खँत दु, यदि उपि क्रिया चर्या यानागुया छुं भचाजक पुण्य फल दु वा दत धाःसा थ्व फुक्क सकल सत्त्वप्राणीपिनि, देव, दैत्य, मानव आदिया निमित्ते, लोक कल्याणया निमित्ते हित सुख यायेत छयले धयागु कामना यायेगु जुल । अन्त्यय अनुत्तर सम्यक् सम्बोधिया लागि थःगु पुण्य इनेगु ज्या परिणामना जुल ।

थुकथं सप्तविधानुत्तर पूजाय् खुगुगु बुंदाय् थ्व बोधिचित्तोत्पादया बिस्कं खँ तयाः भीगु भीत्वय् स्थापित याका तल । अथेसां नं च्वनिसेया क्वथ्यंक परिणाममातक् दुने नं चित्त हे जक न्हयलू वयाच्वंगु दु । चित्तया जक हे प्रमुखता दु । चित्तय् मदकं परिणामना भिकथं गथे यायेफइ । बुद्ध व बोधिया चिन्तना याये फइगु हे गथे?

न्हापां सप्तविधानुत्तर पूजा याये धयागु चित्त उत्पन्न जुइगु धयागु हे वास्तवय् चित्तोत्पन्न मज्जुइकं सम्भव मदु । उकिं हे कथहं छगू लिपा मेगु सात्तुसालाः कुशल कर्म याकीगु खः । उकिं बुद्धया धर्मय् तसकं नांजाःगु सफू "धम्मपद" य् चित्तवर्ग धकाः नं बिस्कं हे सूत्रत दु । छपु छपु सूत्रया छपु छपु बाखंया रूपय् स्वापू सन्दर्भ स्वानाः "धम्मपददृ कथा" धकाः दयाच्वन ।

धम्मपदया चित्तवर्गया अन्तिम श्लोक छपु थन दसुया रूपय् न्हयब्ये→

गाथा :-

न तं माता पिता कयिरा - अज्जे वा पि च जातका सम्मा पणिहितं चित्तं - सेय्यसो नं ततो करे ॥११॥

अर्थ- भिगुली वनाच्वंगु मनं थःत गुलि उपकार याइगु खः, उलि उपकार मांबौ थःथितिपिसं नं याइमखु ॥



सन्दर्भ:- कोशल देश/सोरेय्य थेर ।

२०७३ बैशाख २५, शनिवाः

**बुद्धको जन्म, सम्बोधिलाभ तथा
महापरिनिर्वाण भएको
त्रि-संयोग दिवस बुद्ध-पूर्णिमाको
उपलक्ष्यमा
हार्दिक शुभकामना ।**



बलम्बु च्याउ सहकारी संस्था लि.

बलम्बु, काठमाण्डौ

बलम्बु-६, काठमाण्डौ, फोन नं. ४३१४८४४,

इमेल: bmc_coperative@yahoo.com



यात्राया गन्तव्य, बाधा व निदान

लाभरत्न तुलाधर

अःपुगु लँ ग्यानापु :

नेपालय लोकतन्त्रया बहाली धुंका बलंगु अनेक समस्या मध्येय् म्होजक वाःचाःगु छता खः धर्म परिवर्तनया । दँयदँसं दलदो सनातन परम्पराया थीथी सम्प्रदायपि मनूत अज्ञान, लालच वा असन्तुष्टिया कारणं पुर्खाया धर्म तोताः न्हून्हुगु सम्प्रदाय (धर्म) स आवद्ध जूवना च्वंगु बनेदु । परन्तु राजधानी दुने व पिने कार्यरत धाःगु सर्लसः संघसंस्थातयसं धर्मपरिवर्तनया प्रवृत्ति पनेगु निम्ति गुगुं सोच वा ज्याभ्रवः न्ह्याकाच्वंगु खनेमदु । दुसां थ्व हे कि थ्व देशयात न्हापाथें हे धर्मसापेक्ष संविधान बिया धर्मान्तरण याःपि व याकूपिन्त कानूनी कारवाहीया चाकलय् लाकाः ख्यायेगु ।

परिपक्व बैसय् नं कमजोर :

जनआन्दोलनया माग मध्येय् छता धर्मनिरपेक्षता नं खत । थुगु मुद्दाया सिलसिलाय् बुद्धया जन्मभूमि (लुम्बिनी) या नातां नेपाल देशयात विश्वय् अःपुक व ल्वयेक म्हसीका पिब्येगु निम्ति "बौद्ध राष्ट्र" या संज्ञा बीगु उपयुक्त जुइधैगु सः नं तायेदुगु खः । तर खँया निम्ति जक पितहःगु खँ धैथें थ्व विषयस स्वनिगःया हे बौद्ध संघ संस्थातयसं सशक्त ज्याभ्रवः हये मफुत । नांजाःगु व तःधंगु संस्था धैतःपि थःहे अशक्त व अन्योलग्रस्त अवस्थाय् लानाच्वंगु दुसा इमिपाखें तःधंगु छुं आशा यायेगु नं व्यर्थ हे मखा । आः थन दुवालेमाःगु न्हयसः छुले धाःसा २०-३० दँ जक मखु ५०-६० दँ मयाक ताहाःगु इतिहास दुगु बौद्ध संघसंस्था थुम नं कमजोर छाय् जुल ?

कमजोरीया हुनि महशूस याये :

थुकी लुकुबिना चिन्तन मनन यायेगु बखतय् मूलस्मं ल्यहँबुया वइगु कारण थुपि खनेदु - भी नेपाली बौद्धतय्के सामुहिक उत्थानया निम्ति जुभारूपनया अभाव, न्हेलुवाकथं भूमिका निर्वाह यायेमाःपि वर्गय् जातिय

न्हिथंया न्यावहारिक जीवनय् स्वःकथं ह्यलेगु संस्कारया अभावं गुरुवर्गलिसें शिष्यपि नं अन्योलय् लानाच्वंगु स्पष्ट अनुभव यायेफु । थुकिया ताजागु उदाहण स्वः डक्टरेट यानातःपिं शाक्य वज्राचार्य थरया महापण्डिततयसं वज्रयानी ग्रन्थ व अभ्यासयात 'महायान धर्म' नामं प्रचार प्रसार यानाः वज्रयान बुद्धधर्मया न्हूगु नां महायान धर्म स्वः धकाः सर्वसाधारण बौद्ध श्रद्धालु पुचलय् भ्रम न्यका हःगु ।

अभिमान म्हो मजू, धर्मगुरु जुयाच्वंपिके धर्म शिक्षणया ज्ञान अभावं याना धर्म शिक्षककथं प्रस्तुत जुइमफुगु, सद्धर्म धयागु चर्याया विषयकथं मान्यता बीमाःथाय् अध्यात्मयात थःथःगु परम्परागत लजगाःकथं जक कायेगु मनोवृत्ति आदि । थुज्यागु ज्याय् मनोवृत्ति समग्र समाजयात हे घातक लिच्वः लाकाच्वंगु खँ म्हो हे जक मनूतयसं महशूस याइ । उकिं विकृति चिइकाः ईयात ल्वःकथं सुधारया ज्या नं न्ह्याके थाक्या च्वन ।

बुद्धयानय् विभाजन मल्वः

प्रत्येक १० दँय राष्ट्रिय जनगणना जुया वैच्वन । बौद्ध जनसंख्याया सही तथ्यांक संकलन याकेमाः धैगु सकसिनं सिउगु थूगु हे खः । अथेसां सर्वसाधारण जनताय् दुलुपिलु यानाः जागरण व चेतनाया स्तर थकायेगु निम्ति सुनियोजित ढंगं समर्पित भाव ज्या सनीपिनि तच्चःगु अभाव दनि । थुगु ज्याय् न्हापांनिसें अनुभव जुयाच्वंगु नेपाली बौद्ध जमातया छगू विडम्बना व प्रतिकूल यथार्थ छु धाःसा भीपि बौद्ध हे धाःसां थवथः थीथी स्वंगू 'बौद्धयान' य् विभाजित जुयाच्वना ।

थुकिं याना सामान्य श्रद्धालु जनता 'खसुइ दुने लँ तंम्ह क्व' थें इतमितः कनाच्वंगु दु । गुलिखेसिनंला धर्म नं राजनीतिइ थें थःथःगु डम्फू जक शुद्ध धायेगुलँथें भाःपिइ ।

थीथी यानया औचित्य थुइके :

आखिर थ्व स्वंगू यानया फरक व यथार्थ खँ छुले जिज्ञासु जनमानसं चिउता: कया: न्यनीगु हे जुल । थ्व खँ सरल उपमा बिया थुइके छिं । गथे थेरवाद धैगु एस.एल.सी., महायान धैगु आइए, वज्रयान धैगु बीए धायेथे तगिया स्तरोन्नति जक ख: । विपश्यी साधक मणिहर्ष ज्योतिया उपमाकथं स्थविरवाद छँदि, महायान मातं अले वज्रयान पौ बराबर ख: । छखा छँया व्याकं तल्लया थ:थ:गु थासय् उलि हे महत्व दयाच्चनी । व धैथे बुद्धयानया स्वंगुलिं कचाया समान महत्व दु, छगुलिं मेगुया विरोध याना च्वनेगुया औचित्य मदु ।

अध्यात्म ख्यलय् भ्रामक प्रचार :

अथेसां जन्मजात बुद्धमार्गी जुये धुसेलिं थुपि स्वंगू मार्गया दर्शन संक्षिप्तं जूसां सीकातयेबह:गु खँ जुल । पुलां मान्यताकथं उपासना या:म्ह अनुयायी विमुक्त अथवा निर्वाण लाइगु लँपुयात स्थविरवाद, थ:गु ज:ख: खनेदुपि सत्वप्राणीयात बोधिचित्तया माध्यमं दु:खमुक्त जुइकेगु साधना यायेगु पद्धतियात महायान धाइ, अथेहे आदिबुद्धया धर्मदूत वज्रधर (वज्रपाणी) यात हे गुरु भा:पिया जगतोद्धार निम्ति न्ह्याकीगु पूजापद्धतियात वज्रयान धाइ ।

सफुली न्ह्यब्वयात:गु दर्शन व सिद्धान्त उच्चस्तरय् मूल्यांकन जुइ । परन्तु, थुकियात न्हिथंया व्यावहारिक जीवनय् ख:कथं छ्यलेगु संस्कारया अभावं गुरुवर्गलिसें शिष्यपि नं अन्योलय् लानाच्चंगु स्पष्ट अनुभव यायेफु ।

थुकिया ताजागु उदाहण ख: डक्टरेट यानात:पि शाक्य वज्राचार्य थरया महापण्डिततय्सं वज्रयानी ग्रन्थ व अभ्यासयात 'महायान धर्म' नामं प्रचार प्रसार याना: वज्रयान बुद्धधर्मया न्हूगु नां महायान धर्म ख: धका: सर्वसाधारण बौद्ध श्रद्धालु पुचलय् भ्रम न्यंका ह:गु । थथे प्रोपगन्डा यायेमा:गुया लिउने निता कारण जुइफु । प्रथम, वज्रयानया नामय् थुकिया आचार्य धा:पिसं आपालं अबौद्ध क्रियाकलाप न्ह्याका विकृति द्वै चिना बिउगुलिं वज्रयान शब्द हे थौ वया: प्रदूषित खनेदुगुलिं । निगूगु, थुगु धर्मयात मात्र जीविकोपार्जनया साधनकथं व्यवहार यायेमा:गुलिं थुकि नापं स्वापू दुगु सफू ग्रन्थ अध्ययनया अभावय् थ:पि हे अनभिज्ञ जुयावन । थ्व हे दोष त्वपुयेत व जय्मांपि आकर्षितयायेगु उद्देश्य जुइ ।

व्यावसायिक कलेवर त्याग याये :

जमाना व्यावसायिक प्रतिस्पर्धाया जुल । थ्व हे कारणं पुरोहितवादया निषेध यायेत पुनरागमन जूगु स्थविरवादया वर्तमान हर्ताकर्तातय्सं नं उपासक उपासिका वर्गयात ग्राहक थें मान्यता व व्यवहार यानाच्चंगु खनेदु । भिक्षु, अनागारिका धा:पि मध्येय गुलिखे स्वयं पुरोहित्याइया न्हूगु संस्करण जुया: आत्मवंचना याना जूगु दु । थुगु अवस्थाय् निगू यानया दथुइ वर्गिय स्वार्थकथं सां समन्वय ला जुइफु तर सद्धर्मया भविष्य धा:सा अनिश्चित जुइ । थुगु दिशाय् गम्भीर विचार विमर्शया तच्चकं जरूरत दु । अस्तु ।

शान्तिका प्रतीक तथागत बुद्धको जन्म, सम्बोधिज्ञान लाम तथा महापरिनिर्वाण दिवस बु. सं. २५६० को उपलक्ष्यमा सम्पूर्ण नेपालीजनलाई हार्दिक शुभकामना ।



राजधानी बचत तथा ऋण सहकारी संस्था लि.
बागबजार, काठमाडौं ३१, फोन : ०१-४२१९२५२

बुद्धधर्म्या संसार

अफगानिस्तानय् बुद्धधर्म

राजेन मानन्धर

पृष्ठभूमि :

अफगानिस्तान धइगु देय् एशियाया दक्षिण पश्चिमय् पाकिस्तान व इरानया दथुइ ला: । ६५२,००० वर्ग किलोमिटर दूगु थ्व देय् नेपा: नं दुज: दूगु दक्षिण एशियाली सहयोग संगठन (सार्क)या दुज: देय् नं ख: । मध्य त्वहँयुगनिसें मानव सभ्यता बलंगु धयात:गु थ्व देय्यात रेशमलँपु मध्यपूर्व व एशियाया मेमेगु देय्लिसे स्वाकात:गु ख: । थौं स्वया: ५०,००० दँ न्हय: हे थन मनूत च्वनेधुकल अले थनया बुँज्या याइपि संसारया हे दकलय् पुलांपि नं धा: । थनया सभ्यतायात मिश्रया सभ्यताति पुलां धका: नं धाइ । महान् एलेक्जेन्डरनिसें कया: मंलोग, ब्रिटिश, सोभियत, मुस्लिम व आ: पश्चिमी शक्ति जुया: थी थी इलय् थी थी राज्य वा साम्राज्य शक्तिया ल्हातिइ ला: वंगु थ्व देय् थौंया दिनय् तक शान्तिकथं म्वायेखनाच्चंगु मदुनि । सन् १९९४ निसें तालिबान धा:पि कट्टरपन्थी मुस्मांतय्सं हिंसात्मक आन्दोलन याना: थी थी धार्मिक कानून लादेयाना: मानव स्वतन्त्रता लाकाकायातल धका: ब्वनेदु ।

थ्व देय्यात आ: इस्लामिक गणतन्त्र अफगानिस्तान धाइ, गन असफर घानी राष्ट्रपति व अब्दुल्लाह अब्दुल्लाह प्रमुख कार्यकारी अधिकृतकथं सत्ता न्ह्याकाच्चंगु दु । आ: अन ३ करोड १८ लाख जनसंख्या दु धाइ । थ्व छगू बहुजातीय देय् ख: । थन पाश्तुन, ताजिक, हाजरा, उज्बेक आदि जातिया मनूतयगु बसोबास दु अले उमिसं दारि, पाश्तो, उज्बेक, तुर्कमान व मेमेगु अरबिक भाय् ल्हाइ । थनया ९९ प्रतिशत जनतां मुस्लिम धर्म ज्वनाच्चंगु दु । आ: न्ह्यागु अवस्थाय् दुसां अफगानिस्तान गुगुं इलय् बुद्धधर्मय् आस्था तइपिनिगु देय् ख: ।

बुद्धधर्मया प्रवेश :

तपुस्स व भल्लुक (त्रपुस्स व भल्लिक) धइपि निम्ह ब्यापारीत न्यास: गाडा ज्वना मध्यदेसय् उक्कल धइगु प्रदेशय् वनेत्यंबलय् उमिसं नकतिनि बोधिज्ञानलाभ

थनया बौद्धजनपि नं बुद्धमूर्ति, विहार, मठमन्दिर जक दयेकेगुलिइ लालायित जुयाच्चंगु अले मनूतयत् बुद्धशिक्षा बिया: धर्मरक्षाया नितिं तयार यायेमफयाच्चंगु आ:या अवस्थाय् राज्य भं भं प्रतिकूल जुयावन धा:सा, मनूत राज्यपाखे दइगु लाभ व सत्कारपाखे यक्व लालचय् तक्कनावन धा:सा कन्हय् भीथाय् नं बौद्धस्मारकत पर्यटकतयत् क्यनेगु ब्वसा जक जुइगु व मनूत धर्मप्रति कायेगु नं मदु विइगु नं मदुया अवस्थाय् मथ्यनी धायेमफु । व धुंका: राज्ययात व हे स्मारकतयत् नं धू दयेकेत थाकुइमखु ।

यानाबिज्याम्ह बुद्धयात दकलय् न्हापां सत्तु व कस्ति दान बिया: दकलय् न्हापां उपासक जुल धका: बौद्धग्रन्थय् धयात:गु दु । उमिसं बुद्धयाके फ्वनाह:गु केशधातु (च्यापु सँ) गर्भय् तया: थ:गु थासय् चैत्य दयेकल धाइ । उमित ब्याक्टिया वा आ:या अफगानिस्तानयापि धका: विश्वास याइ । भल्लिक लिपा भिक्षु जुया: आ:या मजार-इ-शरिफ धइगु थाय् लिक्क विहार दयेका च्ववन धाइ । थ्व ल्याखं अफगानिस्तान बुद्धया न्हापांम्ह उपासक व न्हापांगु चैत्य दूगु थाय् जुल । मनूतय्सं बुद्धया छ्यंया अस्थिधातु हया: थनया नगरय् विहार दयेकूगु धका: नं धायेगु या: ।

बुद्धया निर्वाण लिपा बौद्ध भिक्षुतय् मतभेद वया: बुद्धधर्म हे ग्व:थी ग्व:थी जुल । निक्व:गु संघायना लिपा ३४९ इपू पाखे थेरवाद महासांघिक निकाय बायावन । अले यक्व महासांघिकत आ:या अफगानिस्तानया कन्दहारय् वन धायेगु चलन दु । अनलि महासांघिक नं न्याकू जुल । मुख्यगु कुचा अफगानिस्तानय् लोकोत्तरवाद धायेका: विकास जुल अले लिपा उमिसं बामियान उपत्यकाय् थ:त स्थापित यात । उकिं महासांघिक लोकोत्तरवादया उद्भव थ्व हे अफगान क्षेत्रय् जूगु विश्वास

इतिहासकारतयसं यानातःगु दु ।

अथे हे स्वकःगु संघायनालिपा मौर्य सम्राट अशोकं (३०४ इपू - २३२ इपू) थी थी देसय् गुम्ह धर्मदूतत छ्वःगु मध्ये काश्मिर व गन्धार क्षेत्रय् मज्जन्तकयात छ्वःगु धकाः धयातःगु दु । अफगानस्तानया दक्षिणपूर्वी शहर कन्दहारय् अशोक अभिलेख तकं लूगु दु । न्हापा हे बुद्धधर्म न्यनावनेधुंगुगु थ्व लागाय् अशोकया धर्मदूतपिन्सं नं माःगु ज्या यात जुइ, अन थःथवय् मतभेद जुयाः चिचाः दनाच्चंगु बुद्धधर्म हानं संगठित जुइत, बुद्धदर्शनया अध्ययन हानं बांलाका यायेत वातावरण दयेकलजुइ धकाः अनुमान यायेछिं ।

न्ह्यागुसां अफगानस्तानय् ईशापूर्व ३०५ निसै हे बुद्धधर्म दुथ्यनेधुंगुगु खनेदु । थबलय् ग्रीसया सेल्युसिड साम्राज्यं भारतवर्षया मौर्य साम्राज्यलिसे ज्वःचिनाः दक्क मध्यपूर्वय् थःगु अधिपत्य कायम याःगु खः । उकिया कारणं ग्रेको बाक्ट्रियन अधिराज्यय् २५० इपू निसै १२५ इपू तक धयाथे ग्रेको-बुद्धिज्म न्यनावन । लिपा हानं थ्व हे इन्डो-ग्रीक अधिराज्यया नामं १८० इपू निसै १० इस्वी तकया दुने पाकिस्तान व अफगानस्तानय् चकनेवं उकिया लिउलिउ बुद्धधर्मयात चकनेत नं थाय् दत । थ्व इलय् थ्व लागाय् ब्वलंगु बुद्धधर्मयात सगोलं ग्रेको बुद्धिज्म धाइ । ग्रेको बुद्धिज्म धइगु हे हेलेनिस्टिक वा लिपांगु ग्रीक सभ्यता व भारतवर्षया बुद्धधर्मया संमिश्रण खः । थुकथं थन बुद्धधर्म ईशापूर्वया ४गुगु शताब्दी निसै ईस्वीया ५गुगु शताब्दीतक बांलाक हे विकास जुइखन । थ्व धइगु सम्राट एलेकजेन्डरया ईनिसै इन्डोग्रीक अधिराज्यया स्थापना जूगु व लिपा कुशान साम्राज्यया निर्माण जूगु ईतकया अवधि खः ।

बुद्धधर्मया विस्तार :

विभिन्न इलय् विभिन्न राजनीति शक्तिया सम्पत्तिथे जूगुलिं अले इलय् ब्यलय् व हे कथं अफगानस्तानया राजनीतिक सिमाना हिलावनीगु, राज्यसत्ताया कारणं थनया सामाजिक व धार्मिक नीतिइ नं हिउपाः वइगुलिं थन ईकथं बुद्धधर्म न्यनावंगु खनेदु । विशेष यानाः थन अलेकजेन्डरं त्याकाकायेवं अले थुकियात मेमेगु बौद्ध केन्द्रतलिसे स्वायेवं थन उकथंया धार्मिक प्रभाव अप्वयावन । अनया पश्तुनत व सिथियनतयसं नं बुद्धधर्म अवलम्बन यानाकाल । थ्व हे कारणं खः अफगानस्तानय् बुद्धधर्मया प्रचार जूगु जक मखु मुस्मांतयसं अन आक्रमण याये न्हयःतक थ्व देय् धइगु हे मध्यपूर्वया

छगू त्वःफिकेमजिउगु बौद्ध केन्द्र जूयाच्चंगु खः । मनूतयसं थनया हे बौद्ध विद्वानतयसं चीनलगायतया थी थी देसय् बुद्धधर्मया प्रचार यात धकाः विश्वास नं याः । गुम्हगुम्हस्यां ला बोधिधर्म, गुम्हस्यां चीनय् वनाः ध्यान वा जेन बुद्धधर्मया लिसें कुडफु स्यन, अले लोकसेमा, गुम्हस्यां चीनय् वनाः महायान बौद्धग्रन्थतय्त चीनियाँ भासं अनुवाद यात, अले महाधर्मरक्षित, गुम्हस्यां आःया काबुल क्षेत्रं स्वीद्वः भिक्षुतय्त श्रीलंकाया अनुराधपुरय् च्वंगु स्तुप दर्शन याकेत यंकल उपि व हे अफगानस्तानयापि धकाः नं धायेगु याः ।

अःपुक व चीहाकलं धायेबलय् आः अफगानस्तान धयाच्चनानुगु थासय् थी थी इलय् कथं अलेकजेन्डर, सेल्युसिड, ग्रेको बाक्ट्रियन, मौर्य, इन्डो सिथियन, इन्डोपार्थियन, कुशान, ससानिड, कडाराइट, हिन्दुशाही, पालवंशतयसं शासन यात । उमिसं शासन जक याःगु मखु, अन बुद्धधर्म प्रचार यात वा प्रचारयायेत लँ तप्यंकाबिल, अले मनूतय्त बुद्धया मार्ग वनेत ग्वहालि नं यात । अबलय् अन गान्धारा (आःया अफगानस्तान व पाकिस्तानया दथुइ लाःगु) व ब्याक्ट्रिया धइगु निगू बौद्ध प्रदेशत खः । अनं तक्षशिला व बामियान अबलय्या तसकं प्रशिद्ध बौद्ध केन्द्रत खः । अथे हे ग्रेको ब्याक्ट्रियन जुजु मिनान्दर (१६५ इपू - १३५ इपू), गुम्हस्यां मिलिन्द पन्ह्य (प्रश्न) धइगु त्वःफिकेमजिउगु बौद्धग्रन्थ रचनाया आधार दयेकल व नं थ्व हे क्षेत्रयाम्ह खः ।

बौद्ध स्मारकत :

अफगानस्तानया बुद्धधर्म धालकि अनया रेशममार्गय् लाःगु बामियानया विशाल बुद्धमूर्तित लुमनी । पर्सियन भासं "बोथा-ए-बामियान" धाइगु थ्व मूर्तित अनया अंगःतथे तस्वाःगु उत्तरी अफगानस्तानया पहाडय् अनया बौद्धतयसं ग्वाखंचा थें म्हुयाः अन दुने हे चट्टान खोपेयानाः खुगुगु शताब्दीइ दयेकूगु खः । अन विशेष यानाः निम्ह बुद्धमूर्तित दु, उमित उमिगु ल्यंदनिगु अंगया मुद्रया आधारय् वैरोचन व शाक्यमुनि धकाः म्हसीकू । उकिइ मध्ये चीधिकःम्ह (३५ मीटर जाःम्ह, स्थानीय भासं शाहमामा धाःम्ह) सन् ५४४ निसै ५९५य् दयेकल । तःधिकःम्ह बुद्ध ५३मीटर तःजाः, वयात दीपंकर बुद्ध धकाः धायेगु याः अले स्थानीय भासं वयात सोलसोल धाइ । उकियात अनया बौद्धतयसं सन् ५९१निसै ६६४य् दयेकल । थुमित कुशानतयसं अनया बौद्धभिक्षुपिनिगु निर्देशनय् दयेकूगु धाइ । चीनिया यात्री ह्युएनसाङ् थ्व थासय् सन् ६३०य्

वःगु जुयाच्चन । वं थःगु विवरणय् थन भिगू स्वयाः मल्याक्क विहार व द्वःछिम्ह स्वयाः अप्वः भिक्षुत दूगु खँ उल्लेख यानातःगु दु । अथे हे व ततःधिकःपि बुद्धमूर्तितयत् लुँ व जवाहरात तयाः छायापियातःगु धकाः नं धयातःगु दु । व अबलय् अनया छगू लोकोत्तरवाद विहारय् नं वंगु खः । थ्व ल्याखं अबलय् थन बुद्धधर्मय् श्रद्धा दुपि यक्व हे दूगु स्पष्ट जू ।

अफगानस्तान लगायतया मध्यपूर्व क्षेत्रया बुद्धधर्म विश्वयात बिउगु छगू उपहार धइगु गन्धार कला खः, गुकिया मेगु नां ग्रेको बौद्ध कला खः । अफगानस्तान-पाकिस्तानया गन्धार लागां विकसित जूगु थासय् न्यंगु बुद्धधर्म – अथे धइगु मध्य एशिया, अफगानस्तान, पाकिस्तान, भारत व चीन – लागाय् थःगु कथंया छगू कलाया लहर विकास जुल, गुगु ग्रीक कला व पूर्वीय धर्मया संयोग धकाः धाइ । ग्रेको-ब्याक्ट्रियन अधिराज्य, गन आः अफगानस्तान दु, अन हे थ्व कलाया विकास जूवल छाया धाःसा व थाया धयागु हे पश्चिमी कला व पूर्वी दर्शनया मिलन जूगु थाया खः ।

उलि जक मखु, जापानी अन्वेषकतयसं ला बामियानया गुफाय् लूगु सन् ६५०इस्वी जःखःया अंगःचित्रयात संसारया हे दकलय् पुलांगु तेलचित्र धकाः तकं दाबीयानातःगु दु । अन उमिसं दलदलः बुद्धयागु चित्रत लुइकूगु खः ।

पुरातात्विक अन्वेषणं अन अबलय्या छुं महायानी सूत्रत ताडपत्र अभिलेखत लुइकूगु दु । गुलिं गुलिं अभिलेखत गान्धारी भासं व खरोष्ठी लिपि च्यातःगु दु सा गुलिं गुलिं संस्कृत भासं व गुप्त लिपि च्यातःगु दु । अन उमिसं महासाधिक लोकोत्तरवादया प्रतिमोक्ष विभंग, आगम (सुत्तपिटक)या महापरिनिर्वाण सूत्र, वज्रछेदिका प्रज्ञापारमिता सूत्र, भैषज्यगुरु सूत्र, श्रीमलदेवी सिंहनाद सूत्र व सारिपुत्र अभिधर्म सूत्र इत्यादि ग्रन्थत लुइकूगु दु । अफ लुइकेमानिगु, नष्टजुइधुकूगु अज्याःगु अमूल्य ग्रन्थत अन गुलि दु धइगु अनुमान याये अःगु मजू ।

अफगानस्तानया पूर्वी शहर गजनीइ लाःगु थाया तेपे सरदार विहार छगू अनया महत्वपूर्ण पुरातात्विक स्थल खः । छगू डाँडाया च्या छगः तग्वःगु व चाकःलिं चिचीग्वःगु स्तुपत दु सा अनसं १८ मीटर तःहाकःगु बुद्ध परिनिर्वाण मूर्ति नं उत्खननयानाः लुइकूगु दु । अथे हे गजनीइ हे होमाइ काला धइगु थासय् नं बौद्ध विहारत दु । बासावाल धइथाय् नं १५० गू ति हे बौद्ध गुफात दु ।

बौद्ध समाज :

गुगु इलय् अफगानस्तानया समाज धइगु हे बौद्धसमाज खः । बौद्ध धर्मया अन व्यापक प्रचारप्रसार जुल सा गनं गनं भचा भचा हिन्दु धर्म न्यन । खतुं आः अन अबलय् बौद्धसमाज गज्याःगु, गुलि क्वातु, छुकिं बौद्ध समाजयात शासन याइ, वा निर्देशन बिइ अले राज्यं अनया बौद्ध समाजयात गज्याःगु ग्वहालियात धइगु अज्याःगु बांलाक कनीगु अभिलेख लुइकूगु खनेमदुनि । तर नं दलदलः दैतक अनया छगू जक धर्म व जीवनशैली जुयाच्चंगु बुद्धधर्म हे उमिगु समाजयात बांलाःगु लँपुइ यंकल जुइ, उमिसं बुद्धं स्थनाबिज्याःगु मार्गय् वनाः हे जीवन यापन यानाच्चनजुइ धकाः अनुमान यायेफु । मेगु प्रतिद्वन्द्वी धर्मया उपस्थिति मदुबलय् उमित राज्यं नं बांलाःगु हे प्रोत्साहन व संरक्षकत्व बिलजुइ । अफ जुजुपि हे बौद्ध जुसैलि जनतायात थःथःगु धर्मकथं जीवन हनेत छुं थाकु मजूजुइ धकाः विश्वास यायेत अःगु ।

बुद्धधर्मया अवनति :

भगवान् बुद्ध हे धयाबिज्याःगु खः, दक्व खँ अनित्य धकाः । अफगानस्तानया थ्व वैभवतां जाःगु बुद्धधर्म नं मद्यावनेमाल । न्हयगूगु शताब्दीइ तक थ्यंबलय् थन बुद्धधर्मया इतिहास बाखनय् जक सीमित जुइमालावन । थुकिया मू कारण धइगु अन मुस्मांतयसं यानाहःगु आक्रमण व अतिक्रमण खः । न्हयगूगु शताब्दी धइगु मध्यपूर्वय् मुस्मांतयगु शाक्ति अप्पयावयाच्चंगु ई खः । मेमेथाय्थे उमिसं अफगानस्तानय् पलाःतल, नचुक न्हुल । थ्व बर्बरतापूर्ण इतिहासयात चीहालं धायेअःपू मजू । सन् ६४२य् इस्लामया ध्वाँय् ज्वना अरब सैनिकत पश्चिमं वल अले सुसानियनतयत् बुकल । मुस्मांत अरबं बुलुहुँ पर्सियाया पूर्वपाखे वल अले ६५२य् अफगानस्तानया पश्चिमी शहर हेरूतय् कब्जायात । सन् ६६७तक थ्यंबलय् अफगान वा पश्तुनतयगु दक्व धयाथे भूभाग मुस्मांतयगु जूवन । सन् ६८३य् काबुल व मेमेगु थायायापि अफगानतयसं गनं गनं प्रतिकार नं यात तर उमिसं दुहाँवयेधुकूपि मुस्मांतयत् लिनाछ्वयेमफुत । ८औं व ९औं शताब्दीइ तकया दुने आःया अफगानस्तान व पाकिस्तानया मनूततयत् उमिसं सुन्नी मुसुमां दयेकेधुकल । उमिसं गजनी, काबुल इत्यादि थासय् अबलय्या बौद्ध शाही शासकतयथाय् प्रभाव क्यक्यंवन । अनया बौद्धत उमयादतयगु आक्रमण व अबसित कलिफततयगु शासनय्

ला टिकेजुल तर लिपा सफारिदत, गज्जाविदत व गुरिदतयगु आक्रमणया न्हयःने धाःसा ११औं शताब्दीतक थ्यंबलय् बौद्धत ल्यनाच्चने तकं मफुत ।

आःया अवस्था :

छगू सभ्यता, धर्म व समुदायं मेगुयात आक्रमण यायेगु, अतिक्रमण यानाच्चनेगु व पुलांगुयात मदयेकाछ्वयेगु ला मानव इतिहास हे खः । तर थन विशेष यानाः बौद्धतयसं सयेकेमाःगु खँ छु ले धाःसा थनया इतिहासया थ्व तसकं थुइकेथाकुगु घटनाया विकासक्रमय् नं अनया बौद्धतयसं थःगु दलद्वः दँ पुलांगु धर्म, संस्कृति कला व सभ्यतायात ल्यंकातयेत गुकथं प्रतिकारयात अले अन च्वने हे मफुसँलि अनया थःगु संस्कृति ज्वनाः गन पलायन जुल धइगु धाःसा लुइके थाकु । थःगु धर्म, दर्शन, जीवन पद्धति अले संस्कृति हे जुइधुंकूगु बुद्धधर्मयात इलं फसं पुइकूथे पुइकाछ्वत । उलि जक मखु बुद्धकाल व वयालिपानिसँ बुद्धदर्शनया नितिं शास्त्रार्थ यानाः महासांघिक-लोकोत्तरवादया विस्तारया केन्द्रविन्दु जुयाच्चंगु अले न्हापा सम्पूर्ण मध्यपूर्व लागाया बुद्धधर्मया हे केन्द्र जुयाच्चंगु थ्व अफगानस्तानय् प्यसः दँ चाःचू दुने छु छु जुल जुइ कि अन बुद्धधर्मया किपालु हे मल्यन, जीव मदुगु ल्वहँ चाया स्मारक बाहेक? उलिमछि धर्मग्रन्थया रचना जूगु, पाठ जूगु थासय् आः बुद्धधर्म छु धकाः सिउपि मनुत हे मदयावन ।

थुलितक कि युनेस्को विश्वसम्पदा धयातःगु बामियान या बुद्धमूर्ति तयत् सन् २००१या मार्च २ कुन्हु अनया तालिबान शासकतयसं बन्दुकं कयेकाः तोप मुइकाः हे मदयेकाछ्वत । एन्टी-एअरक्राफ्ट गन व एन्टी-ट्यांक माइन छ्यलाः नं लछि धयाथे बित उमित व सभ्यताया अनुपम चियात धूयायात । उकिया नितिया अबलय्या तालिबानया सर्वोच्च नेता मुल्लाह ओमार धाःम्हस्यां विश्वब्यापी दबावयात वास्ता मयासँ उकियात स्यंका हे छ्वयेगु उजं बिउगु खः । उमिसं बुद्धया मूर्तितयत् इस्लामया धर्म विरुद्ध दनाच्चंगु धकाः तायेकूगु खः । व धुंकाः अनया धार्मिक मामिलाया मन्त्रालयं थ्व विनाश इस्लामिक कानूनअन्तर्गत यानागु धकाः वक्तव्य तकं बिउगु खः । मनुतयसं दकलय् न्हापां थुकिया विनाशया आदेश धार्मिक अतिवादी संगठन अल-कायदाया नेता ओसामाबिन लादेनं हे बिउगु खः धकाः नं धाः । थ्व विषययात कयाः स्वीस निर्माता क्रिश्चियन फ्रेड्रि "दि

जायन्त बुद्धज" नांगु वृत्तचित्र नं सन् २००५य् दयेकातःगु दु । आः वयाः अन उकुन्हु हे तिनि श्रिडि प्रकाश प्रविधि छ्यलाः मदयेकुधंकूगु बुद्धमूर्तियात दूगुथं खनेदयेकेगु ज्या जूगु दु ।

उकिं आः थ्व लागा हे विदेशी पुरातत्वविदतयगु अनुसन्धानया नितिं छगू प्रयोगशाला जुयाच्चंगु दु । स्वीदँ-पीदँनिसँ थी थी देशयापि पुरातत्वविदतयसं थन थी थी थासय् उत्खनन यानाच्चंगु दु, व लुत थ्व लुत धकाः विश्व संचारमाध्यमय् बय्बय् यानाच्चंगु दु, तर थनया स्थानीय मनुतयत्त धाःसा थःगु देसय् लूगु अज्याः अमल्य खजानां खास छु हे उत्साहित यानाच्चंगु मदु । उमित बुद्धधर्मप्रति भ्याःचा नं आस्था, श्रद्धा व सम्मान दुथे मताः ।

तर थन अफगानस्तानं छगू पाठ स्यनाबिउगु दु भीत – मेपिन्त फुकेगु हे थःगु थाय् ल्यंकेगु मखु खनी । थथे थःगु हे चाय् ब्वलंगु निद्वःदँया सभ्यतायात तहस नहस यानाः नं आः अन मुस्मांत सुखचयनं च्वनेखनाच्चंगु मदु । मुस्मांतयगु जक एकछत्र राज खःसां थःथवय्या हे ल्वापुं देश युद्धभूमि जुयाच्चन । गुबले चीन, सोभियत रूस व अमेरिका अले आः नाटोया प्रयोगशाला जुयाच्चनेमाल । उमिसं नं मसिउजुइ थ्व गबलय् तक जुइ धकाः ।

नेपालं सयेकेमाःगु :

अफगानस्तानय् बुद्धधर्मया अवनति व बौद्धस्मारकया विनाश नेपालया नितिं छगू पाठ खः । राज्य पक्ष बुद्धधर्मप्रति सकारात्मक मजुयाच्चंगु ला दक्वस्यां अनुभव याना हे च्वंगु खः । उकिसं थनया बौद्धजनपि नं बुद्धमूर्ति, विहार, मठमन्दिर जक दयेकेगुलिइ लालायित जुयाच्चंगु अले मनुतयत्त बुद्धशिक्षा बियाः धर्मरक्षाया नितिं तयार यायेमफयाच्चंगु आःया अवस्थाय् राज्य भं भं प्रतिकूल जुयावन धाःसा, मनुत राज्यपाखें दइगु लाभ व सत्कारपाखे यक्व लालचय् तक्यनावन धाःसा कन्हय् भीथाय् नं बौद्धस्मारकत पर्यटकतयत्त क्यनेगु बसा जक जुइगु व मनुत धर्मप्रति कायेगु नं मदु बिइगु नं मदुया अवस्थाय् मथ्यनी धायेमफु । व धुंकाः राज्ययात व हे स्मारकतयत्त नं धू दयेकेत थाकुइमखु ।



razeno@gail.com



पञ्च इन्द्रिय

✍ अ. दकिला

आँखा, कान, नाक पञ्चेन्द्रिय यी छाला
यसैले हानिरहेछ मनमा काँडारूपी भाला
हरेकले गर्छ भिन्न भिन्न आरम्भण
यसैले पारिदिन्छ मनभित्र छियाछियारूपी आक्रमण ॥

खोज्छु मनलाई शान्त र शुद्ध राख्न
तर आइदिन्छ पञ्चेन्द्रियरूपी मारहरू छिन्नभिन्न पार्न
आँखाले हेर्ने रूपलाई संयममा राख्न खोज्छु
फेरि अर्को शब्द, गन्धरूपी आरम्भण भन्छ म तिमीलाई
घोच्छु ॥

जिब्रोले स्वाद लिन्छ छानीछानी
अनि यसैमा लड्छु भइरहेछ हाम्रो मन राम्रो मानी मानी
पिउँदा, खाँदा हरेक अवस्थामा
भित्र मन नाचिरहेछ कुशल अकुशल प्रतिक्रियामा ॥

यही इन्द्रियमा भुलिरहेको तपाईं हामी
सानैदेखि परेको छ यसैमा लड्छु हुने बानी
आज म यही मनलाई संयम शुद्ध राख्न खोज्छु
तर आफैभित्रको शत्रुले सताइरहेको म देख्छु ॥

भित्रको शत्रुहरू भइरहेको छ सक्रिय
यसलाई मलजल हाल्ने काम पञ्चेन्द्रिय
देखिसकें मैले यो जीवनको चक्रलाई
कोसिस गर्छु अब म शत्रुहरू हटाउनलाई ॥

आफ्नै गतिमा बग्ने पञ्चेन्द्रियरूपी शरीर
कसैले बनाउन सक्दैन यसलाई स्थिर
अमूल्य मानव जीवनलाई बुझ्ने मौका पाएकी छु
धेरै खुशी छु आज म धेरै राम्रो संस्कार पाएकी छु ॥

जय बुद्ध

✍ ज्योति शाक्य

कालिम्पोङ्ग, अनु- राज शाक्य, ल.पु.

जय जय जय बुद्ध भगवान्
जय करुणाकर भगवान्
प्रकट जुल थ्व धरती
यायेत मानव जग कल्याण । जय जय ...
खना थ्व नर जीवन
जन्म जरा भय रोग मरण
घय पुनातःगु दुःख बन्धन
राज सुख वैभव परिजन त्वःता
माः जुल छिसं दुःखया निदान
फुक्क भव भय दुःखया निदान । जय जय ...
चाः हिलाः आश्रम बन बन
दुष्कर चर्या जप तप यानाः
ध्याने अर्पण यात जीवन
मारया सेना पराजय यानाः
प्राप्त यात महासम्बोधि ज्ञान
अनुपम महासम्बोधि ज्ञान । जय जय ...
जुया अर्हत् बुद्ध
सत्य सुधर्मया चक्र चाः हीका
मानव लोक हितार्थ
ज्ञान अमृत बिया बिज्यात
दुःख निरोधया सम्यक् विधान
भव तारक सम्यक् विधान । जय जय ...
बोधि प्रदीप च्याकाः
विश्वयात हितकर मार्ग क्यनाः
सारा जीवनभर
निर्मूल यानाः भव चक्रया हेतु
प्राप्त यात महापरिनिर्वाण
अनुपम महापरिनिर्वाण । जय जय ...
श्रद्धाया स्वाँ छायाः
सम्बुद्ध ! छिगु चरणे जिपि
वया जुयाः अनुगामी
भक्ति यानाः पावन मनं
याये स्तुति छिगु सतगुणगान
प्रभु ! छिगु सतगुणगान । जय जय ...

बौद्ध गतिविधि

५३ औं परियत्ति दीक्षान्त सम्पन्न

२५ वैशाख, काठमाडौं । म्यानमारका महामहिम राजदूत U LWIN OO को प्रमुख आतिथ्यमा बु.सं. २५५९ वर्षको ५३ औं समूहको दीक्षान्त तथा पुरस्कार वितरण समारोह सम्पन्न भयो । अखिल नेपाल भिक्षु महासंघका अध्यक्ष एवं नेपाल बौद्धपरियत्ति शिक्षाका



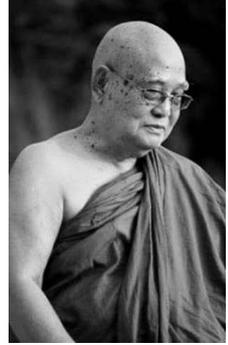
शिक्षाध्यक्ष डा. भिक्षु ज्ञानपूर्णकमहास्थविरको सभापतित्वमा सम्पन्न सो कार्यक्रममा नेपाल बौद्धपरियत्ति शिक्षा परिषद्का सचिव एवं लुम्बिनी विकास कोषका उपाध्यक्ष भिक्षु निग्रोधले स्वागत तथा दीपंकर परियत्ति शिक्षालयका विद्यार्थीहरूबाट परियत्ति गानबाट शुरु भएको थियो । परीक्षा नियन्त्रक भिक्षु बोधिज्ञान महास्थविरबाट प्रतिवेदन प्रस्तुत गरिएलगत्तै परियत्ति शिक्षाको महत्त्व बारे परिषद् सदस्य मोनिस वज्राचार्य, यस शैक्षिक सत्रका कोविद उत्तीर्ण विद्यार्थीहरू रत्नकेशरी महर्जन र अनिल अहमद खानले बोल्नुभयो ।

दीक्षान्त समारोह उपसमितिका संयोजिका सुश्री अमिता धारखाबाट धन्यवाद ज्ञापन गर्नुभएको उक्त सभा भिक्षु जुतिमा तथा अनागारिका अरियजाणी (दकिला) ले संचालन गर्नुभएको परीक्षा नियन्त्रक भिक्षु बोधिज्ञानबाट जानकारी प्राप्त भएको छ ।

भदन्त पण्डिताभिवंशको गुणानुस्मरण

२५ वैशाख, काठमाडौं । म्यानमारका विश्व प्रसिद्ध ध्यान गुरु अगममहाकम्मडानाचरिय दिवंगत भदन्त पण्डिताभिवंश महास्थविरको गुणानुस्मरण गरी अन्तराष्ट्रिय

बौद्ध भावना केन्द्रमा संवेजनीय श्रद्धाञ्जलि सभा सम्पन्न भयो । दिवंगत सयादोजीले नेपालको बुद्धशासनमा पुऱ्याउनुभएको योगदान तथा बुद्धजन्मभूमि नेपाल र नेपालीप्रति भएको श्रद्धाबारे अखिल नेपाल भिक्षु महासंघका अध्यक्ष अगममहापण्डित भिक्षु ज्ञानपूर्णक महास्थविर, भावना



केन्द्रका निर्देशक अनागारिका अगमजाणी, लुम्बिनी विकास कोषका उपाध्यक्ष भिक्षु निग्रोधले बोल्नुभयो । केन्द्रका कार्यवाहक अध्यक्ष मोतिकाजी शाक्यले स्वागत गर्नुभएको सो सभा अन्तराष्ट्रिय बौद्ध भावना केन्द्र तथा विश्वशान्ति विहारको संयुक्त आयोजनामा सम्पन्न भएको थियो । सभामा भिक्षुसंघ र अनागारिकासंघबाट महोपकारक ध्यानगुरु सयादोको गुणस्मरण गरी परित्राण पाठ सम्पन्न भयो ।

पहिलोवार हस्तलिखित सूत्र प्रदर्शन

२५ वैशाख, मातातीर्थ, काठमाडौं । नेपालका संघनायक भिक्षु अश्वघोष महास्थविर तथा शताब्दी पुरुष संस्कृतिविद् सत्यमोहन जोशीले बौद्ध हस्तलिखित सूत्र तथा बौद्ध चित्रकला प्रदर्शनी कार्यक्रम संयुक्त रूपमा उद्घाटन गर्नुभयो । नेपालमै सर्वप्रथम नेपाली, पाली, संस्कृत, चाइनिज एवं अँग्रेजी भाषाको हस्तलिखित सूत्र प्रदर्शनी कार्यक्रमका प्रणेता भिक्षु मंगलको अथक प्रयासले सो कार्यक्रम



आयोजना गर्न सम्भव भएको हो । भकुण्डे चौर, मातातीर्थस्थित करुणा विहारको आयोजनामा भएको सो कार्यक्रममा ससाना भाइबहिनीहरूलाई पनि सहभागी गराई हौसला प्रदान गरिएको थियो । ताइवानमा बस्दै आउनुभएका भिक्षु मंगलले चीन र फिलिपिन्समा पनि यस्तो कार्यक्रम समयसमयमा आयोजना गर्दै आउनुभएको छ ।

तानसेनमा भिक्षाटन

तानसेन । ज्ञानमाला संघ, आनन्द विहार, तानसेनले बुद्ध जन्मस्थल लुबिनी हुँदै तानसेन, पाल्पामा आइपुगेका धर्मस्थली मेडिटेशन सेन्टर, काठमाडौंका भिक्षु एवं श्रामणेरहरूलाई हार्दिक स्वागत गर्दै तानसेन बजारमा भिक्षाटन कार्यक्रम सुसम्पन्न गरेको छ । संघका अध्यक्ष बिनयराज वज्राचार्यले भिक्षु कित्तिसक्को (सानु) सहितका १७ जना स्वदेशी तथा विदेशी थाई उपासक उपासिकाहरूलाई आनन्द विहार, तानसेनमा आयोजित धार्मिक कार्यक्रममा हार्दिक स्वागत गरियो । आनन्द विहारमा सामूहिक ध्यानभावना तथा बुद्धपूजापछि भिमसेन टोल, नारायण टोल, असन टोल, मखन टोल, भगवती टोल, टक्सार टोल, सिल्खान टोल एवं बडिज्ञान टोलमा भिक्षाटन भएको संघका कोषाध्यक्ष एवं संवाददाता सुरेशमान बुद्धाचार्यले जानकारी गराउनुभयो ।

बुद्धकिपा: दुगु वहःया पाँय्म्वः पिदन

२५ वैशाख, यँ । बु.सं. २५५६ या लसताय असंया भिन्तुना गुथिं गौतम बुद्धया किपाः कियातःगु वहःया पाँय्म्वः पिथंगु दु । अखिल नेपाल भिक्षु महासंघया उपाध्यक्ष भिक्षु धर्ममूर्ति महास्थविरं पाँय्म्वः उलेज्या यानाबिज्याःगु ज्याभ्वलय् गुथिया नायो रत्नवीर शाक्यपाखें लसकुस न्वचुधुंका गुथिया सल्लाहकार नरेशवीर शाक्यं भिन्तुना न्वचु देछाःगु



खः अले अखिल नेपाल भिक्षु महासंघया महासचिव भिक्षु कोण्डन्यपाखें बुद्धशिक्षासम्बन्धी धार्मिक न्वचुधुंका पुण्यानुमोदना जूगु खः । १५ ग्रामया पाँय्म्व बारे रविन्द्र तुलाधरं म्हसीका व्यूगु उगू ज्याभ्वः विद्यासागर तुलाधरं न्ह्याकूगु खः ।

अनागारिका संघशीला मन्त

२५ बैशाख, ख्वप । पीदँ न्हयः प्रव्रजित जुयाबिज्याःम्ह अनागारिका संघशीला दिवंगत जुयाबिज्यात । ख्वपया खौमा बहालय् बि. सं. १९७९ स चिरीमाया शाक्य व कुलरत्न शाक्यया न्ह्याय्कथं जन्म जुयाबिज्याम्ह वसपोल गुरुमांयात छुं महिना न्ह्योनिसें धर्मरत्न शाक्य व वसपोलया सकल परिवार जःपाखें हेरचाह जुयाच्चंगु खः । वसपोल भिक्षु अच्युतानन्द महास्थविरपाखें कुशीनगरय् प्रव्रजित जुयाबिज्याःगु खः । बौद्ध समकृत विहाराया सकल उपासक उपासिकापिसं सेवा यानाच्चंगु खः । फ्रा. खु. विशाल धम्मसोभन महास्थविरलगायत भिक्षुसंघ व अनागारिका गुरुमापिनिपाखें परित्राणसहित अन्तिम संस्कार जूगु खः लक्ष्मीचन्द्र वज्राचार्यपाखें बुखें प्राप्त जूगु खः ।

परोपकारका परियति विधार्थीहरूलाई पुरस्कार

३१ बैशाख, काठमाडौं । बौद्ध महिला संघले एक समारोहको आयोजना गरी परोपकार मावि भिमसेन स्थानबाट बौद्ध परियति शिक्षामा उत्तीर्ण हुनेहरूलाई पुरस्कार तथा प्रमाणपत्र प्रदान गरेको छ ।

बैशाख ३१ गते राजधानीको भृकुटीमण्डपस्थित बुद्ध विहारमा आयोजित सो समारोहमा लुम्बिनी विकास कोषका उपाध्यक्ष भिक्षु निगोधले विधार्थीहरूलाई पुरस्कार तथा प्रमाणपत्र प्रदान गर्नुभयो । सो अवसरमा राजकीय पण्डित भिक्षु शरणकरले विशेष धर्मदेशना गर्नुभयो ।

बौद्ध महिला संघका अध्यक्ष डा केशरीलक्ष्मी मानन्धरको सभाअध्यक्षतामा भएको सो कार्यक्रममा अखिल नेपाल भिक्षु महासंघका उपाध्यक्ष एवं बौद्ध महिला संघका धम्मानुशासक भिक्षु धर्ममूर्ति, नेपाल बौद्ध परियति शिक्षाका केन्द्रीय परीक्षा नियन्त्रक भिक्षु बोधिज्ञान, बौद्ध महिला

संघका सचिव चन्द्रदेवी शाक्य र प्रतिसरा सायमी लगायतले बौद्ध परियति शिक्षाको महत्त्व, अहिले अवस्था विषयमा केन्द्रीत गर्दै आ आफ्नो धारणा राख्नुभएको थियो ।

तानसेनमा बौद्ध धार्मिक सभा

जेठ १, पाल्पा । २५६० औं बुद्धजयन्तीको अवसरमा तानसेनमा बौद्ध धर्म गुरुहरूको सहभागितामा बौद्ध धार्मिक सभा गरिएको छ । ज्ञानमाला संघ आनन्द विहार तानसेन पाल्पाको आयोजनामा गरिएको धार्मिक सभामा जिल्लाका विशिष्ट व्यक्तिहरूदेखि बुद्ध धर्ममा आस्था राख्ने सयौं व्यक्तिहरूको सहभागिता रहेको थियो ।

बुद्ध जयन्तीलाई पाल्पामा भव्यताका साथ मनाउन धार्मिक सभाको आयोजना गरिएको हो । बौद्ध धार्मिक सभामा अखिल नेपाल भिक्षु महासंघका महासचिव एवं धर्म



उपदेशक कोण्डन्यले प्रवचन दिएका थिए । बुद्ध धर्मले सबै प्राणीलाई बचाउ र आफू पनि बाँचि भन्ने मूल सिद्धान्तमा आधारित रहेर विश्वमा शान्ति स्थापनाको उपदेश दिएको उनले बताए । मानिस प्रकृतिको सबैभन्दा विवेकशील प्राणी भएकोले लोभ, मोह, क्रोध त्याग गरी यथार्थ जीवन व्यतित गर्नु पर्नेमा भिक्षु कोण्डन्यले बताए । अहिलेका शक्ति राष्ट्रहरूबीच देखिएको शस्त्र, अस्त्रको प्रतिस्पर्धाले मानव जीवनलाई समाप्त पार्ने भएकोले हतियारको भरमा कसैमाथि हिंसा गर्न नहुने बुद्ध शिक्षाले जोड दिएको भिक्षु कोण्डन्य बताए । आफ्नो कर्म र इमान्दारितालाई मूलमन्त्र बनाएर काम गरेमा मानव जीवन सफल हुने बुद्ध शिक्षाले मानवलाई प्रेरित गरेको, आफ्नो इन्द्रिय, आचार व्यवहार, खानपान र जागरणलाई सही रूपमा परिचालन गर्न सकेमा मानव जीवन सफल

हुने बुद्ध शिक्षाले सिकाएको भिक्षु कोण्डन्यले बताए । आफ्नो मन, चित्तलाई आफै नियन्त्रण गर्न नसक्दा मानिसले गरेको अधिकांश काम असफल भएकोले मनलाई अराकताबाट बचाउनु पर्ने बुद्धको उपदेश रहेको उनले बताए । समस्या जहाँ पनि हुन्छ, समस्या समाधानको लागि भागेर होइन, जुटेर लाग्नु पर्नेमा बुद्धले शिष्यहरूलाई उपदेश दिएको उनले बताए । बुद्धले आफूले आफैले चिनेको कारण नै ज्ञान प्राप्त गरेको, बुद्धले दिएको शिक्षा अर्ती उपदेश पालना गरेमा मानिसलाई कहिल्यै पनि दुःख नहुने, रोगहरू नलाग्ने, मनमा सधैं शान्ति

प्राप्त हुने, दिमागी क्षमता वृद्धि हुने कुरा उनले प्रवचनमा बताए । यस वर्षको बुद्धजयन्तीलाई भव्यताकासाथ मनाउन बुद्ध शिक्षालाई राष्ट्रिय अन्तराष्ट्रिय स्तरमा फैलाई विश्वमा शान्ति फैलाउन सबै पक्षको सहभागितामा बौद्ध धार्मिक सभा गरिएको संयोजक छत्रराज शाक्यले बताए ।

पाल्पामा विगत दुई दशकदेखि भव्यतापूर्वक बुद्धजयन्ती मनाउँदै आएको उनले बताए । बुद्धजयन्ती मूल समारोहका अध्यक्ष चकोरमान शाक्य, वरिष्ठ पत्रकार मेघराज शर्मा, पाल्पा उद्योग वाणिज्य संघका अध्यक्ष राजु महर्जन, तानसेन नगरपालिकाका कार्यकारी अधिकृत अनिल पौडेल, विश्वमा शान्ति कायम गर्न, मानव जातिलाई स्वार्थीपनबाट हटाएर सामुहिक भावना जगाउन, हिंसा र अराजकता हटाउन बुद्ध शिक्षा जरूरी भएको बताए । ज्ञानमाला संघ आनन्द विहारका अध्यक्ष विनयराज बज्राचार्यको सभापतित्वमा भएको धार्मिक सभाको संचालन महासचिव उत्पल कुमार बज्राचार्य र धन्यवाद ज्ञापन उपाध्यक्ष सरोजलाल शाक्यले गरेका थिए ।

(श्रोत : नव जनचेतना राष्ट्रिय दैनिक)